

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Бердянський державний педагогічний університет

НАУКОВІ ЗАПИСКИ БЕРДЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Філологічні науки

Випуск XXII

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Бондарева О. Є. – доктор філологічних наук, професор (Київський столичний університет імені Бориса Грінченка)

Зимомря І. М. – доктор філологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка)

*Друкується за рішенням вченої ради
Бердянського державного педагогічного університету
(протокол № 5 від 28.11.2024 р.)*

Реєстрація в Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення:
Рішення № 1386 від 25.04.2024. Ідентифікатор медіа – R30-04381

Редакційна колегія:

Ольга Харлан (головний редактор) – доктор філологічних наук, професор (Бердянський державний педагогічний університет); **Оксана Гальчук** – доктор філологічних наук, професор (Київський столичний університет імені Бориса Грінченка); **Юлія Герасименко** – кандидат філологічних наук (Бердянський державний педагогічний університет); **Олена Павленко** – доктор філологічних наук, професор (Маріупольський державний університет); **Неля Павлик** – кандидат філологічних наук, доцент (Бердянський державний педагогічний університет); **Наталія Рула** – кандидат філологічних наук (Бердянський державний педагогічний університет); **Фелікс Штейнбук** – доктор філологічних наук, професор (Університет Коменського в Братиславі); **Анжеліка Шульженко** – кандидат філологічних наук (Бердянський державний педагогічний університет).

Н 34 **Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки** : зб. наук. пр. Бердянськ : БДПУ, 2024. Вип. XXII. 96 с.

У збірнику вміщено наукові статті, присвячені актуальним проблемам мовознавства та літературознавства. Висвітлено проблеми лінгвістики тексту, дискурсології, дискурс-аналізу, когнітивної лінгвістики, лексикології та фразеології. Досліджено проблеми часопросторових вимірів літератури, поезики художнього тексту, теорії літератури і порівняльного літературознавства.

Мови публікації: українська, англійська, болгарська, німецька, польська, французька.

За зміст статей і правильність цитування відповідальність несе автор

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Berdiansk State Pedagogical University

**SCIENTIFIC PAPERS
OF BERDYANSK STATE
PEDAGOGICAL UNIVERSITY**

Philological sciences

Issue XXII

Publishing house
"Helvetica"
2024

UDC 81:82–1/9:82.091:821.161.2
H 34

ISSN 2412-933X
DOI 10.32782/2412-933X

REVIEWERS:

Bondareva O. E., Doctor of Philological Sciences, Professor (Boris Grinchenko Kyiv Metropolitan University)

Zymomria Ivan, Doctor of Philology, Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University)

*It is published according to the resolution of the Academic Council
of Berdiansk State Pedagogical University
(protocol № 5 of 28.11.2024)*

Registered by the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine:
Decision No. 1386 as of 25.04.2024. Media Identifier – R30-04381

Editorial Board:

Olga Kharlan (editor-in-chief) – Doctor of Philological Sciences, Professor (Berdiansk State Pedagogical University); **Oksana Halchuk** – Doctor of Philological Sciences, Professor (Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University); **Yuliia Herasymenko** – Candidate of Philological Sciences (Berdiansk State Pedagogical University); **Olena Pavlenko** – Doctor of Philological Sciences, Professor (Mariupol State University); **Nelia Pavlyk** – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor (Berdiansk State Pedagogical University); **Nataliia Rula** – Candidate of Philological Sciences (Berdiansk State Pedagogical University); **Felix Shteynbuk** – Doctor of Philological Sciences, Professor (Comenius University in Bratislava); **Anzhelika Shulzhenko** – Candidate of Philological Sciences (Berdiansk State Pedagogical University).

N 34 **Scientific papers of Berdiansk State Pedagogical University. Philological sciences.** Berdiansk : BSPU, 2024. Issue XXII. 96 p.

The collection contains research papers dedicated to the topical issues of literary criticism and linguistics. The questions of literature theory, comparative studies, the history of Ukrainian literature, development of tendencies, styles and genres of domestic and foreign literature and poetics of fiction are considered. The problems of cognitive linguistics, grammar, vocabulary and sociolinguistics are dealt with.

Publication languages: Ukrainian, English, Bulgarian, German, Polish, French.

The authors assume responsibility for the contents of articles and accuracy of citation

ЗМІСТ

Андрущенко Ірина, Шеремета Тетяна. СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОМОВНИХ ВІЙСЬКОВИХ НЕОЛОГІЗМІВ У СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ МЕДІА: ПРАГМАТИЧНИЙ І КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТИ.....	7
Багацька Олена, Кучерова Ірина. КОНЦЕПТУАЛЬНА ДИХОТОМІЯ «ЖИТТЯ ТА СМЕРТЬ» У СУЧАСНІЙ АМЕРИКАНСЬКІЙ ІСТОРИЧНІЙ ПРОЗІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ЕНТОНІ ДОРРА «ВСЕ ТЕ НЕЗРИМЕ СВІТЛО»).....	18
Гончарук Олег. КАТЕГОРІЯ РЕКУРЕНТНОСТІ В КОНТЕКСТІ ІНШИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ПОНЯТЬ.....	26
Гурдуз Андрій. ОБРАЗ ІНШОГО У ФЕНТЕЗІЙНОМУ РОМАНІ ПЕРШИХ ДЕСЯТИЛІТЬ ХХІ СТ.: МАСКИ І РОЛІ.....	32
Мельнікова Юлія. МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНІХ РЕПОРТАЖІВ (НА МАТЕРІАЛІ REPORTERS.MEDIA).....	39
Мовчан Діана, Щигло Лариса, Стрельнікова Єлизавета. МАНІПУЛЯЦІЯ ЯК ФОРМА МОВНОГО ВПЛИВУ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОГО АНЕКДОТУ.....	45
Урись Тетяна, Олексенко Вікторія. МЕЛОДІЯ ТАНГО ЯК СИМВОЛ БЕЗСМЕРТЯ В РОМАНІ «ТАНГО СМЕРТІ» ЮРІЯ ВИННИЧУКА.....	56
Павлик Неля. ФУНКЦІЮВАННЯ ПЕРФОРМАТИВНИХ КОМУНІКАТИВНИХ АКТИВ В УКРАЇНСЬКОМУ ЕПІСТОЛЯРІІ.....	65
Рибальченко Ольга. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПОЕТИЧНОГО АВТЕНТИЗМУ У ПЕРІОД МІЖВОЄННОГО ДВАДЦЯТИЛІТТЯ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ СТЕФАНА ШАЙДАКА).....	72
Федорова Анна. ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ В СОЦІАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПОЛІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ	79
Шум Ольга, Гордєєва Анжела. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ІНШОМОВНІЙ ПІДГОТОВЦІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ.....	88

CONTENTS

Andrushchenko Iryna, Sheremeta Tetiana. PECULIARITIES OF UKRAINIAN MILITARY NEOLOGISMS TRANSLATION IN MODERN ENGLISH-LANGUAGE MEDIA: PRAGMATIC AND COMMUNICATIVE ASPECTS.....	7
Bahatska Olena, Kucherova Iryna. THE CONCEPTUAL DICHOTOMY OF “LIFE AND DEATH” IN CONTEMPORARY AMERICAN HISTORICAL FICTION (BASED ON ANTHONY DOERR’S NOVEL “ALL THE LIGHT WE CANNOT SEE”).....	18
Honcharuk Oleh. CATEGORY OF RECURRENCE IN THE CONTEXT OF OTHER LINGUISTIC CONCEPTS.....	26
Gurduz Andrii. THE IMAGE OF THE OTHER IN A FANTASY NOVEL OF THE FIRST DECADES OF THE XXI CENTURY: MASKS AND ROLES.....	32
Melnikova Iuliia. LANGUAGE FEATURES OF ARTISTIC REPORTS (ON THE MATERIAL OF THE REPORTERS.MEDIA).....	39
Movchan Diana, Shchyhlo Larysa, Strelnikova Yelyzaveta. MANIPULATION AS A FORM OF LINGUISTIC INFLUENCE BY MEANS OF A POLITICAL ANECDOTE.....	45
Urys Tetiana, Oleksenko Victoriia. TANGO MELODY AS A SYMBOL OF IMMORTALITY IN THE NOVEL “TANGO OF DEATH” BY YURIY VYNNYCHUK.....	56
Pavlyk Nelia. FUNCTIONING OF PERFORMATIVE COMMUNICATIVE ACTS IN UKRAINIAN EPISTOLARY	65
Rybalchenko Olha. CHARACTERISTICS OF THE DEVELOPMENT OF POETIC AUTHENTICISM IN THE INTERWAR TWENTY-YEAR PERIOD (ON THE EXAMPLE OF STEFAN SZAJDAK’S CREATIVITY).....	72
Fedorova Anna. FEATURES OF COMMUNICATION IN THE SOCIAL-INFORMATION FIELD OF MODERN UKRAINIAN POLITICS.....	79
Shum Olha, Hordieieva Anzhela. ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN FOREIGN LANGUAGE TRAINING: ADVANTAGES AND DISADVANTAGES.....	88

УДК 811.161.2'25:81'373.43:355](045)

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2024-XXII-1>

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОМОВНИХ ВІЙСЬКОВИХ НЕОЛОГІЗМІВ У СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ МЕДІА: ПРАГМАТИЧНИЙ І КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТИ

Андрущенко Ірина

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID ID: 0000-0003-2658-2662

Шеремета Тетяна

магістрантка кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID ID: 0009-0004-3965-2521

Стаття присвячена актуальному питанню перекладу українськомовних військових неологізмів у сучасних англomовних медіа. Війна в Україні спричинила активне збагачення мови новими термінами, які мають не тільки номінативну, але й глибоку культурно-експресивну функцію. Метою дослідження є визначення прагматичних і комунікативних аспектів передачі цих лексичних новоутворень з огляду на їхню культурну конотацію, емоційне забарвлення і специфіку сприйняття англomовною аудиторією. Для досягнення зазначеної мети було окреслено завдання виокремити перекладацькі трансформації, які застосовуються під час перекладу, а також встановити, який вплив вони мають на зміст і сприйняття інформації англomовною аудиторією та чи зберігаються конотації та їхнє емоційне забарвлення в процесі застосування перекладацьких трансформацій. Розглянуто визначення термінів «неологізм» з окресленням його функції у медійному дискурсі й «військовий неологізм»; зазначено провідні напрями вивчення та розвитку сфери перекладу неологізмів. Встановлено, що неологізми залежно від їхніх функцій можуть поділятися на дві категорії: номінативні та стилістичні. У роботі розглянуто основні методи перекладу, серед яких транскрибування, калькування, модуляція та адаптація до англomовного середовища, які допомагають передати багатомірне значення військових неологізмів у відповідному культурному контексті, проаналізовано найяскравіші приклади функціонування військових неологізмів в англomовних медіаресурсах. Особливу увагу приділено перекладацьким трансформаціям, які зберігають змістові відтінки та дають змогу уникнути втрати семантики й емоційної насиченості в перекладеному тексті. Дослідження здійснене на матеріалі англomовних версій українських медіа, як-от ZN.Ua, UNN, «Трибун», «Українська правда» й інших, що дало змогу виявити ключові перекладацькі підходи. За результатами проведеного дослідження можна стверджувати, що переклад українських військових неологізмів потребує креативного підходу, який сприятиме ефективній комунікації та підтримуватиме належний рівень розуміння українських реалій міжнародною спільнотою.

Ключові слова: військові неологізми, комунікативний і прагматичний аспекти, перекладацькі трансформації, культурні конотації, англomовні медіа.

Andrushchenko Iryna

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of English Theory,
Practice and Translation
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

Sheremeta Tetiana

Master's Student at the Department of English Theory,
Practice and Translation
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

PECULIARITIES OF UKRAINIAN MILITARY NEOLOGISMS TRANSLATION IN MODERN ENGLISH-LANGUAGE MEDIA: PRAGMATIC AND COMMUNICATIVE ASPECTS

The article focuses on the topical issue of Ukrainian military neologisms translation in modern English-language media. The war in Ukraine has led to the active enrichment of the language with new terms that have not only a nominative but also a deep cultural and expressive function. The aim of the study is to determine the pragmatic and communicative aspects of the translation of these lexical innovations in terms of their cultural connotations, emotional colouring and specifics of perception by the English-speaking audience. In order to achieve this goal, the article aims to identify the translation transformations used in translation, as well as to establish what impact they have on the content and perception of information by the English-speaking audience and whether the connotations and their emotional colouring are preserved in the process of translation transformations. The definitions of the terms ‘neologism’ and ‘military neologism’ are considered, and its functions in media discourse are outlined; the leading directions of study and development of the field of neologism translation are indicated. It is established that neologisms, depending on their functions, can be divided into two broad categories: nominative and stylistic. The article discusses the main methods of translation, including transcription, calquing, modulation and adaptation for the English-speaking environment, which help to convey the multidimensional meaning of military neologisms in the relevant cultural context, and analyses the functioning of the brightest examples of military neologisms in English-language media resources. Important attention is paid to translation transformations that preserve semantic specificity and avoid the loss of meaning and emotional intensity in the translated text. The study was conducted on the basis of the English-language versions of Ukrainian media, such as ZN.Ua, UNN, Tribune, Ukrainska Pravda and others, which allowed to identify key translation approaches. The study suggests that the translation of Ukrainian military neologisms requires a creative approach that will facilitate effective communication and maintain an appropriate level of understanding of Ukrainian realities by the international community.

Key words: *military neologisms; communicative and pragmatic aspects, translation transformations, cultural connotations, English-language media.*

Вступ. Сучасна війна в Україні, без перебільшення, вплинула на всі сфери суспільного життя, зокрема й на мову, де формуються нові поняття, терміни та неологізми. Поява нових військових неологізмів в українській мові стала відображенням не лише воєнних реалій, а й культурного коду українського народу. Оскільки будь-який військовий конфлікт привертає міжнародну увагу, то й зростає попит на розповсюдження точної та доступної інформації про військові події серед світової спільноти. Тому переклад цих неологізмів

англійською мовою потребує особливої уваги, оскільки надзвичайно важливо зберегти їхню прагматичну й комунікативну функції та через англомовні медіа донести до іноземної аудиторії справжню сутність українських реалій.

Метою статті є дослідити специфіку перекладу українськомовних військових неологізмів у сучасних англомовних версіях українських медіа з акцентом на їхні прагматичні й комунікативні аспекти. Завданням є встановити, які саме перекладацькі трансформації застосовуються під час перекладу, а також як вони впливають на зміст і сприйняття інформації англомовною аудиторією. Окрему увагу приділено тому, як зберігаються чи змінюються конотації та емоційне забарвлення неологізмів, які часто мають сильний культурний підтекст.

Для досягнення поставленої мети були застосовані такі методи дослідження: метод контент-аналізу для вивчення прикладів вживання військових неологізмів в англійських версіях українських медіа та способів їх перекладу; порівняльний метод для виявлення особливостей різних перекладацьких стратегій, їхньої ефективності під кутом зору комунікації та відповідності прагматичного контексту; лінгвокультурологічний підхід для аналізу того, як культурні конотації українських військових неологізмів зберігаються чи модифікуються в англомовному середовищі. Матеріалом дослідження слугували українськомовні статті в сучасних газетах ZN.ua, UNN, «Трибун», «Українська правда», «Соцпортал», LB.ua, «Інститут масової інформації» та їхній англомовні версії.

Вивчаючи процеси неологізації та подальшого перекладу новоутворених одиниць, дослідники по-різному тлумачать поняття «неологізм». На думку провідного ученого в галузі лінгвістичних досліджень О. Стишова, поняття «неологізм» варто трактувати як лексичну одиницю, яка утворилася на певному етапі еволюції мови у зв'язку з потребою відображення нових понять і реалій [26, с. 32]. Цей прошарок лексики також охоплює оказіоналізми – авторські новоутворення, які використовувалися одноразово авторами у своїх творах і тому фактично все ще не належать до активного шару лексики [25, с. 417].

Фахівці у сфері медіалінгвістики Л. Шевченко, Д. Дергач і Д. Сизонова [30, с. 123–124] розглядають неологізми як прошарок лексики, який став так званим маркером часу, коли він виник. На їхню думку, виникнення неологізмів також зумовлено необхідністю позначення нових процесів та явищ. Крім того, появі неологізмів сприяли такі явища, як уніфікація та економія мовних одиниць.

Цікавою є думка дослідниць сучасної української мови Л. Довбні та Т. Товкайло [15, с. 214]. На її погляд, неологізми – це лексичні одиниці, які уже існували в мовній системі, але згодом модифікувалися й перейшли з пасивного складу мови. Тобто це номінативні одиниці, які з огляду на суспільні потреби трохи змінили своє першочергове значення, набувши інших відтінків, і таким чином стали загальноновживаними.

Згідно з класифікацією науковиці Л. Підкаміної [20, с. 148–149] неологізми в медійному дискурсі виконують такі функції:

- номінативно-експресивну (вираження власного ставлення автора в новоутворених лексичних одиницях, відображення емоційного компонента до подій та явищ);
- емоційно-оцінну (мовець може вплинути на сприйняття інформації реципієнтом, забарвивши інформацію власними почуттями й емоціями);
- субститивну (вираження певного поняття за допомогою неологізму іншомовного походження, хоча в українській мові існує доречний відповідник. Цей процес відбувається, якщо нове лексичне утворення є значно експресивнішим і краще передає інтенцію автора);
- характерологічну (ідентифікація та розрізнення предметів та явищ за допомогою неологізмів);

– інтегративну (неологізм є унікальним явищем, який завжди потрібно розглядати в певному контексті й часто не можна замінити повним відповідником без втрати сенсу);

– соціально-комунікативну (неологізми є інструментом комунікації в певному соціальному середовищі – особи відчують приналежність до певної соціальної групи. Неологізмам також притаманний дифузійний характер, адже вони можуть розповсюджуватися, виходячи на загал).

Для досягнення високої якості перекладу та точної передачі інформації перекладачам потрібно враховувати такі фактори, як причина виникнення певного неологізму та комунікативна мета автора.

Як зазначають М. Жулінська й О. Круглій [16, с. 106–107], військові неологізми є новими лексичними утвореннями, що виникли під час війни та використовуються для опису військових подій, дій, супротивників і геополітичних подій. Їх поява зумовлена необхідністю номінацій явищ, пов'язаних із війною. Ці неологізми часто мають сильне емоційне забарвлення і зазвичай передають негативні конотації, сприяючи демонізації ворога. Вони можуть бути як запозиченими з української мови, так і самостійно створеними в англійській мові

На думку О. Ребрій [24, с. 8], креативність є рушійною силою, завдяки якій перекладачу вдається професійно зростати та краще транслювати повідомлення. Саме творчий підхід здатен привернути увагу й задовольнити сучасних читачів. Отже, перекладач є не просто інструментом механічного перекладу інформації, а своєрідним посередником між автором і читачем, від діяльності якого значною мірою залежатиме сприйняття інформації аудиторією.

У сфері перекладу неологізмів все ще залишаються невирішені питання як теоретичного, так і практичного характеру. Провідні фахівці сходяться на думці, що особливо важливими для дослідження та розвитку цієї галузі є такі напрями:

1. Визначення моменту, коли нове слово можна класифікувати як неологізм, зважаючи на те, як довго воно вживається і як потрапило до словника.

2. Встановлення кореляції між okazіоналізмами (контекстуально зумовленими словами), що особливо актуально для сленгу, який вирізняється високою варіативністю.

3. Потреба у створенні спеціальних словникових статей для нових слів з огляду на те, що наявна система словників не є практичною для позначення нових слів, оскільки вона громіздка й не враховує відмінностей у мові між різними соціальними групами.

4. Розв'язання проблеми неоднозначності стилістичної класифікації неологізмів, що ускладнює процес категоризації певних слів, зокрема професійних жаргонізмів, сленгу, технічних термінів та інших прошарків лексики [18, с. 45].

За твердженнями британської ученої Антуанетти Ренуф [1, с. 79], неологізми використовуються в різноманітних сферах комунікації і проходять три етапи для того, щоб повноцінно інтегруватися в прошарку лексики. Найпершим етапом є розпізнання та сприйняття нової лексичної одиниці суспільством, так звана соціалізація. Згодом це слово поступово закріплюється та впливає на мовну систему, сприяючи утворенню нових слів та фраз, – так звана інкорпорація. І врешті-решт люди починають використовувати цю новоутворену одиницю в повсякденній комунікації, на чому завершується її процес інтеграції.

На думку С. В. Дерєги [14, с. 71–72], неологізми поділяються на дві категорії залежно від їхніх функцій: номінативні та стилістичні. Номінативні неологізми впроваджують нові терміни для позначення понять, тоді як стилістичні неологізми використовують образну мову для опису об'єктів, які вже мають усталені назви. Номінативні неологізми охоплюють спеціалізовані терміни, які не мають синонімів. На відміну від них, стилістичні неологізми

надають новизни знайомим поняттям за допомогою синонімії, відображаючи особисту точку зору мовця [22, с. 78–79].

Наприклад, в українському медіадискурсі виник такий стилістичний неологізм, як «*мобілізація*» – евфемізм на вбивство російських військових. Транслітерація чи транскрибування не здатні повністю передати нюанси цього новоутвореного слова. Так само, як не вдасться точно відобразити конотацію цього слова за допомогою калькування. Тому перекладачі творчо підійшли до перекладу цього поняття й вирішили, що фраза *mobilization into grave* вдало передасть зміст виразу.

Важливим стилістично забарвленим прошарком лексики є ціла низка неологізмів, натхненних творчістю Джона Рональда Руела Толкіна, зокрема твором «Володар перснів». Основна мета таких новоутворень полягає у створенні негативного образу й навіть певній демонізації ворога. Здебільшого така неологічна лексика виконуватиме емоційно-оцінну функцію.

Якщо в автора виникає потреба переконати читача в неймовірній жорстокості та безпринципності ворога, він часто порівнює країну-агресорку з Мордором – країною темряви, де безжальні сили зла планують захопити весь світ, а російських військових часто називає орками – безчесними кровожерливими створіннями. У такий спосіб автор демонструє читачу наше ставлення до ворога, використовуючи порівняння, яке буде знайомим іноземцям. Оскільки такі поняття добре відомі іноземним реципієнтам контенту, під час перекладу найчастіше вдаються до транскрибування поодиноких слів:

Оrc – орк.

Розглянемо такий приклад:

Ще дві всю зиму перебували під обстрілами. По прикордонній Зміївській ТЕС від орків прилітають навіть зенітні ракети з установкою «на удар» [19]. With the onset of high water on the rivers and the depletion of missiles and drones among the orcs (a pejorative commonly used by Ukrainians to refer to a Russian soldier, based on Tolkien's The Lord of the Rings), mass bombardments were reduced [4].

У наведеному вище прикладі можна прослідкувати функціонування неологізму «орк» як метафори звірства ворога. Оскільки таке поняття широко розповсюджене у світі, перекладачі зберегли фонетичну складову слова і вдалися до прийому транскрибування. Також для іноземного читача наведено пояснення, чому саме таку аналогію було використано.

Однак у словосполученнях поширеним є калькування, завдяки якому зберігається зміст усіх слів у словосполученні й при цьому не спотворюється зміст:

Запорізький напрямок: Армія дронів демілітаризувала «око Мордора» [27] / Zaporizhzhia direction: The army of drones demilitarized the “Eye of Mordor” [7].

На думку Л. Ковальчук і Ю. Літкович [17], сучасні військові неологізми, які виникли внаслідок повномасштабного вторгнення на території України, є своєрідною демонстрацією вербальної агресії. Вони втілюють бажання українців помститися кривднику та виконують такі комунікативно-прагматичні функції:

– **приниження ворога** (мобіки – mobiles, рашисти – racists).

Яскравим прикладом такого неологізму може слугувати новина з газети «Трибун»:

«Ми хочемо додому»: російських «мобіки» кинули в Луганській області [21] / We want to go home: Russian “mobiles” in the Luhansk region [2].

Автори цієї статті навмисно використали зневажливе слово «мобіки» для дискредитації ворога в іноземних ЗМІ. Також цей заголовок привертає увагу читача та запам'ятовується, що спонукає подальше зацікавлення в темі та її обговорення. Перекладачі побажали

зберегти таке унікальне слово, яке може зацікавити читачів, тому вони переклали неологізм «*мобіки*» за допомогою методу модуляції.

Ще однією ілюстрацією приниження ворога може слугувати стаття «UNN»:

Рашисти планують теракти [28]. / *Activists say racists are planning terrorist attacks* [6].

У цьому уривку прослідковуємо неологізм «*рашисти*», утворений за допомогою двох слів: «фашисти та росіяни». Обидва слова мають негативну конотацію, а їхнє поєднання дегуманізує супротивника й наголошує на його жорстокості. У перекладі було збережено цей унікальний термін і використано метод калькування, завдяки якому збережено структуру неологізму.

– **лайка або прокльони** (піти за руським кораблем). Найрозповсюдженішим прикладом є курс «*руського воєнного корабля*», куди українці посилають недругів. Ця фраза виникла коли відважні українські військові не погодилися на ультиматум росіян про здачу острова Зміїний.

40 окупантів пішли за курсом «руського воєнного корабля» [29]. / *Five armored vehicles have joined the “Russian warship’s course” (referring to Ukraine’s sinking of Russia’s BlackSea Fleet flagship)* [8].

Ці висловлювання є символом незламності та непокори українського народу, а також транслюють ненависть і зневагу до ворогів. Також у цих фразах зберігається фонетика російської мови, щоб ще раз наголосити на нікчемності ворога та його мови. Ці висловлювання перекладені методом модуляції, де лексичні одиниці тексту оригіналу та тексту перекладу відрізняються, але загалом мають однаковий зміст.

Цікавим прикладом є «*квитки на концерт Кобзона*» – неологічний евфемізм, який означає побажання смерті ворогам:

National Police assault brigade distributes “tickets to Kobzon concert” to occupiers (video) [5]. / *Штурмова бригада Нацполіції роздає окупантам «квитки на концерт Кобзона» (відео)* [23].

Цей неологізм виник у зв'язку з переходом відомого культурного діяча на сторону ворога та його подальшої смерті. У перекладі було використано прийом калькування. Отже, приєднання до лав шанувальників Кобзона – це побажання аналогічної долі.

– **висміювання ворога**.

Висміювання ворога – це своєрідна психологічна зброя українців, яка водночас і піднімає моральний дух українців, і деморалізує супротивника.

Росія з 1812 року вважає себе нацією «освободітелів» [13]. / *Since 1812, Russia has considered itself a nation of ‘liberators’* [3].

Цим саркастичним неологізмом українці наголошують на недолугості ворога та нікчемності його висловлювань. У такий спосіб автор переконує іноземних читачів, що слова росіян брехливі та нічого не варті, як наслідок, вони не заслуговують довіри чи поваги. Цей неологізм було перекладено методом калькування задля кращого сприйняття інформації читачами.

Були люди, на яких ми постійно казали, що це проросійські «ватники» [11]. / *There were people to whom we used to call pro-Russian ‘vatniks’ all the time* [10].

У наведеному прикладі простежуємо, як автор висміює інтелектуальні здібності проросійських громадян, порівнюючи їх із ватою. Це зроблено з метою демонстрації того, що таке суспільство не здатне піддавати критичному аналізу інформацію, нав'язану російською пропагандою. Під час перекладу вдалися до прийому транслітерації для збереження графічної складової слова [17, с. 72–73].

Номінативні неологізми вживаються для позначень нових унікальних понять, явищ або процесів. Вони виникли у зв'язку з необхідністю номінації чогось, що раніше або не

існувало, або не мало назви. Здебільшого такі поняття позначаються саме номінативними неологізмами, у них немає синонімів. Вони можуть використовуватися як у спеціалізованих сферах, так і виходити за їхні рамки і ставати загальноживаними.

Наприклад, унаслідок необхідності оборони теренів України запаси армії поповнилися різноманітною воєнною технікою, як-от дрони-камікадзе:

На відео – момент знищення ворожого «ока» українським дроном-камікадзе Мольфар [27]. / The video shows the moment of destruction of the enemy's "eye" by the Ukrainian kamikaze drone Molfar [7].

У воєнний час цей різновид зброї настільки часто обговорювався в ЗМІ, що він вийшов за межі спеціальних військових частин і наразі відомий більшості населення України. Цей неологізм було перекладено методом калькування задля кращого сприйняття інформації читачами. Це поняття є унікальним і його не можна замінити синонімом.

Ще одним прикладом номінативного неологізму, відомого широкій публіці, є байрактар:

We will remind, in the end of October it became known that the Armed Forces of Ukraine for the first time employed the Bayraktar strike drone in Donbass [9]. / Нагадаємо, наприкінці жовтня стало відомо, що Збройні сили України вперше застосували ударний дрон Bayraktar на Донбасі [12].

«Байрактар» номінує нову реалію, а саме новий тип безпілотної системи, який використовується для знищення ворожого війська. «Байрактар» не є якимось образним поняттям, це номінація конкретної воєнної техніки, яку також не можна замінити синонімом.

Висновки. Отже, проведене дослідження засвідчило, що у зв'язку з бурхливим виникненням військових неологізмів у воєнний час зросла необхідність їхнього перекладу для іноземної аудиторії. При цьому, працюючи з таким матеріалом, перекладач повинен викликати в іноземного читача ту саму емоційну реакцію і не спотворити зміст повідомлення. Як було встановлено, для цього потрібно вдало визначити прагматичні наміри та комунікативну мету повідомлення, а також вибрати необхідну перекладацьку трансформацію. Щодо перспектив подальших досліджень, то особливий інтерес становить вивчення специфіки перекладу емоційно маркованих неологізмів, особливо тих, які з'явилися у воєнний час, і збереження їхньої емоційної забарвленості для іноземної аудиторії, що є важливим аспектом для якнайповнішого розуміння українського інформаційного контексту.

Література:

1. Antoinette R. Semantic neology: challenges in matching corpus-based semantic change to real-world change. in corpora and the changing society: studies in the evolution of english / ed. by P. Rautioaho, N. Arja, J. Klemola. New York: John Benjamins Publishing Company, 2020.
2. Gorbacheva A. Ukraine Today. "We want to go home": Russian "mobiks" in the Luhansk region whined because of the lawlessness of commanders. *Tribun*. 18 August 2023. URL: <https://ukrainetoday.org/we-want-to-go-home-russian-mobiles-in-the-luhansk-region-whined-because-of-the-lawlessness-of-commanders/> (date of access: 28.10.2024).
3. Hayduk V. Since 1812, Russia has had a tradition of destroying Ukrainian villages. *En.lb.ua*. 30 October 2023. URL: https://en.lb.ua/news/2023/10/30/23774_vitaliy_hayduk_since_1812_russia.html (date of access: 28.10.2024).
4. Maskalevych I. Preparing for winter: Sandbags and fuel oil instead of shelters and gas with coal. *Mirror of the week*. 16 September 2023. URL: <https://zn.ua/eng/preparing-for-winter-sandbags-and-fuel-oil-instead-of-shelters-and-gas-with-coal-.html> (date of access: 28.10.2024).
5. National police assault brigade distributes tickets to Kobzon concert to occupiers. *Socportal*. 20 August 2023. URL: <https://en.socportal.info/en/news/national-police-assault-brigade-distributes-tickets-to-kobzon-concert-to-occupiers-video/> (date of access: 28.10.2024).

6. Tumanova A. Activists say racists are planning terrorist attacks at polling stations in the occupied territories of Ukraine. *UNN.ua*. 20 August 2023. URL: <https://unn.ua/en/news/activists-say-racists-are-planning-terrorist-attacks-at-polling-stations-in-the-occupied-territories-of-ukraine> (date of access: 28.10.2024).

7. Tumanova A. Zaporizhzhia direction: the army of drones demilitarized the eye of Mordor. *UNN.ua*. 21 August 2023. URL: <https://unn.ua/en/news/zaporizhzhia-direction-the-army-of-drones-demilitarized-the-eye-of-mordor> (date of access: 28.10.2024).

8. Ukraine eliminates ten Russian sabotage boats in the last day. *NV.ua*. 2023. URL: <https://english.nv.ua/nation/ukraine-eliminates-ten-russian-sabotage-boats-in-the-last-day-50347497.html> (date of access: 28.10.2024).

9. Zelensky accused editor-in-chief of censor.net butusov of deaths in donbass. *Institute of mass information*. URL: <https://imi.org.ua/en/news/zelensky-accused-editor-in-chief-of-censor-net-butusov-of-deaths-in-donbass-i42533> (date of access: 28.10.2024).

10. "In the summer, they started coming for journalists," says "Most" editor-in-chief about persecution by occupiers in Kherson. *Institute of mass information*. 2023. URL: <https://imi.org.ua/en/monitorings/in-the-summer-they-started-coming-for-journalists-too-says-most-editor-in-chief-about-persecution-i50524> (date of access: 28.10.2024).

11. Влітку почали приходити і до журналістів – головред Mosty про переслідування окупантів. *Інститут масової інформації*. 2023 р. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/vlitku-pochaly-pryhodyty-i-do-zhurnalistiv-golovred-mostu-pro-peresliduvannya-okupantiv-na-i50488> (дата звернення: 28.10.2024).

12. Водяний А. Зеленський звинуватив журналіста Бутусова у смертях на Донбасі через публікацію відео з Bayraktar. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/news/2021/11/26/499547_zelenskiy_zvinuvativ_zhurnalista.html (дата звернення: 28.10.2024).

13. Гайдук В. Росія з 1812 року вважає себе нацією «освободітелей». З ким там розмовляти? *LB.ua*. URL: https://lb.ua/news/2023/10/30/581804_vitaliy_gayduk_rosiya_z_1812_roku.html (дата звернення: 28.10.2024).

14. Деріга С. В. Особливості функціонування неологізмів в англomовній рекламі. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер.: Філологічні науки (мовознавство)*. 2017. № 8. С. 71–75.

15. Довбня Л., Товкайло Т. Неологізми та їх відтворення в інтернетних засобах масової комунікації. *Society. Document. Communication. Соціум. Документ. Комунікація*. 2022. № 14. С. 209–232.

16. Жулінська М., Круглій О. Неологізми як мовне відображення війни. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2022. № 3 (14). С. 103–110.

17. Ковальчук Л., Литкович Ю. Psycholinguistic aspects of representing aggression in wartime media discourse. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2022. Vol. 9, no. 2. P. 67–81.

18. Литовченко І. Динамічні процеси у військовій лексиці української мови (назви зброї, амуніції, споруд): монографія / ред. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг : Р. А. Козлов, 2016. 206 с.

19. Москалевич І. Підготовка до зими: мішки з піском і мазут замість шелтерів і газу з вугіллям. *Дзеркало тижня*. 16 вересня 2023 р. URL: <https://zn.ua/ukr/energetics/pidhotovka-do-zimi-mishki-z-piskom-i-mazut-zamist-shelteriv-i-hazu-z-vuhilljam.html> (дата звернення: 28.10.2024).

20. Підкамінна Л. Лінгвостилістика неологізмів у мові сучасних українських ЗМІ. *Лінгвостилістичні студії*. 2019. № 10. С. 144–153.

21. Пономаренко О. «Ми хочемо додому»: російських «мобіків» кинули в Луганській області (відео). *Трибун*. URL: <https://tribun.com.ua/uk/100751-mi-hochemo-dodomu-rosijskix-mobikiv-kinuli-v-luganskij-oblasti-video> (дата звернення: 28.10.2024).

22. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2000. 248 с.

23. Павлось О. Штурмова бригада Нацполіції роздає окупантам квитки на концерт Кобзона. *Соцпортал*. 20 серпня 2023 р. URL: <https://socportal.info/ua/news/shturmova-brigada-natcpolitcii-rozdae-okupantam-kvitki-na-kontcert-kobzona-video/> (дата звернення: 28.10.2024).

24. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.

25. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
26. Стишов О. А. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. лексикологія. лексикографія. Біла Церква : Авторитет, 2019. 198 с.
27. Туманова А. Запорізький напрямок: армія дронів демілітаризувала «око Мордора». *УНН*. 21 серпня 2023 р. URL: <https://unn.ua/news/zaporizkyi-napriamok-armiia-droniv-demilitaryzuvala-okomordora> (дата звернення: 28.10.2024).
28. Туманова А. Рашисти планують теракти на виборчих дільницях на окупованих територіях України – активісти. *УНН*. 20 серпня 2023 р. URL: <https://unn.ua/news/rashysty-planuiut-terakty-na-vyborchukh-dilnytsiakh-na-okupovanykh-terytoriiakh-ukrainy-aktyvisty> (дата звернення: 28.10.2024).
29. 10 човнів російських ДРГ знищено силами оборони на півдні за добу – Гуменюк. *Українська правда*. 19 серпня 2023 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/08/19/7416211/> (дата звернення: 28.10.2024).
30. Шевченко Л. І., Дергач Д. В., Сизонов Д. Ю. Медіалінгвістика. Словник термінів і понять / ред. Л. І. Шевченко. Київ : ВПЦ «Київ. ун-т», 2014. 380 с.

References:

1. Antoinette, R. (2020). Semantic neology: challenges in matching corpus-based semantic change to real-world change. In P. Rautioaho, N. Arja, & J. Klemola (Eds.), *In Corpora and the Changing Society: Studies in the Evolution of English*. New York: John Benjamins Publishing Company [in English].
2. Gorbacheva, A. (2023). "We want to go home": Russian "mobiks" in the Luhansk region complained about the lawlessness of their commanders. Retrieved from: <https://ukrainetoday.org/we-want-to-go-home-russian-mobiles-in-the-luhansk-region-whined-because-of-the-lawlessness-of-commanders/> [in English].
3. Hayduk, V. (2023). Since 1812, Russia has had a tradition of destroying Ukrainian villages. Retrieved from: https://en.lb.ua/news/2023/10/30/23774_vitaliy_hayduk_since_1812_russia.html [in English].
4. Maskalevych, I. (2023). Preparing for Winter: Sandbags and Fuel Oil Instead of Shelters and Gas with Coal. *Mirror of the week*. Retrieved from: <https://zn.ua/eng/preparing-for-winter-sandbags-and-fuel-oil-instead-of-shelters-and-gas-with-coal-.html> [in English].
5. National police assault brigade distributes tickets to Kobzon concert to occupiers (2023). *Socportal*. Retrieved from: <https://en.socportal.info/en/news/national-police-assault-brigade-distributes-tickets-to-kobzon-concert-to-occupiers-video/> [in English].
6. Tumanova, A. (2023). Activists say racists are planning terrorist attacks at polling stations in the occupied territories of Ukraine. *UNN*. Retrieved from: <https://unn.ua/en/news/activists-say-racists-are-planning-terrorist-attacks-at-polling-stations-in-the-occupied-territories-of-ukraine> [in English].
7. Tumanova, A. (2023). Zaporizhzhia direction: the army of drones demilitarized the eye of Mordor. *UNN*. Retrieved from: <https://unn.ua/en/news/zaporizhzhia-direction-the-army-of-drones-demilitarized-the-eye-of-mordor> [in English].
8. Ukraine eliminates ten Russian sabotage boats in the last day. (2023). *NV.ua*. Retrieved from: <https://english.nv.ua/nation/ukraine-eliminates-ten-russian-sabotage-boats-in-the-last-day-50347497.html> [in English].
9. Zelensky accused editor-in-chief of censor.net Butusov of deaths in Donbass. (2023). *Institute of Mass Information*. Retrieved from: <https://imi.org.ua/en/news/zelensky-accused-editor-in-chief-of-censor-net-butusov-of-deaths-in-donbass-i42533> [in English].
10. "In the summer, they started coming for journalists," says "Most" editor-in-chief about persecution by occupiers in Kherson. *Institute of mass information*. 2023. URL: <https://imi.org.ua/en/monitorings/in-the-summer-they-started-coming-for-journalists-too-says-most-editor-in-chief-about-persecution-i50524> (date of access: 28.10.2024) [in Ukrainian].
11. *Vlitku pochaly prykhodyty i do zhurnalistiv, — holovred Mostu pro peresliduvannia okupantiv* (2023). [“In the Summer, They Started Coming for Journalists,” Says “Most” Editor-in-Chief About Persecution by Occupiers]. *Institute of Mass Information*. Retrieved from: <https://imi.org.ua/monitorings/vlitku-pochaly-prykhodyty-i-do-zhurnalistiv-golovred-mostu-pro-peresliduvannya-okupantiv-na-i50488> [in Ukrainian].

12. Vodyanyy, A. (2021). Zelenskyy zvinuvatyv zhurnalista Butusova u smertyakh na Donbasi cherez publikatsiyu video z Bayraktar [Zelensky Accused Journalist Butusov of Deaths in Donbass Due to Publication of Video with Bayraktar]. *LB.ua* Retrieved from: https://lb.ua/news/2021/11/26/499547_zelenskiy_zvinuvatyv_zhurnalista.html [in Ukrainian].

13. Hayduk, V. (2023). Rosiya z 1812 roku vvazhae sebe natsieyu "osvoboditeley": Z kim tam rozmovlyaty? [Russia since 1812 considers itself a nation of "liberators": Who should we talk to?]. *LB.ua* Retrieved from: https://lb.ua/news/2023/10/30/581804_vitaliy_gayduk_rosiya_z_1812_roku.html [in Ukrainian].

14. Dereha, S.V. (2017). Osoblyvosti funktsionuvannya neologizmiv v anglomovniy reklami [Features of the functioning of neologisms in English-language advertising]. *Naukoviy visnyk Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Ser.: Filolohichni nauky (movoznavstvo) – Scientific Bulletin of Drohobych State Pedagogical University named after Ivan Franko. Series: Philological Sciences (Linguistics)*, 8, 71–75 [in Ukrainian].

15. Dovbnya, L., & Tovkailo, T. (2022). Neologizmy ta yikh vidtvorennia v internetnykh zasobakh masovoyi komunikatsiyi [Neologisms as a linguistic reflection of war]. *Society. Document. Communication. Sotsium. Dokument. Komunikatsiya – Society. Document. Communication*, 14, 209–232 [in Ukrainian].

16. Zhulinska, M., & Krugliy, O. (2022). Neologizmy yak movne vidobrazhennia viyny [Neologisms as a linguistic reflection of war]. *Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsiyi ta rehionalni studii – International Relations, Social Communications and Regional Studies*, 3 (14), 103–110 [in Ukrainian].

17. Kovalchuk, L., & Lytkovych, Yu. (2022). Psycholinguistic aspects of representing aggression in wartime media discourse. *East European Journal of Psycholinguistics*, 9 (2), 67–81 [in English].

18. Lytovchenko, I. (2016). *Dynamichni protsesy u viyskoviy leksytsi ukrayinskoyi movy (nazvy zbroi, amunitsii, sporud)* [Dynamic Processes in the Military Lexicon of the Ukrainian Language (Names of Weapons, Ammunition, Structures)] (Z.V. Koloiz, Ed.). Kryvyi Rih: R.A. Kozlov [in Ukrainian].

19. Moskalevych, I. (2023). Pidhotovka do zymy: mishky z piskom i mazut zamist shelteriv i gazu z vuhillyam [Preparation for winter: Sandbags and fuel oil instead of shelters and gas from coal]. *Dzerkalo tyzhnia*. Retrieved from: <https://zn.ua/ukr/energetics/pidhotovka-do-zimi-mishki-z-piskom-i-mazut-zamist-shelteriv-i-hazu-z-vuhilljam.html> [in Ukrainian].

20. Pidkaminna, L. (2019). Linhvostilistyka neologizmiv u movi sovremennykh ukrayinskykh ZMI [Linguistics of neologisms in the language of modern Ukrainian mass media]. *Linhvostilistychni studii – Linguostylistic Studies*, 10, 144–153 [in Ukrainian].

21. Ponomarenko, O. (2024). "My khochymo dodomu": rosiyskykh "mobikiv" kynuly v Luhanskiy oblasti (video). *Trybun* ["We want to go home": Russian "mobiks" left behind in the Luhansk region] (video). Retrieved from: <https://tribun.com.ua/uk/100751-mi-xochemo-dodomu-rosijskix-mobikiv-kinuli-v-luganskij-oblasti-video> [in Ukrainian].

22. Ponomariv, O.D. (2000). *Stilistika suchasnoyi ukrayinskoyi movy* [Stylistics of the Modern Ukrainian Language]. Ternopil: Navchalna knyga Bohdan [in Ukrainian].

23. Pavlos, O. (2023). Shturmova bryhada Natspolitsiyi rozdae okupantam kvitky na kontsert Kobzona [The assault brigade of the National Police is giving tickets to the concert of Kobzon to the occupiers]. *Sotsportal*. Retrieved from: <https://socportal.info/ua/news/shturmova-brigada-natcpolitcii-rozdae-okupantam-kvitki-na-kontcert-kobzona-video/> [in Ukrainian].

24. Rebryy, O.V. (2012). *Suchasni kontseptsiyi tvorchosti u pereklyadi* [Modern Concepts of Creativity in Translation] (Monograph). Kharkiv: KhNU im. V.N. Karazina [in Ukrainian].

25. Selivanova, O.O. (2006). *Suchasna linhvistika. Terminologichna entsyklopediya* – Modern Linguistics. Terminological Encyclopedia. Poltava: Dovkillya-K [in Ukrainian].

26. Stysov, O. A. (2019). *Dynamika leksychnogo skladu suchasnoyi ukrayins'koyi movy. Leksikologiya* [Dynamics of the Lexical Composition of Modern Ukrainian Language]. *Leksikohrafiya – Lexicology*. Bila Tserkva: Avtorytet [in Ukrainian].

27. Tumanova, A. (2023). Zaporizkyi napriamok: armiia droniv demilitarizovala "oko Mordora" [Zaporizhzhia direction: the army of drones demilitarized the "eye of Mordor"]. *UNN*. Retrieved from: <https://unn.ua/news/zaporizkyi-napriamok-armiia-droniv-demilitaryzuvala-oko-mordora> [in Ukrainian].

28. Tumanova, A. (2023). Rashisty planuyut terakty na vyborchyykh dilnytsiakh na okupovanykh terytoriiakh Ukrainy – aktyvisty. *UNN* – Rashists plan terrorist attacks at polling stations in occupied

territories of Ukraine – activists. Retrieved from: <https://unn.ua/news/rashysty-planuiut-terakty-na-vyborchikh-dilnytsiakh-na-okupovanykh-terytoriiakh-ukrainy-aktyvisty> [in Ukrainian].

29. 10 chovniv rosiyskykh DRH znyshcheno sylamy oborony na pivdni za dobu – Humenyuk [10 boats of Russian sabotage groups destroyed by defense forces in the south in one day – Humenyuk]. *Ukrayinska pravda*. Retrieved from: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/08/19/7416211/> [in Ukrainian].

30. Shevchenko, L.I., Derhach, D.V., & Syzonov, D.Yu. (2014). *Medialinhvistika. Slovnyk terminiv i ponyat* [Media Linguistics. Dictionary of Terms and Concepts] (L.I. Shevchenko, Ed.). Kyiv: VPC “Kyiv. un-t” [in Ukrainian].

УДК 811.111'42

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2024-XXII-2>

КОНЦЕПТУАЛЬНА ДИХОТОМІЯ «ЖИТТЯ ТА СМЕРТЬ» У СУЧАСНІЙ АМЕРИКАНСЬКІЙ ІСТОРИЧНІЙ ПРОЗІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ЕНТОНІ ДОРРА «ВСЕ ТЕ НЕЗРИМЕ СВІТЛО»)

Багацька Олена

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID: 0000-0002-4443-1385
Researcher ID: JYP-3868-2024

Кучерова Ірина

магістрантка
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID: 0009-0002-7804-8373
Researcher ID: LOS-9420-2024

У статті представлено багатоаспектний аналіз концептуальної дихотомії «життя та смерть» у романі Ентоні Дорра «Все те незриме світло», що розглядається нами як парадигматичний текст сучасної американської історичної прози. Здійснюється комплексний аналіз художньої реалізації цієї онтологічної опозиції в контексті художньої репрезентації подій Другої світової війни.

Методологічний інструментарій нашого дослідження ґрунтується на комплексному застосуванні концептуального й лексико-стилістичного аналізу для вивчення способів текстової реалізації досліджуваної дихотомії та її функціонального навантаження в розкритті воєнного й екзистенційного дискурсів твору. На основі теоретичного осмислення жанрової специфіки сучасної історичної прози та природи концептуальних дихотомій окреслюється їхня роль у формуванні сучасного літературного процесу.

Детально аналізується художня реалізація концептів «життя» та «смерть» як смислотвірних домінант ідейно-тематичного рівня роману, що найповніше розкриваються через образ Рейнгольда фон Румпеля. Досліджується система тропів і стилістичних фігур (символи, метафори, контрастивні описи, оксюмори, повтори), що актуалізують зазначену дихотомію і посилюють психологічну глибину наративу.

Встановлено, що концептуальна дихотомія «життя та смерть» функціонує як ключовий наративний механізм, що експлікує динаміку психологічних трансформацій персонажів, їхні психоемоційні та соматичні стани, визначає сюжетну траєкторію і формує атмосферний континуум художнього простору роману. Досліджувана концептуальна дихотомія артикулює філософську проблематику твору через протиставлення життєствердного начала та танатологічного досвіду. Як результат, роман демонструє органічний синтез історичного наративу про Другу світову війну, що резонує із сучасністю, екзистенційних рефлексій та репрезентації повсякденності в умовах глобальної катастрофи.

Ключові слова: сучасна американська історична проза, концептуальна дихотомія, життя та смерть, система тропів і стилістичних фігур, воєнна та екзистенційна проблематика.

Bahatska Olena

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English and Slavic Philology
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

Kucherova Iryna

Master Degree Student
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

THE CONCEPTUAL DICHOTOMY OF “LIFE AND DEATH” IN CONTEMPORARY AMERICAN HISTORICAL FICTION (BASED ON ANTHONY DOERR’S NOVEL “ALL THE LIGHT WE CANNOT SEE”)

The article presents a multifaceted analysis of the conceptual dichotomy “life and death” in Anthony Doerr’s novel “All the Light We Cannot See”, which we examine as a paradigmatic text of contemporary American historical fiction. The study offers a comprehensive analysis of the artistic realization of this ontological opposition within the context of the literary representation of World War II events.

The methodological framework of our research is based on the integrated application of conceptual and lexico-stylistic analysis to examine the textual manifestation of the studied dichotomy and its functional significance in revealing the war-related and existential discourses of the work. Through theoretical consideration of the genre-specific features of contemporary historical fiction and the nature of conceptual dichotomies, their role in shaping modern literary processes is delineated.

The article provides a detailed analysis of the artistic realization of the concepts “life” and “death” as meaning-forming dominants of the novel’s ideological and thematic level, most fully revealed through the character of Reinhold von Rumpel. The study examines the system of tropes and stylistic figures (symbols, metaphors, contrastive descriptions, oxymorons, repetitions) that actualize this dichotomy and enhance the psychological depth of the narrative.

The research establishes that the conceptual dichotomy “life and death” functions as a key narrative mechanism that explicates the dynamics of characters’ psychological transformations, their psychoemotional and somatic states, determines the plot trajectory, and forms the atmospheric continuum of the novel’s artistic space. The examined conceptual dichotomy articulates the philosophical problematics of the work through the juxtaposition of life-affirming principles and thanatological experience. Consequently, the novel demonstrates an organic synthesis of historical narrative about World War II that resonates with contemporary times, existential reflections, and representations of everyday life amid global catastrophe.

Key words: *contemporary American historical fiction, conceptual dichotomy, life and death, system of tropes and stylistic figures, war-related and existential problematics.*

Вступ. У сучасному літературознавчому дискурсі спостерігається виразна тенденція до переосмислення ролі історичної прози як медіума, що не лише репрезентує минуле, але й слугує інструментом прогностичного моделювання майбутнього. Особливої актуальності набуває дослідження нарративних стратегій та лінгвостилістичного інструментарію, що використовуються авторами для артикуляції паралелей між історичними подіями й сучасними соціокультурними викликами. Парадигматичним прикладом такого художнього синтезу є роман «Все те незриме світло» Ентоні Дорра, що здобув широке визнання в літературно-критичних колах і читацькому середовищі. Цей твір репрезентує майстерну конвергенцію історичного нарративу й актуальної проблематики, де події Другої світової війни слугують призмою для осмислення сучасних етичних дилем. Через витончену

систему лінгвостилістичних засобів автор конструює багатовимірний художній простір, у якому розгортаються фундаментальні концептуальні дихотомії: «війна / мир», «особиста лояльність / державні інтереси» тощо. Така нарративна архітектоніка не лише забезпечує глибоке занурення в історичний контекст, але й стимулює критичну рефлексію щодо сучасних соціополітичних процесів та їхніх потенційних наслідків, закодованих у концептуальній структурі тексту.

Мета роботи полягає у дослідженні лексико-стилістичної репрезентації концептуальної дихотомії «життя та смерть» у романі Ентоні Дорра «Все те незриме світло» як засобу впливу на динаміку психологічних трансформацій персонажів, їхні психоемоційні та соматичні стани, сюжетну траєкторію та атмосферність художнього простору роману.

Актуальність дослідження. У контексті сучасного літературознавчого дискурсу спостерігається зростаюча епістемологічна потреба в комплексному дослідженні концептуальних дихотомій, особливо в царині сучасної американської прози, яка, попри свою значущість, досі залишається недостатньо вивченою. Фундаментальний теоретико-методологічний базис для осмислення дихотомічних структур було закладено в працях Габріеля Ентіна [6], який, спираючись на концептуальну парадигму Райнгарта Коселлека, розробив інноваційний підхід до аналізу історико-соціальних інтеракцій крізь призму бінарних опозицій та їх лінгвістичних репрезентацій.

У вітчизняному науковому дискурсі простежується тенденція до поглибленого аналізу семантичних конструктів і культурних кодів у літературних текстах. Зокрема, у дослідженні Л. Петренка [8] доводиться ефективність концептуального аналізу для декодування імпліцитних смислів художнього тексту. Науковець демонструє, що концепти функціонують як репозиторії культурних кодів та опозицій, створюючи герменевтичний інструментарій для інтерпретації літературних творів.

Водночас, попри наявність ґрунтовних теоретичних розвідок, системне дослідження концептуальних дихотомій у площині історичної прози залишається лакунарним. Особливо актуальним видається вивчення опозиційних структур у сучасній американській літературі, що зумовлює актуальність і теоретико-практичну значущість запропонованого дослідження.

Методи дослідження. У нашій роботі ми послуговуємося такими методами дослідження: герменевтичний і концептуальний аналіз – для опису й аналізу концептуальних дихотомій роману; лінгвостилістичний аналіз – для вивчення лексичних та стилістичних засобів, що втілюють концептуальний зміст; контекстуально-інтерпретативний метод – для потрактування смислотвірних домінант ідейно-тематичного рівня досліджуваного твору.

Результати. Історична проза як специфічний літературний жанр являє собою складний синтез документальної достовірності та художньої умовності, де фактографічна основа органічно поєднується з авторським вимислом, створюючи потужний інструмент впливу на читацьку рецепцію та трансформацію світоглядних парадигм [8]. Сучасна популярність цього жанру зумовлена його унікальною здатністю слугувати медіумом для глибокого осягнення культурних кодів, соціально-політичних трансформацій і циклічності історичних процесів, що дає змогу екстраполювати історичний досвід на прогностичні моделі майбутнього.

Письменники, які працюють у жанрі історичної прози, свідомо апелюють до історичних нарративів та персоналій як до своєрідних семіотичних маркерів, що актуалізують паралелі між минулим і сучасністю, загострюючи увагу читачів на перманентних соціокультурних проблемах. Показовим прикладом такої нарративної стратегії є роман Ентоні Дорра «Все те

незрине світло», який, здобувши широке визнання, артикулює комплекс фундаментальних проблем: від впливу воєнних конфліктів на цивільне населення до питань екологічної свідомості та інформаційного протистояння. Твір репрезентує багаторівневу систему етичних дилем, що охоплює проблематику морального вибору в екстремальних умовах, збереження культурної спадщини, технологічного прогресу та резистентності людського духу в умовах граничних випробувань [4].

У контексті герменевтичного аналізу художнього тексту видається методологічно виправданим звернення до концептуальних дихотомій як структуротвірних елементів нарративу, що експлікують контрастні аспекти екзистенційного й соціального буття. Концептуальні дихотомії репрезентують бінарну класифікацію ідей і концептів, формуючи епістемологічний базис для розуміння та дискурсивних практик у різних галузях знань. Вони виражають діалектичну напруженість між різними перспективами, зокрема між реальністю та її лінгвістичною репрезентацією в історичному контексті [2] або між теоретичним знанням та його праксеологічним втіленням [5].

Методологічна цінність концептуальних дихотомій полягає в їхній здатності структурувати складні концептуальні феномени через бінарну опозицію, що уможливорює більш глибоке осмислення досліджуваних явищ. Парадигматичним прикладом слугує дихотомія «реальність – мова», що досліджує лінгвістичні механізми конструювання соціальної реальності. Як доводить Ентін, ця дихотомія набуває особливої релевантності в контексті історичних досліджень та історичної прози, де мова функціонує як інструмент інтерпретації минулого [6].

У соціокультурному вимірі дихотомії постають як аналітичний інструментарій для дослідження ідеологічних впливів та філософських концептів на соціальні структури та інтерсуб'єктивні взаємодії [7]. Вони експлікують латентні суспільні конфлікти та напруження, демонструючи плюралізм підходів до розв'язання проблем.

У літературознавчому дискурсі дихотомії виконують функцію маркерів опозиційності, що проявляється на рівні персонажів, об'єктів чи зовнішніх сил. Вони акцентують контрастність явищ, відображаючи людський досвід і генеруючи нарративну напругу. Дихотомії також слугують компаративним інструментом для семантичної інтерпретації нарративних елементів [9]. Водночас варто зазначити, що редукція аналітичного фокусу суто до дихотомічної інтерпретації може призвести до спрощеного розуміння комплексних явищ, нівелюючи їхні нюанси та багатомірність [1].

Під час дослідження ми виявили, що реалізація концептуальних дихотомій можлива на різних рівнях художнього тексту: 1) тематичному; 2) сюжетно-композиційному, 3) емоційно-образному [3].

Розглянемо мовні засоби втілення однієї з найголовніших онтологічних концептуальних дихотомій досліджуваного роману – «життя та смерть», художнє потрактування якої значною мірою зумовлює характеристизацію персонажів, розвиток сюжету та створення емоційної атмосфери твору.

Одним із головних персонажів роману «Все те незрине світло» є німецький офіцер Райнгольд фон Румпель, який усе своє життя цікавився коштовними каменями і під час окупації Франції, а в особливості Парижу, вирішив відвідати Національний науково-природничий музей, у якому зберігався коштовний камінь, оспіваний у легендах, – «Море вогню». Як пророчать оповіді, ця коштовність оберігає хранителя та дарує йому безсмертя, але приносить невдачі й лихо оточенню та рідним. До того моменту, як військовий дізнався про свою смертельну недугу, його можна було описати такою цитатою з роману: ***Von Rumpel keeps his voice polite. Civilized. Paris is not Poland, after all. Waves must be made***

carefully. Things cannot simply be seized. What did his father used to say? See obstacles as opportunities, Reinhold. See obstacles as inspirations [10, с. 174].

У наведеному фрагменті такі стилістичні засоби, як іронія, антитеза, метафора, підкреслюють той факт, що фон Румпель – обачливий та розумний чоловік, який намагається наперед продумати всі свої дії. Він – рішучий і цілеспрямований, використовує кожну ліпшу можливість задля того, аби діяти й отримати бажане. Іронічний вираз на початку фрагмента **Von Rumpel keeps his voice polite. Civilized** ми інтерпретуємо як указівку на зовнішню маску ввічливості персонажа та його вдавану цивілізованість, за якою прихована його справжня сутність – жорстокість, рішучість та самовпевненість. Метафори у реченні **See obstacles as opportunities, Reinhold. See obstacles as inspirations** характеризують життєві пріоритети головного персонажа й містять у собі певний символізм, спонукаючи до того, аби читачі більш по-філософськи ставилися до своїх невдач, розглядаючи їхнє подолання як рух сходами вгору до свого успішного майбутнього.

Дізнавшись про своє тяжке захворювання, головний персонаж перетворюється з урівноваженої та поміркованої особистості в монстра, чиїм розумом керує суто жага до життя. Усі властиві йому конструктивні риси характеру нівелюються набутими холоднокровністю та байдужістю стосовно інших. Бажання перемогти смерть змусить фон Румпеля послуговуватися всіма доступними йому способами та засобами для того, аби отримати хоч трохи більше часу, щоб провести його разом зі своїми доньками, почути їхній спів, побачити їхнє дорослішання. Із цієї причини він знаходить будинок Марі-Лор і починає його обшукувати: *That the house stands while so many others have been destroyed is evidence enough. The stone must be inside. He simply needs to find it while there is time. Clamp it to his heart and wait for the goddess to thrust her fiery hand through its planes and burn away his afflictions. Burn his way out of this citadel, out of this siege, out of his disease. He will be saved. He simply has to drag himself up from this bed and keep looking. Do it more methodically. As many hours as it takes. Tear the place apart. Begin in the kitchen. One more time* [10, с. 382–383].

У наведеному фрагменті метафора **Clamp it to his heart** містить глибокий емоційний підтекст і вказує на те, що персонаж щосили прагне досягти своєї цілі, яка гарантує йому порятунок і надію на позбавлення від невиліковної хвороби. Метафоричний образ божества **the goddess to thrust her fiery hand through its planes and burn away his afflictions** у цьому фрагменті вказує, що уявні надприродні сили здатні звільнити героя від страждань. Власне наявність цього інтертекстуального символу невідомої «богині» в наведеному контексті є підтвердженням того, що фон Румпель утратив надію на традиційні способи лікування, а вірить у міфічне та трансцендентне як єдине, що взмозі його врятувати. На нашу думку, автор у такий спосіб досягає максимального драматизму ситуації, оскільки безсилля вельми прагматичної особистості перед реальністю, яке змушує його звертатися до міфічних і надприродніх «божеств», здійснює по-справжньому трансформаційний емоційний вплив на читачів.

Гіпербола у виразі **As many hours as it takes. Tear the place apart** свідчить про рішучість головного персонажа, що дещо суперечить образу «беззахисного перед реальністю буття», відтвореного вище: Рейнгольд ладен пожертвувати часом, готовий діяти без вагань, навіть якщо зруйнує все довкола вщент.

Повторення **He simply needs to... He simply has to...** вказують на одержимість персонажа та його відчайдушні спроби знайти коштовний камінь і є складовою його внутрішнього монологу, що безперервно звучить у його свідомості, не дозволяючи зупинитися. Це створює відчуття монотонності й автоматизму його пошуків, схожому на нав'язливе

мислення. Таким чином, Ентоні Дорр ефективно описує психологічний стан персонажа та його внутрішню боротьбу.

Ця боротьба стає ще більш очевидною у такій фразі: **He will be saved. He simply has to drag himself up from this bed and keep looking**. Словосполучення **keep looking** позначає відчуття нескінченних спроб, що тривають без чіткої перспективи успіху, але з безмежною впертістю їх виконавця. Персонаж продовжує пошуки, тому що це єдине, що дає йому відчуття контролю над поточною ситуацією і власним життям взагалі.

На жаль, спроба віднайти спасіння завершилася провалом: **Five days in this house and no diamond, the last German-controlled port in Brittany nearly lost, the Atlantic Wall with it. Already he has lived beyond the deadline the doctor predicted. And now the tolling of two tiny bells? This is how death comes? The candle rolls gently. Toward the window. Toward the curtains. Downstairs the door of the house creaks open. Someone steps inside** [10, с. 462].

Проаналізувавши цей фрагмент роману, слід зазначити, що саме в цей період фон Румпель відчуває свою безпорадність перед долею та смертю. Усе вказує на те, що він дійшов критичної ситуації – час іде, а обставини не змінюються, будь-які його спроби стають безперспективними. Антитези **Five days in this house and no diamond...** та **The candle rolls gently. Toward the window. Toward the curtains** відтворюють відчуття незавершеності, а еліпсис – очікування критичного моменту, що вже є невідворотнім, постійне повторення **toward** вказує на те, що час не зупинився і скоро настане та невідворотна мить, яку Рейнгольд намагався відтермінувати. Риторичне питання **This is how death comes?** у цьому контексті набуває фаталізму і глибоко занурює читачів у емоції фон Румпеля: страх, здивування та безнадію перед обличчям смерті.

Дзвін двох дзвіночків (...**now the tolling of two tiny bells...**) створює неабияке напруження та вселяє тривогу в душу персонажа, оскільки асоціюється із чимось фатальним і таємничим. Це певного роду символ наближення смерті та початку кінця. У цьому контексті ми потрактуємо цей символ **tinny bells** (пер. «маленькі дзвіночки») як символ-оксюморон, утворений на протиставленні «малого за розміром», проте «вагомого за значенням»: здавалося б, що можуть зробити незначні речі, хоча в той же час вони несуть страшні вісті про смерть. На доданок символ свічки ілюструє згасання життя та надії на порятунок.

Тож, у досліджуваному романі концептуальна дихотомія «життя та смерть» реалізується на кількох рівнях: тематичному, сюжетно-композиційному й емоційно-образному. Життя та смерть переплітаються з історією життя персонажа, його екзистенційними виборами і протистоянням неминучому. На емоційно-образному рівні ця боротьба представлена символами й метафорами. Сюжетна лінія роману розгортається навколо вирішення одного з головних конфліктів твору – прагнення Райнгольда фон Румпеля здолати невиліковну хворобу, що перетворює його на одержимого пошуками символу безсмертя – міфічного каменя «Море вогню» і приводить, як не парадоксально, до смерті.

Висновки. За результатами проведеного дослідження встановлено, що текстова актуалізація концептуальної дихотомії «життя – смерть» постає як визначальний нарративний механізм, що експлікує динаміку психологічних трансформацій персонажів, їхні психоемоційні й соматичні стани, детермінує сюжетну траєкторію та формує атмосферний континуум художнього простору роману. Через систему контрастних образів автор репрезентує не лише семіосферу Другої світової війни, а й екзистенційний вимір повсякденності персонажів у контексті глобальної катастрофи. Попри традиційну для історичного воєнного роману фокалізацію на кульмінації конфліктних подій, Ентоні Дорр трансцендує конвенційні жанрові межі, демонструючи універсальність і всеохопність танатологічного досвіду,

що виходить за рамки воєнного контексту. Смерть постає як демократичний феномен, що нівелює соціальні, вікові та статусні відмінності, що яскраво ілюструється через образ офіцера фон Румпеля, чия владна позиція і безкомпромісність виявляються безсилими перед обличчям смерті. Концептуально значущим є те, що ні владні повноваження, ні екзистенційна безпорадність не надають переваги у танатологічній перспективі. Ця філософема корелює з універсальним людським досвідом усвідомлення екзистенційної крихкості, що особливо загострюється в умовах воєнного часу. Війна постає як тотальний деструктивний феномен, що спричиняє не лише фізичну смерть, але й психологічний і моральний занепад, руйнуючи перспективні життєві сценарії та генеруючи екзистенційну тривогу. Імплементовані автором концептуальні дихотомії, що пронизують різні текстові рівні твору, конструюють комплексну художню модель людського буття, де індивідуальні наративи інтегруються в загальний метанаратив боротьби за життя, любов і надію в умовах невідворотності смерті на тлі масштабної історичної трагедії.

Література:

1. Дихотомія – що це таке, в науці, філософії, політиці та житті. Termin.in.ua. URL: https://termin.in.ua/dykhotomiia/#Tipi_dihotomii.
2. Петренко Л. О. Поняття концепт та концептуальний аналіз художнього тексту. *Science and education a new dimension. Philology*. 2020. Т. 8, № 216. С. 49–52. URL: <https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2020-216VIII64-12>.
3. Сидоренко І. А. Методика опису художнього концепту в сучасних антропологічних дослідженнях. *Закарпатські філологічні студії*. 2018. № 6. С. 117–123.
4. About all the light we cannot see. cliffsnotes.com. URL: <https://www.cliffsnotes.com/literature/a/all-the-light-we-cannot-see/about-all-the-light-we-cannot-see>.
5. Collins K.E. The knowledge/embodiment dichotomy | UC davis law review. Home | UC Davis Law Review. URL: <https://lawreview.law.ucdavis.edu/archives/47/4/knowledgeembodiment-dichotomy>.
6. Entin G. Koselleck's dichotomies revisited. *Contributions to the history of concepts*. 2023. Vol. 18, no. 2. P. 1–17. <https://doi.org/10.3167/choc.2023.180201>.
7. Freibach-Heifetz D., Stopler G. On conceptual dichotomies and social oppression. *Philosophy and social criticism*. 2008. Vol. 34, no. 5. P. 515–535. <https://doi.org/10.1177/0191453708089197>.
8. Historical novel. Oxford Reference. URL: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20111104173823536>.
9. What is dichotomy? Definition, examples of literary dichotomy – woodhead publishing. Woodhead Publishing. URL: <http://www.woodheadpublishing.com/literary-devices/dichotomy>.
10. Doerr A. All the light we cannot see. 4th Estate, 2015. 544 p.

References:

1. Termin.in.ua (2024, October 11). Dykhotomiia – tse shcho take, vyznachennia prostymy slovamy, pryklady [Dichotomy – what is it, in science, philosophy, politics and life]. Termin.in.ua. Retrieved from: https://termin.in.ua/dykhotomiia/#Tipi_dihotomii.
2. Petrenko, L.O. (2020). Poniattia kontsept ta kontseptualnyi analiz khudozhnoho tekstu. [The notion of concept and conceptual analysis of a literary text]. *Science and Education: a New Dimension*, VIII (216) (64), 49–52. <https://doi.org/10.31174/send-ph2020-216viii64-12> [in Ukrainian].
3. Sydorenko, I.A. (2018). Metodyka opysu khudozhnoho kontseptu v suchasnykh antropolohichnykh doslidzhenniakh [Methodology of literary concepts description in modern anthropological researches]. *Zakarpatski filolohichni studii*. № 6, 117–123 [in Ukrainian].
4. About all the light we cannot see. cliffsnotes.com. Retrieved from: <https://www.cliffsnotes.com/literature/a/all-the-light-we-cannot-see/about-all-the-light-we-cannot-see>.
5. The Knowledge/Embodiment Dichotomy | UC Davis Law Review. (n.d.). Retrieved from: <https://lawreview.law.ucdavis.edu/archives/47/4/knowledgeembodiment-dichotomy>.

6. Entin, G. (2023). Koselleck's dichotomies revisited. *Contributions to the History of Concepts*, 18 (2), 1–17. <https://doi.org/10.3167/choc.2023.180201>.
7. Freibach-Heifetz, D., & Stopler, G. (2008). On conceptual dichotomies and social oppression. *Philosophy & Social Criticism*, 34 (5), 515–535. <https://doi.org/10.1177/0191453708089197>.
8. Historical novel. (2008). Oxford Reference. Retrieved from: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20111104173823536>.
9. What is Dichotomy? Definition, Examples of Literary Dichotomy – Woodhead Publishing. (n.d.). Woodhead Publishing. Retrieved from: <http://www.woodheadpublishing.com/literary-devices/dichotomy>.
10. Doerr A. *All the light we cannot see*. 4th Estate, 2015. 544 p.

УДК 81'33

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2024-XXII-3>

КАТЕГОРІЯ РЕКУРЕНТНОСТІ В КОНТЕКСТІ ІНШИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ПОНЯТЬ

Гончарук Олег

кандидат філологічних наук, доцент

професор кафедри мовної підготовки

Харківський національний університет внутрішніх справ

ORCID ID: 0000-0003-1787-5244

У статті запропоновано детальний аналіз рекурентності – фундаментальної властивості людської мови, яка полягає в здатності вкладати одні мовні конструкції в інші, створюючи практично необмежену кількість висловлювань. Дослідження охоплює широке коло аспектів: від синтаксичних структур і семантичного змісту до комунікативних функцій та еволюції мови. Автор демонструє, як рекурсивні процеси пронизують усі рівні мовної організації, від фонетичних особливостей до складних семантичних відношень. Зокрема, детально розглянуто роль рекурентності у формуванні синтаксичних конструкцій різного ступеня складності, а також створенні багатозарової семантики, яка дає змогу виражати найтонші відтінки значень. На основі аналізу великого обсягу лінгвістичних даних і теоретичних концепцій автор доводить, що рекурентність є не просто лінгвістичним прийомом, а це один із ключових механізмів, що передає нескінченну виражальну потужність людської мови. Рекурсивні процеси дають нам змогу створювати нові поняття, виражати абстрактні ідеї та обмінюватись складною інформацією. Дослідження демонструє, що рекурентність – не лише стилістичний засіб, а й один із найважливіших методів, що забезпечує відкриту мовленнєву силу української літературної мови. Автор розглядає рекурентність і як лінгвістичне явище, і як когнітивний процес, пов'язаний із нашою здатністю до мислення та навчання. Результати дослідження мають значні теоретичні та практичні наслідки. З одного боку, вони сприяють глибшому розумінню природи людської мови та її ролі в пізнанні світу, а з іншого – відкривають нові перспективи для розробки ефективних методів навчання мов, створення інтелектуальних систем для обробки природної мови, а також розробки нових теорій свідомості й мислення. Стаття буде корисною для широкого кола фахівців, включно з лінгвістами, психологами, філософами, комп'ютерними лінгвістами, а також для тих, хто цікавиться природою людської мови та її роллю в нашому житті.

Ключові слова: рекурентність, рекурсивні конструкції, синтаксис, семантика, морфологія, фонетика.

Honcharuk Oleh

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Professor at the Department of Language Training

Kharkiv National University of Internal Affairs

CATEGORY OF RECURRENCE IN THE CONTEXT OF OTHER LINGUISTIC CONCEPTS

The article offers a detailed analysis of recurrence – a fundamental property of human language, which consists in the ability to embed one language construction into another, creating an almost unlimited number of utterances. The research covers a wide range of aspects, from syntactic structures

and semantic content to communicative functions and the evolution of language. In particular, the role of recurrence in the formation of syntactic constructions of varying degrees of complexity, as well as in the creation of multi-layered semantics, which allows expressing the subtlest shades of meaning, is considered in detail. Based on the analysis of a large amount of linguistic data and theoretical concepts, the author proves that recurrence is not just a linguistic technique, but one of the key mechanisms that ensure the infinite expressive power of human language. Recursive processes allow us to create new concepts, express abstract ideas, and communicate complex information. The study demonstrates that recurrence is not just a stylistic tool, but one of the most important tools that ensure the open speech power of the Ukrainian literary language. The results of the study have significant theoretical and practical implications. On the one hand, they contribute to a deeper understanding of the nature of human language and its role in knowing the world. On the other hand, they open new perspectives for the development of effective language learning methods, the creation of intelligent systems for natural language processing, and the development of new theories of consciousness and thinking.

Key words: recurrence, recursive constructions, syntax, semantics, morphology, phonetics.

Вступ. Рекурентність – це фундаментальна властивість людської мови, яка надає їй нескінченної гнучкості та дає нам змогу створювати безліч різноманітних висловлювань. Вона тісно пов'язана з іншими лінгвістичними категоріями, як-от фраза, речення, складне речення, утворюючи складну мережу взаємодій. Рекурсивна природа мови дає нам змогу укладати одні конструкції в інші, створюючи практично необмежену кількість варіантів вираження думки. Наприклад, ми можемо формувати складні речення, укладаючи одне підрядне речення в інше, або ж створювати складні синтаксичні конструкції за допомогою сполучників. Рекурентність також пов'язана із синтаксисом, семантикою, морфологією, фонетикою. Вона впливає на інтерпретацію висловлювань, установлення смислових зв'язків між словами та реченнями, а також передачу інформації в контексті спілкування. Рекурсивні конструкції мають здатність вибудовувати як однозначні, так і багатозначні висловлювання, що відкриває широкі можливості для утворення літературних образів, метафор та інших стилістичних прийомів.

У цьому дослідженні ми детально розглянемо статус рекурентності в контексті інших лінгвістичних понять, наводячи деякі приклади з української мови та лінгвістичних теорій. Проаналізуємо, як рекурсивні конструкції впливають на значення висловлювань, їхню інтерпретацію та комунікативні функції. Крім того, простежимо, як рекурентність пов'язана з іншими важливими лінгвістичними явищами, як-от синтаксис, семантика, фонетика, морфологія.

Результати та дискусії. Явище рекурентності є не лише основою для створення складних синтаксичних конструкцій, а й одним із фундаментальних механізмів, що забезпечують необмежену виражальну потужність людської мови. Воно дає нам змогу будувати нескінченну кількість речень різного ступеня складності: від простих речень до складних багаторівневих конструкцій. Підрядні речення, дієприкметникові та дієприслівникові звороти, а також інші синтаксичні утворення, що базуються на рекурсії, дають нам змогу виражати найтонші відтінки думки, установлювати складні логічні зв'язки між елементами висловлювання й передавати інформацію максимально точно та детально.

Рекурсивні правила граматики не обмежуються лише створенням складних речень. Вони також відіграють важливу роль у формуванні фраз, словосполучень та інших синтаксичних одиниць. Наприклад, рекурсивні правила дають нам змогу будувати вкладені атрибутивні групи, як-от «книга, яку я купив у книгарні, яка розташована на центральній

вулиці». Ця гнучкість синтаксису дає можливість створювати різноманітні тексти, від простих побутових повідомлень до складних наукових праць.

Вивчення рекурентності в **синтаксисі** має важливе значення для розуміння природи людської мови та розроблення комп'ютерних моделей обробки природної мови. Розуміння рекурсивних механізмів дає змогу створювати більш ефективні алгоритми для машинного перекладу, аналізу тексту й синтезу мови.

Отже, рекурентність є одним із найважливіших механізмів, що забезпечують нескінченну виражальну потужність людської мови. Вивчення рекурсивних структур у синтаксисі дає змогу глибше зрозуміти, як ми будемо складні висловлювання, передаємо інформацію та інтерпретуємо мову інших людей.

Крім того, рекурентність відіграє важливу роль у формуванні синтаксичних парадигм. Вона дає нам змогу визначати граматичні відношення між словами та групами слів, утворюючи різноманітні синтаксичні конструкції. Наприклад, рекурсивні правила узгодження допомагають мовцям узгоджувати слова за родом, числом і відмінком у складних реченнях. Рекурсивні правила керування визначають, які слова можуть керувати іншими словами в реченні. Завдяки рекурентності мова стає гнучким інструментом, який вказує нам на точне вираження різних відтінків значення.

Рекурсивна природа мови також має важливі наслідки для розуміння самої мови. Для того щоб зрозуміти складне речення, слухач або читач повинен простежити за рекурсивними зв'язками між його елементами. Це вимагає значних когнітивних зусиль і є однією з причин, чому складні речення можуть бути важко зрозумілими. Вивчення рекурентності в синтаксисі допомагає нам краще зрозуміти, як люди обробляють мову і як мова впливає на наше мислення.

Отже, рекурентність є фундаментальною властивістю **синтаксису**, яка дає нам змогу створювати безмежне різноманіття висловлювань, виражати складні ідеї та встановлювати граматичні відношення між словами. Вивчення рекурентності сприяє глибшому розумінню природи мови та її ролі в людському пізнанні.

Рекурентність можна назвати фундаментом семантичної глибини мови. Цей мовний феномен повторення елементів є не лише потужним інструментом синтаксису, а й незамінним засобом створення багатозарової **семантики**. Повторюючи слова, фрази чи цілі конструкції, мовець не просто дублює інформацію, а створює складні мережі значень, які виходять за межі буквального тлумачення.

Повторення з модифікаціями, як-от прикметники чи прислівники, дає нам змогу вводити в мову нові думки, уточнювати й розширювати базове значення слів. Наприклад, повторення слова «чиста» у фразях «чиста кімната» і «чиста совість» демонструє різні семантичні поля, пов'язані з розміром та масштабом. Так виникають нові відтінки значень. «Лексичні повтори різних видів широко використовуються для додання експресивності художньому тексту. Завдяки повторенню слів або словосполучень на них фіксується увага читача, тим самим посилюється їх роль у тексті. Повтор надає зв'язності, наголошує на найважливіших думках та ідеях, підкреслює упорядкованість побудови висловлювання» [2, с. 64].

Рекурсивні структури особливо ефективні для вираження абстрактних понять, які важко передати одним словом. Метафори, алегорії, іронія – усі вони базуються на повторенні та порівнянні, що дає нам змогу створювати яскраві образи й передавати складні ідеї. Наприклад, метафора «серце каменю» передає емоційний стан людини через порівняння з неживим об'єктом.

Рекурентність відіграє ключову роль у формуванні та розвитку лексичного значення слова. Повторення слова в різних контекстах призводить до того, що воно набуває нових

асоціацій та відтінків значення. Це особливо помітно в полісемічних словах, які мають кілька значень. Наприклад, слово «*танк*» може означати як військову техніку, так і ємність для рідини (*танкер* – ємність для перевезення нафти). Контекст використання лексеми в реченні визначає, яке саме значення актуалізується.

Рекурентність є потужним інструментом для створення емоційного забарвлення тексту. Повторення ключових слів або фраз дає змогу підкреслити їхню важливість, створити напругу або, навпаки, розслабити читача. Наприклад, повторення слова «*завжди*» в реченні «*Завжди, завжди залишайся собою!*» [3] створює відчуття рішучості й наполегливості.

Рекурентність широко використовується в літературі для створення яскравих образів, певних стилістичних ефектів та підсилення виразності мови. Повторення звуків, ритмів, синтаксичних конструкцій – усе це слугує для створення неповторного стилю письменника.

Рекурентність не лише формує структуру речення та його значення, а й є потужним інструментом у досягненні конкретних комунікативних цілей. За допомогою повторень ми можемо як передавати інформацію, так і маніпулювати сприйняттям співрозмовника, підсилювати емоційний вплив на нього та досягати бажаного результату спілкування. Тобто це явище виступає як інструмент комунікативної стратегії.

Повторення ключових слів або фраз дає можливість виділити їх серед іншої інформації, підкреслити їхню важливість та спрямувати увагу співрозмовника на конкретні аспекти повідомлення. Це особливо ефективно під час презентацій, публічних виступів і реклами.

Рекурентність може створювати різноманітні емоційні ефекти: від посилення емоційної напруги до забезпечення відчуття спокою та гармонії. Наприклад, повторення слів або фраз із негативним забарвленням може викликати у співрозмовника почуття тривоги або страху, тоді як повторення позитивних слів, навпаки, створює відчуття радості й оптимізму. За допомогою рекурентності можна маніпулювати сприйняттям комуніканта, формуючи в нього певне ставлення до об'єкта або явища. Наприклад, повторення позитивних характеристик продукту в рекламі сприяє формуванню його позитивного образу цього у свідомості споживача. Рекурентність дає змогу будувати складні аргументи, підкріплюючи їх повторенням ключових тез і доказів. Це робить аргументацію більш переконливою та легшою для запам'ятовування.

Рекурентність як фундаментальний принцип мови пронизує всі її рівні, включно з **морфологією**. Повторення морфем, найменших одиниць мови, є потужним інструментом для створення нових слів, нюансування їхніх значень і передачі складних ідей. Утворення складних слів шляхом додавання афіксів, а саме префіксів суфіксів, є одним із найпоширеніших проявів рекурентності в морфології. Повторення афіксів, наприклад зменшувальних суфіксів, дає змогу створювати слова з більш ніжними, ласкавими або зневажливими відтінками значення. Складання основ також є формою рекурентності, яка дає змогу утворювати нові слова шляхом об'єднання двох і більше коренів. Крім того, рекурентність проявляється в повторенні цілих слів, забезпечує створення нових слів зі складеним значенням або підсилення емоційного забарвлення висловлювання. Повторення вигуків і часток надає мові експресивності, підкреслює емоційний стан мовця та може впливати на сприйняття повідомлення співрозмовником: «*Піди ж, моя доню, видій корівку. Я трохи ще полежу. Чогось я нездужаю. Так у мене болять ноги! Ох-ох-ох! – застогнала на печі Кайдашиха, укриваючись рядом*» [4]. Отже, рекурентність у морфології не лише слугує для розширення лексичного запасу мови, а і є важливим засобом вираження відтінків значення, емоцій і створення образності. Вона відіграє значну роль у процесах словотворення та формування мовної системи загалом.

Рекурентність у морфології тісно пов'язана з іншими рівнями мовної організації. Наприклад, вона взаємодіє із синтаксисом, впливаючи на побудову речень, семантикою, створюючи нові значення. Розуміння рекурентності в морфології допомагає нам глибше проникнути в суть мови та її функціонування. «Морфологічне вираження повтору як стилістичного прийому в художньому тексті має широкий спектр, оскільки майже всі частини мови мають значний художньо-виражальний потенціал і спроможні виконувати відповідні стилістичні функції» [1, с. 239].

Рекурентність як універсальний принцип мовної організації проникає на всі її рівні, включно з **фонетикою**. Хоча рекурентність більш характерна для синтаксису та семантики, де вона проявляється в повторенні слів, фраз і структур, її вплив відчувається і на звуковому рівні мови. Повторення звуків або складів, яке ми називаємо алітерацією та асонансом, є потужним стилістичним засобом, що дає змогу створювати ритм, підсилювати емоційний ефект висловлювання й надавати мові музичальності. Алітерація – це повторення однакових або схожих початкових звуків у сусідніх словах, наприклад: «*Шумлять верби, шелестить ліс*». Асонанс – це повторення однакових голосних звуків у середині слів, як у рядку «*Море мліє, місяць сміється*». Ці фонетичні прийоми створюють звукову гармонію, яка посилює сприйняття змісту висловлювання. Крім того, повторення звуків підкреслює смислові зв'язки між словами, створює образність та емоційне забарвлення тексту. Наприклад, повторення звуку «р» може створити відчуття трепету або грізної сили, а звуку «л» – навпаки, спокою та м'якості. Таким чином, рекурентність на фонетичному рівні – це і засіб створення звукової краси, і важливий інструмент для досягнення комунікативних цілей, як-от переконання, емоційний вплив та образність.

Фонетична рекурентність тісно пов'язана з іншими рівнями мовної організації. Наприклад, вона взаємодіє з ритмікою вірша, підсилюючи її ефект. Крім того, фонетична рекурентність може підкреслювати значення слів, взаємодіючи із семантикою. Розуміння рекурентності на фонетичному рівні допомагає нам глибше проникнути в суть мови та її функціонування. Звуковий символізм у художньому тексті реалізується через досить поширений стилістичний прийом – звуковий повтор і групування фонем (звукосполуки). «Звуковий повтор потрактовуємо як фонетичне явище й водночас компонент семантичної організації художнього дискурсу, що полягає в закономірному повторі окремих фонетичних елементів у межах певного контексту і який виконує композиційну, експресивну та образотворчу функцію» [5, с. 136].

Рекурентність, або повторення елементів, є невід'ємною частиною людської мови. Цей принцип є не просто стилістичним прийомом, а одним з основних механізмів створення та розвитку мови. Повторення звуків, морфем, слів, фраз і синтаксичних конструкцій дає нам змогу будувати складні висловлювання, передавати найтонші відтінки значень та емоцій.

На рівні фонетики алітерація та асонанс створюють музичальність мови, підсилюють емоційний вплив і допомагають запам'ятовувати інформацію. У морфології повторення морфем (префіксів, суфіксів, коренів) дає можливість утворювати нові слова, виражати різні граматичні значення й відтінки значень. На синтаксичному рівні повторення слів, фраз і синтаксичних конструкцій забезпечує ритм, підкреслює важливі ідеї та дає можливість будувати складні речення. А на рівні семантики повторення концептів та ідей – створювати метафори, алегорії та інші фігури мови, а також виражати абстрактні поняття.

Висновки. Рекурентність виконує кілька важливих функцій. Вона забезпечує структурну цілісність мови, створюючи зв'язки між різними її рівнями, слугує для ефективної передачі інформації, вираження емоцій, впливу на співрозмовника. Крім того, рекурентність

відіграє важливу роль у когнітивних процесах, як-от запам'ятовування, мислення й утворення понять. Не менш важливою є естетична функція рекурентності, яка робить мову більш привабливою та виразною.

Рекурентність є одним із найважливіших факторів розвитку мови. Вона дає можливість розширювати словниковий запас, уточнювати значення слів, утворювати складні речення, виражати абстрактні поняття й адаптувати мову до нових умов.

Рекурентність тісно пов'язана з прагматикою, тобто вивченням мови в контексті її використання. Повторення слів і фраз може слугувати для підкреслення важливості певної інформації, створення емоційного ефекту, маніпуляції сприйняттям співрозмовника. Рекурентність також відіграє важливу роль у формуванні культурних кодів, що знаходять своє відображення в літературі, музиці та мистецтві.

Підсумовуючи сказане, упевнено можна стверджувати, що рекурентність є універсальним принципом, який лежить в основі людської мови. Вона дає нам змогу будувати складні й витончені висловлювання, передавати власні ідеї та пристосовуватися до різних комунікативних ситуацій. Розуміння рекурентності є ключовим для вивчення мови та її засобів виразності. Дослідження цього явища має важливе значення для лінгвістики, психолінгвістики, когнітивної науки й інших гуманітарних дисциплін. Розуміння рекурентності дасть можливість нам глибше проникнути в суть мови, а також більш ефективно використовувати її для спілкування та творчості.

Література:

1. Калашник О. В., Олексенко О. А. Морфологічно акцентовані повтори як стилістичний прийом у поезії. *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди. 2020. Вип. 53. С. 230–241.
2. Котвицька В. А. Функції лексичних повторів у текстах сучасної німецькомовної прози. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2019. № 39. Т. 2. С. 63–66.
3. Мирний Панас. Повія. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=982&page=10>.
4. Нечуй-Левицький І. Кайдашева сім'я. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=907&page=5>.
5. Павлик Н. В. Звукова організація тексту як спосіб емоційного впливу в художньому дискурсі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2022. № 53. Т. 1. С. 136–139.

References:

1. Kalashnyk, O.V., Oleksenko, O.A. (2020). Morfolohichno aktsentovani povtory yak stylistychnyi pryiom u poetytsi [Morphologically accented repetitions as a stylistic device in poetics]. *Linhvistychni doslidzhennia – Linguistic studies*: zb. nauk. prats KhNPU imeni H.S. Skovorody. 53. 230–241 [in Ukrainian].
2. Kotvytska, V.A. (2019). Funktsii leksychnykh povtoriv u tekstakh suchasnoi nimetskomovnoi prozy [Functions of lexical repetitions in texts of modern German-language prose]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Ser.: Philology*. 39 (2). 63–66 [in Ukrainian].
3. Myrnyi Panas. Poviiia [Prostitute]. Retrieved from: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=982&page=10> [in Ukrainian].
4. Nechui-Levytskyi, I. Kaidasheva simia [Kaidash family]. Retrieved from: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=907&page=5> [in Ukrainian].
5. Pavlyk, N.V. (2022) Zvukova orhanizatsiia tekstu yak sposib emotsiinoho vplyvu v khudozhnomu dyskursi. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Ser.: Philology*. 53 (1). 136–139 [in Ukrainian].

УДК 82.091

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2024-XXII-4>

ОБРАЗ ІНШОГО У ФЕНТЕЗІЙНОМУ РОМАНІ ПЕРШИХ ДЕСЯТИЛІТЬ ХХІ СТ.: МАСКИ І РОЛІ

Гурдуз Андрій

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови і літератури

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

ORCID ID: 0000-0001-8474-3773

Послідовне зростання ролі Іншого у фентезійній прозі ХХІ ст. зумовлено підвищеною увагою до нього літературного процесу і новою конфігурацією базового фентезійного конфлікту. Нові ролі й маски Іншості тут інстальовані, зокрема, в соціокультурний, національний, віртуально-історичний, гендерний дискурси та імітацію релігійного. Причини популярності й характер реалізації, еволюції постаті Іншого у фентезі 2000–2020 рр. об'єктом дослідження не ставали, попри очевидну актуальність проблеми. Метою статті є вперше визначити ключові параметри, вектори сюжетних ролей і масок Іншого в корпусі фентезійного метажанру перших десятиліть ХХІ ст. Ключовими при цьому є висвітлення логіки розвитку концепту Іншого в сучасному фентезійному полі та супровідних тематичних парадоксів проблеми (переваги як слабкості тощо), мотивування явища Іншості другого ступеня у зв'язку з інтенсивною гетерогенізацією відповідних тематичних кластерів метажанру, а також аналіз впливу екстремистських факторів на трансформацію спектру Іншості у фентезі сьогодення.

Паралельно з тенденцією виділення категорії суб'єктної межі концепт Іншого у фентезійному мистецтві ХХІ ст. тяжіє до граничності, дистанційованості (як імморальності), парадоксальності та часом виражає парадокс сполучення сили і слабкості у сприйманні оточенням. Помітне місце в контексті розмови про Іншість у сучасному фентезі належить гендеру, варіативно простежуваному у фемінній площині. Базовим елементом параметр Іншості є у фентезійній рецепції соціокультурних подій і геопоетики, а також у синтетичних сюжетно-образних конструктах метажанру (як «дім дивних дітей»). Подібні синтетичні конструкти отримують у процесі подальшого функціонування додаткові художні властивості, етичні маркери і також характеризуються амплітудою інтерпретації. Означена проблематика заслуговує на подальше комплексне вивчення, котре дасть змогу глибше досягнути закономірності розвитку фентезійного мистецтва ХХІ ст.

Ключові слова: фентезі, Іншість, ступінь, парадигма, концепт, трансформація.

Gurduz Andrii

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Ukrainian Language and Literature

V. O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv

THE IMAGE OF THE OTHER IN A FANTASY NOVEL OF THE FIRST DECADES OF THE XXI CENTURY: MASKS AND ROLES

The consistent growth of the role of the Other in XXI century fantasy prose is due to the increased attention paid to it in the literary process and the new configuration of the basic fantasy conflict. New roles and masks of Otherness are installed here, in particular, in socio-cultural, national,

virtual-historical, gender discourses and imitation of the religious. The reasons for the popularity and nature of the implementation, evolution of the figure of the Other in fantasy novel of 2000–2020 did not become the object of research, despite the obvious relevance of the problem. The aim of our article is to identify for the first time the key parameters, vectors of plot roles and masks of the Other in the corpus of the fantasy metagenre of the first decades of the XXI century. Key here are highlighting the logic of the development of the concept of the Other in the modern fantasy field and the accompanying thematic paradoxes of the problem (advantages as weaknesses, etc.), motivating the phenomenon of second-degree Otherness in connection with the intensive heterogenization of the corresponding thematic clusters of the metagenre, as well as analyzing the influence of extra-artistic factors on the transformation of the spectrum of Otherness in contemporary fantasy prose.

In parallel with the tendency to highlight the category of subjective boundary, the concept of the Other in XXI century fantasy art tends towards limitation, distance (as im-morality), paradoxicality, and sometimes expresses the paradox of the combination of strength and weakness in the perception of the environment. A prominent place in the context of the conversation about Otherness in modern fantasy belongs to gender, variably traced in the feminine plane. The parameter of Otherness is a basic element in the fantasy reception of socio-cultural events and geopoetics, as well as in synthetic plot-image constructs of the metagenre (such as the «home for peculiar children»). Such synthetic constructs acquire additional artistic properties, ethical markers, and are also characterized by the amplitude of interpretation during their further functioning. The above-mentioned questions deserve further comprehensive study, which will allow for a deeper understanding of the patterns of development of fantasy art in the XXI century.

Key words: *fantasy, Otherness, degree, paradigm, concept, transformation.*

Вступ. Послідовне зростання ролі Іншого у фентезійній прозі XXI ст. зумовлено не тільки підвищеною увагою до нього поточного літературного процесу, але й новою конфігурацією базового фентезійного конфлікту [1, с. 216], яка передбачає виокремлення в традиційній бінарності сторін добра і зла проміжної умовно нейтральної позиції. Нові ролі й маски Іншості тут інстальовані, зокрема, в соціокультурний, національний, віртуально-історичний, гендерний дискурси та імітацію релігійного, що у сполученні зі значним впливом фентезійного мистецтва на формування молодіжного світогляду змушує розглядати трансформації Іншого системно й комплексно. Причини популярності й характер реалізації, еволюції постаті Іншого у фентезі (та в літературі у цілому) 2000–2020 рр. об'єктом дослідження не ставали, попри очевидну актуальність проблеми та перспективність її студіювання.

Конституція фентезійного мистецтва орієнтує на (часом формальне) дистанціювання змальовуваного від об'єктивної дійсності або одивнення самої реальності чи її елементів у пропонованих письменником художніх координатах. Отже, сутнісно цей метажанр утілює весь комплекс можливих характеристик концепту Іншості, й останній тією чи іншою мірою перебуває у фокусі уваги дослідника фентезійного твору. Водночас тільки про дотичність до проблеми висвітлення власне категорії Іншості можна говорити навіть у випадках спроб систематик метажанру; серед найвпливовіших із них за загальної умовної результативності [8, с. 2] назвемо таксономії Ф. Мендлесон [11, с. xiv] і К. Манлова [10]. Безпосередньо образ Іншого у площині художньої валентності та його еволюції, у сенсі соціокультурної рецепції залишається недослідженим для текстів фентезі XX ст., а для текстів першої третини XXI ст. й поготів, в умовах радикально переосмислення метажанру. Серед одиничних спроб простежити окремі грані Іншості в сучасному фентезі з етичного, неформального погляду виділяються розвідки Л. Гуаніо-Улуру [7], Т. Дриггерса [6] чи А. Гурдуза [1], причому ми вперше аналізуємо й обґрунтовуємо причини засадничих змін цього образу

в метажанрі сьогодення. Паралельно зазначимо, що властивий більшості студій із проблем розвитку фентезі формальний підхід (наприклад, М. Собуцького [2]) не розкриває ускладнену глибинну природу Іншості у фентезі XXI ст., радше даючи змогу констатувати очевидні й частотно акумульовані тенденції.

Метою статті є вперше визначити ключові параметри сюжетних ролей і масок Іншого в корпусі фентезійного метажанру перших десятиліть XXI ст. Ключовими при цьому стають а) висвітлення логіки розвитку концепту Іншого в сучасному фентезійному полі та супровідних тематичних парадоксів проблеми, б) мотивування нового явища – Іншості другого ступеня у зв'язку з інтенсивною гетерогенізацією відповідних тематичних кластерів метажанру, а також в) урахування впливу екстремистецьких факторів на трансформацію спектру Іншості у фентезі сьогодення.

Методи та методики дослідження. На основі репрезентативного для фентезі перших десятиліть XXI ст. художнього матеріалу (національних і міжнародних бестселерів) простежуємо основні ідейно-тематичні вектори розроблення Іншості в метажанрі, базуючись переважно на компаративному, психоаналітичному, герменевтичному, культурно-історичному та частотному методах дослідження. Відповідно до характеру заявленої проблеми перевага в розвідці надається типологічному підходу за актуалізації генетичного складника в аналізі еволюції кластерних типів Іншості (зокрема, стосовно інтерпретаційних метатекстів легендарно-міфологічних структур, співвідношення тематичних концепцій Іншості в сучасних фентезі й фантастиці тощо). Крім того, у процесі аналізу ускладнення типології фентезійної Іншості через самопереосмислення метажанру спираємося на міркування Ж. Женетта [6].

Результати та дискусії. Іншість як маркер у сучасному фентезійному просторі презентована в широкому спектрі модусів, основні з яких окреслимо нижче. У зв'язку із характером метажанру основним чинником Іншості персонажа може бути незвичайність його походження (з особливими (а-, ім-)моральними настановами) – до ірраціонального, іншопланетного (перевертень чи загалом образ зі світової міфології; ангел або демонізована сутність, прибулець з іншого світу, різновид роботизованого механізму, абстрагований прояв штучного інтелекту тощо). Відповідна природа персонажа здатна зумовлювати його надможливості (зокрема, магічні), які дають змогу брати участь у відстоюванні інтересів добра чи зла (часто в супергеройському контексті) або, навпаки, дистанціюватися від цієї боротьби. У випадку доєднання до класичного протистояння базових начал окремою проблемою в сучасному фентезі стає вибір (певно пов'язаного зі злим началом) героєм сторони сили, що в новій парадигмі все частіше зводиться до (декларованого чи буквального) залишення на позиції нейтралітету – Іншої, третьої сторони. Відповідно актуалізовано низку образів із функціями, пов'язаними з перебуванням / захистом / формуванням варіативно змальовуваного (зокрема, віртуального) помежів'я. Серед таких персонажів варто назвати Аліну з «Гонимарників» (2010–2024) чи Мальву з «Безсмертних» (2012–2016) Д. Корній, Анну Стожар із «Палімпсесту» (2017–2019) Я. Каторож; героїв «Джонатана Стренджа і містера Норрелла» (Jonathan Strange & Mr. Norrell, 2004) або «Піранезі» (Piranesi, 2020) С. Кларк, «Напівжиття» (Half Life, 2014–2016) С. Грін, Чорного Рогана з «Чорнокнижника» (Černokněžník, 2003–2006) Ю. Червенака чи Костянтина з однойменної стрічки (Constantine, США, 2005) реж. Ф. Лоуренса та ін.

Уявна чи справжня виключеність із процесів зображуваного світу може бути показана як функція (отримана місія) або принципова імморалістична позиція персонажа, близькі тут Мінотавр (Minotaur, 2000–2016) С. Шеррила, Водяник (Hastrman. Zelený román, 2001) М. Урбана тощо. Іншість в аналізованому художньому корпусі здатна проявлятися і як

слабкість героя, широко осмислювана обмеженість у можливостях: відмінність, непопулярність мислення й незгода з оточенням; особливість моральної конституції, котра не дає змоги носієві (зокрема, знань про магичне) захистити себе від вороже налаштованого оточення; метафоризоване каліцтво тощо. Сюжетно слабкістю, вадою може обернутися надприродна обдарованість персонажа (фізична, розумова) у сприйнятті його оточення, наприклад: у романах «Голем і джин» *The Golem and the Jinni*, 2013) Х. Векер, «Дім дивних дітей» (*Miss Peregrine's Home for Peculiar Children*, 2011–2021) Р. Піґґза, «Звільнення, або Спеціальна школа Сибіл Джойнс для дітей, які говорять з привидами і мають слух» (*Riddance: Or: The Sybil Joines Vocational School for Ghost Speakers & Hearing-Mouth Children*, 2018) Ш. Джексона, новелізаціях «Людей-Х» К. К. Раш, С. Лайонса, П. Девіда. Найоригінальнішими, очевидно, є фентезійні постаті з поєднанням водночас надзвичайної сили і слабкості – у сучасних інтерпретаційних корпусах ангелології та монструозних створінь (у Ч. де Лінта, С. Шеррила та ін.), супергеройському просторі, ситуативній авторській метафориці тощо. У разі з демонізованими образами подібну тенденційність репрезентації виявляємо в літературі з останньої третини ХХ ст., коли амплітуда інтерпретації легендарно-міфологічних структур значно розширюється; показовими тут є постаті Мінотавра у «Сліпому Мінотаврі» (*The Blind Minotaur*, 1985) М. Суєнвіка і «Лабіринті Мінотавра» (*Minotaur Maze*, 1990) Р. Шеклі, вампіра – в «Інтерв'ю з вампіром» (*Interview with the Vampire*, 1973) Е. Райс, «Ціні крові» (*Blood Price*, 1991) Т. Хафф та ін.

Прикметою фентезі ХХІ ст. вважаємо системне формування й виокремлення Іншості другого ступеня. Це поняття уперше висуваємо (за аналогією до концепції бачення загальнолітературного розвитку Ж. Женетта [6]) на означення явища у творах, де в таборі сюжетних Інших з'являються інакодумці, відщепенці, вигнанці (опозиціонери), що ускладнює сюжет. Це можуть бути і якісно відмінні другі покоління типу ірраціональних, іншопланетних чи роботизованих створінь, які виявляють певне, часто вороже ставлення до свого базового виду. Таку Іншість у ступені переважно фіксуємо в художній демонології в «Сутінках» (*Twilight*, 2005–2020) С. Маєр, «Всіх душах» (*All Souls*, 2011–2014) Д. Гаркнесс, крос-подібних супергеройських новелізаціях типу «Останньої битви» (*The Last Stand*, 2006) Д. Фінгерота чи «Саги про Темного Фенікса» (*The Dark Phoenix Saga*, 2019) С. Мура, широко трактованій франкенштейніані (зокрема, у Д. Кунца, Р. Піґґза).

Актуальність в останнє десятиліття творів про людей, які страждають фізично через хворобу, каліцтво тощо (формування жанру *Sick-lit*), а також супровідна хвиля толерантності сприяють поширенню в найпопулярніших субжанрах фентезі (передовсім, як не парадоксально, у супергеройському) постатей, котрі тією чи іншою мірою паралельно репрезентують таку соціальну групу і де її представники змальовані з альтернативними стосовно своїх особливих потреб перевагами: після «Ловця снів» (*Dreamcatcher*, 2000) С. Кінга відповідних персонажів бачимо в екранних і новелізованих версіях «Людей-Х», зокрема в «Сазі про Темного Фенікса» С. Мура і «Свободі і справедливості для всіх» (2020) К. Харрис; у «Звільненні, або Спеціальній школі Сибіл Джойнс для дітей, які говорять з привидами і мають слух» Ш. Джексона; «Вічних» (*Eternals*, США, 2021) реж. Х. Чжао тощо, причому питома вага відповідного тематичного сегмента тут закономірно зростає.

Фактор Іншості у творах метажанру ХХІ ст. часто є сюжетотворчим, що подібне спостерігаємо в чарівних казках, а також здатен зумовлювати появу нових сюжетно-образних конструктів на зразок модуля «дім дивних дітей» [1, с. 368–377]; останній, крім однойменної гексалогії Р. Піґґза, визначаємо в «Школі добра і зла» (*The School for Good and Evil*, 2013) С. Чайнані, «Багрянному соколі» (2018) А. Закордонця, «Домі у волошковому морі» (*The House in the Cerulean Sea*, 2020) Т. Дж. Ключа, «Емпіреї» (*Empyrean*, 2023) Р. Яррос тощо.

Названий і подібні синтетичні конструкти отримують у процесі подальшого функціонування додаткові художні властивості, етичні маркери і також характеризуються амплітудою інтерпретації (від простішого негативного образу млина – «чорної школи» у «Крабаті» (Krabat, 1980) О. Пройслера до ускладненого з позитивним іміджем військового коледжу Басгіат в «Емпіреї» Р. Яррос; вони здатні формувати власні похідні сюжетно-образні відгалуження й найчастіше відповідають оновленій фентезійній парадигмі початку XXI ст.

У творах із вираженою історико-культурною, постколоніальною метафориною, акцентованим гендерним, політичним чи іншим підтекстом під Іншістю можуть розумітися національна приналежність і потенційно мотивована програмовість дій («дивні» Р. Рігґза; голем і джин у Х. Векер; люди-Х в однойменному міжавторському циклі Д. Фінгерота, А. Ірвіна, К. К. Раш, С. Лайонса й ін., висновки стосовно яких надто категоричні в цій площині [9, с. 42]), наднаціональний травматичний досвід історії та відповідна пам'ять [детальніше див.: 1, с. 357–368], сексуальна орієнтація (Т. Дж. Ключ) тощо. Роль фактора метафорично чи безпосередньо показаної Іншості на ґрунті особливостей сексуальних переконань у зразках фентезі 2010–2020 рр. стає все більш помітною. У творах неспеціального тематичного профілю включеність таких персонажів епізодична і в масштабі метажанру мозаїчна; у відповідних художніх світах функції чи згадки про цих персонажів органічно вкладаються в загальну подієву парадигму: наприклад, у «Докторі Стренджі: У мультивсесвіті божевілля» (Doctor Strange in the Multiverse of Madness, США, 2022) реж. С. Реймі. Динаміка досліджень указанного різновиду Іншості марґіналізованих ідентичностей зростає і входить до кола актуальних питань розвитку сучасного фентезі [4, с. 3].

Посилення жіночого первня в сучасній літературі загалом та його домінантність у панівному для аналізованого контексту міському субжанрі [5, с. 459] – фактори посилення впливу у фентезійній прозі XXI ст. постаті жінки, яка в гендерній оптиці також частіше набуває ролі Іншої у сполученні з проєкцією властивого досі переважно чоловічому образу розвитку за схемою міфу про героя [12, с. 47] (це положення справедливе і з погляду фольклорно-міфологічної традиції [1, с. 255]). Специфіка національних культурних середовищ впливає на характер соціальної маски фемінної Іншості. Наприклад, системне прочитання українського фентезі засвідчує провідну для нього крилатість жінки – у «Гонимарниках», «Безсмертних», «Щоденнику Мавки» й інших текстах Д. Корній, написаних нею у співавторстві з Т. Владмировою «Крилах кольору хмар» (2014) тощо, у «Злі» (2001) Л. Баграт, «Химерниці» (2019) О. Печорної та ін. Американський сучасний фентезійний кластер, для порівняння, частіше засвідчує змалювання жіночої постаті як відродженої з посиленою соціальною амбіцією – зокрема, у «Сутінках» С. Маєр, «Големі і джині» Х. Векер, «Всіх душах» Д. Гаркнесс. При цьому підтекстно конфліктність на рівні статей здебільшого пом'якшена, за винятком випадків, зумовлених світоглядом митця (С. Кінг) або власне сюжетними особливостями твору (наприклад, «Напівжиття» С. Грін).

Відомий у фантастиці прийом одивнення людини й набуття нею невластивої іпостасі в екзотичних обставинах (хрестоматійний приклад тут знаходимо в «Марсіанських хроніках» Р. Бредбері, де люди із Землі усвідомлюють себе марсіанами [3, с. 200]) зберігає актуальність для фентезійної практики XXI ст. У сприйнятті фентезійних персонажів під час їх діалогу з новими світами дійсність може сприйматися як ефемерна, а паралельний, інший світ – як об'єктивна даність. Такі моменти переживають, наприклад, герої «Дому дивних дітей» Р. Рігґза або «Казки» (Fairytale, 2022) С. Кінга. Статус Іншого активно набувають у фентезійному мистецтві XXI ст. і окремі локуси реального простору: міста і місця. Метафорична Іншість місць супроводжує, скажімо, часопросторову характеристику розвитку подій у випадку із зазначеним модулем «дім дивних дітей». Іншими

здатні поставати реальні (зокрема, історичні) міста, зі збереженням топографії, за умови зображення їх «тіньової», містичної сторони: назвемо тут «київський текст» у С. Тараторіної; В. Гранецької, А. Нікуліної й М. Однорог («Дім, у котрому заблукав час», 2016), «львівський» – у Л. Баграт, Д. Корній чи А. Рогашко («Осіннє Рондо місячної ночі», 2011), «рівненський» – у М. Кідрука («Не озирайся і мовчи», 2017), «ню-йоркський» – у Р. Піґґза, Х. Векер тощо.

Має художній успіх також одивнення важливих для націй соціокультурних подій, що як складник фентезійної рецепції поки фактично не досліджене й часом у критиці набуває подвійної оцінки. Іншими за такої оптики сприймаються події (а отже, і їх учасники) Революції гідності в «Домі, у котрому заблукав час» В. Гранецької, А. Нікуліної та М. Однорог, війни Півночі і Півдня в «Авраамі Лінкольні: мисливці на вампірів» (Abraham Lincoln: Vampire Hunter, 2010) С. Ґрема-Сміта, Голокосту в «Домі дивних дітей» Р. Піґґза, «Големі і джині» Х. Векер тощо. Фентезійна імагологічна перспектива робить свій внесок в одивнення національної географії, і для України таку рефлексію фіксуємо насамперед стосовно Чорнобиля і Львова (у Д. Гаркнесс, Х. Векер). Іншу призму бачення класичних національних літературних зразків, хоча і з полемічним естетичним ефектом, пропонує на початку ХХІ ст. феномен мешапу, що особливо нашумілий своїми першими текстами авторства С. Ґрема-Сміта, Б. Вінтерса чи А. Е. Мурета і різні художні сценарії якого засвоїли українці Я. Бакалець і Я. Яріш («Із сьомого дна», 2010), С. Тараторіна («Лазарус», 2018), Н. Ліщинська («Не люди, люди, нелюди», 2018) та О. Декань («Кайдашева сім'я vs зомбі», 2021).

Висновки. У сучасному фентезійному метажанрі образ Іншого із зазначеним функціональним спектром знаходить практично необмежені можливості розвитку й закономірно до співвідносних механізмів конкурує з класичними образами провідних жанрових персонажів, змінює розстановку сил у системі традиційного набору персонажів твору. Аналіз показових для перших десятиліть ХХІ ст. творів фентезі показує, що на їх персонажній системі, а отже, на способі вираження Іншого помітно позначається трансформація базового фентезійного конфлікту; це, зі свого боку, стимулює послідовне оформлення в цей час феномену Іншості другого ступеня. Паралельно з тенденцією виділення категорії межі Інший у фентезійному мистецтві ХХІ ст. тягнє до граничності, дистанційованості, парадоксальності й часом виражає парадокс сполучення сили і слабкості у сприйманні оточенням. Помітне місце в контексті розмови про Іншість у сучасному фентезі належить гендеру, варіативно простежуваному у фемінній площині. Базовим елементом є параметр Іншості і в синтетичних сюжетно-образних конструктах сучасного метажанру, а також у його рецепції соціокультурних подій і геопоетики.

Означена проблематика важлива для сучасного літературного й кінодискурсу та заслуговує на подальше комплексне вивчення, котре дозволить глибше осягнути закономірності розвитку фентезійного мистецтва ХХІ ст.

Література:

1. Гурдуз А. І. Український фентезійний роман 2000–2020 рр. У слов'янському, англійському й американському контекстах: особливості національного міфотворчого коду : монографія. Миколаїв : Іліон, 2023. 528 с.
2. Собуцький М. Розширення прав і повноважень лідерок у чарівному світі фантастичних істот. *Наукові записки НаУКМА. Історія і теорія культури*. 2024. № 7. С. 148–154. DOI: 10.18523/2617-8907.2024.7.148-154.
3. Bradbury R. *The Martian Chronicles: The Complete Edition*. Burton: Subterranean Press, 2009. 745 p.

4. Driggers T. Queering Faith in Fantasy Literature: Fantastic Incarnations and the Deconstruction of Theology / series ed. preface by B. Attebery, D. Fimi, M. Sangster. London: Bloomsbury Academic, 2022. XII, 235 p.
5. Ekman S. Urban Fantasy: A Literature of the Unseen. *Journal of the Fantastic in the Arts*. 2016. Vol. 27. No 3 (97). P. 452–469.
6. Genette G. Palimpsests: Literature in the Second Degree / transl. by C. Newman, C. Doubinsky. Lincoln; London: University of Nebraska Press, 1997. 491 p.
7. Guanio-Uluru L. Ethics and Form in Fantasy Literature: Tolkien, Rowling and Meyer. New York: Palgrave Macmillan, 2015. X, 261 p.
8. James E, Mendlesohn F. Introduction. *The Cambridge Companion to Fantasy Literature* / ed. E. James, F. Mendlesohn. New York: Cambridge University Press, 2012. P. 1–4.
9. Kavadlo J. X-Istential X-Men: Jews, Supermen, and the Literature of Struggle. *X-Men and Philosophy*. New Jersey: Wiley, 2009. P. 38–49.
10. Manlove C. N. The Fantasy Literature of England. Basingstoke: Palgrave, 1999. 222 p.
11. Mendlesohn F. Rhetorics of Fantasy. Middletown, Connecticut: Wesleyan University Press, 2008. XXV, 306 p.
12. Rank O. The Myth of the Birth of the Hero: A Psychological Exploration of Myth / transl. by G. C. Richter, E. J. Lieberman. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2015. XLVIII, 149 p.

References:

1. Gurduz, A.I. (2023). Ukrainskyi fenteziinyi roman 2000–2020 rr. u slovianskomu, anhliiskomu y amerykanskomu kontekstakh: osoblyvosti natsionalnoho mifotvorchoho kodu. [Ukrainian fantasy novel of the 2000–2020 in Slavic, English, and American contexts: peculiarities of the national myth-making code]. Mykolaiv: Ilion, 528 p. [in Ukrainian].
2. Sobutskyi, M. (2024). Rozshyrennia prav i povnovazhen liderok u charivnomu sviti fantastychnykh istot. [Expanding the rights and powers of female leaders in the magical world of fantastic creatures.]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Istorii i teoriiia kultury. – NaUKMA Research Papers. History and Theory of Culture*. 7, 148–154. DOI: 10.18523/2617-8907.2024.7.148-154 [in Ukrainian].
3. Bradbury, R. (2009). The Martian Chronicles: The Complete Edition. Burton: Subterranean Press. 745 p.
4. Driggers, T. (2022). Queering Faith in Fantasy Literature: Fantastic Incarnations and the Deconstruction of Theology / series ed. preface by B. Attebery, D. Fimi, M. Sangster. London: Bloomsbury Academic. XII, 235 p.
5. Ekman, S. (2016). Urban Fantasy: A Literature of the Unseen. *Journal of the Fantastic in the Arts*, 27. No 3 (97), 452–469.
6. Genette, G. (1997). Palimpsests: Literature in the Second Degree / transl. by C. Newman, C. Doubinsky. Lincoln; London: University of Nebraska Press. 491 p.
7. Guanio-Uluru, L. (2015). Ethics and Form in Fantasy Literature: Tolkien, Rowling and Meyer. New York: Palgrave Macmillan. X, 261 p.
8. James, E, Mendlesohn, F. (2012). Introduction. *The Cambridge Companion to Fantasy Literature* / ed. E. James, F. Mendlesohn. New York: Cambridge University Press. P. 1–4.
9. Kavadlo, J. (2009). X-Istential X-Men: Jews, Supermen, and the Literature of Struggle. *X-Men and Philosophy*. New Jersey: Wiley. P. 38–49.
10. Manlove, C. N. (1999). The Fantasy Literature of England. Basingstoke: Palgrave, 222 p.
11. Mendlesohn, F. (2008). Rhetorics of Fantasy. Middletown, Connecticut: Wesleyan University Press. XXV, 306 p.
12. Rank, O. (2015). The Myth of the Birth of the Hero: A Psychological Exploration of Myth / transl. by G. C. Richter, E. J. Lieberman. Baltimore: Johns Hopkins University Press. XLVIII, 149 p.

УДК 821.261.2-92:811.161.2'373

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2024-XXII-5>

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНІХ РЕПОРТАЖІВ (НА МАТЕРІАЛІ REPORTERS.MEDIA)

Мельнікова Юлія

кандидатка філологічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри української мови та журналістики
Бердянський державний педагогічний університет
ORCID ID: 0000-0001-7615-2068

У публікації досліджуються мовні особливості художніх репортажів, опублікованих на сайті Reporters.Media у 2024 році під хештегом «Права людини». Авторка визначає ключові ознаки їх структури, стилю та засобів вираження, які сприяють створенню ефекту присутності, передають емоційність, деталізують події, допомагають зробити текст більш захопливим, забезпечують змалювання героїв і середовища в найдрібніших деталях, даючи змогу читачам зануритися в події та теми, що викликають суспільний інтерес.

У статті виокремлено лексичні, стилістичні й синтаксичні засоби, які використовуються для створення образності, реалістичності, динамізму та привернення уваги читача в репортажі.

Дослідниця визначає мовні засоби, що посилюють емоційне сприйняття тексту аудиторією. Зокрема, порівняння й метафори підвищують достовірність та автентичність, створюють ефект присутності та візуалізації подій для читача. Зазначено, що діалоги та пряма мова учасників подій також підсилюють емоційність і реалістичність тексту, а поєднання елементів офіційного й розмовного стилів поглиблює вплив на читача.

У вказаних репортажах наявні конкретні описи місць, людей, обставин подій. Авторки намагаються відтворити всі можливі деталі – від погодних умов до реакцій присутніх. Портретні характеристики героїв містять епітети для підкреслення рис характеру або особливостей людини. Поєднання ознак офіційного та розмовного стилів слугує для привернення уваги й емоційного залучення аудиторії. Увіразнити текст допомагають також порівняння, однак у репортажах зустрічаються нечасто, оскільки художність не повинна переважати над точністю інформації.

Дієслова теперішнього часу посилюють реалістичність і динамічність тексту, відчуття безпосередньої участі читача в подіях, що відбуваються «тут і зараз», а це дає можливість сприймати інформацію як таку, що розгортається безпосередньо перед очима аудиторії.

Ключові слова: художній репортаж, права людини, динаміка, ефект залучення, засоби художньої виразності.

Melnikova Iuliia

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Ukrainian Language and Journalism
Berdyansk State Pedagogical University

LANGUAGE FEATURES OF ARTISTIC REPORTS (ON THE MATERIAL OF THE REPORTERS.MEDIA)

The publication examines the language features of the artistic reports published on the Reporters.Media website in 2024 under the hashtag "Human Rights". The author identifies the key features of their structure, style and means of expression, which contribute to the creation of the effect

of presence, convey emotionality, detail events, help make the text more exciting, ensure the depiction of characters and the environment in the smallest details, allowing readers to immerse themselves in events and topics that cause social interest.

The article highlights the lexical, stylistic and syntactic means used to create imagery, realism, dynamism and attract the reader's attention in the report.

The researcher identifies linguistic means that enhance the audience's emotional perception of the text – comparisons and metaphors increase credibility and authenticity, create the effect of presence and visualization of events for the reader. It is noted that the dialogues and direct speech of the event participants also strengthen the emotionality and realism of the text, and the combination of elements of official and colloquial styles deepens the impact on the reader.

The specified reports contain specific descriptions of places, people, and circumstances of events. The authors try to reproduce all possible details – from weather conditions to the reactions of those present, the portrait characteristics of the heroes contain epithets to emphasize the character traits or characteristics of a person. The combination of stylistic features of official and conversational styles serves to attract attention and emotionally involve the audience. Comparisons also help to clarify the text, but they are not often found in reports, since artistry should not prevail over the accuracy of information.

Verbs in the present tense enhance the realism and dynamism of the text, the feeling of the reader's direct participation in the events taking place "here and now", which makes it possible to perceive the information as unfolding right before the eyes of the audience.

Key words: *artistic reporting, human rights, dynamics, engagement effect, means of artistic expression.*

Одним із жанрів, що набуває все більшої популярності в українському медіаландшафті, є художній репортаж: «Людські думки, історії, переживання, викладені напряду та ті, що читаються поміж рядками, – усе це про художній репортаж. Це відносно новий жанр, що поєднав у собі журналістику та літературу» [5]. Репортажі передають взаємодію з людьми здебільшого на емоційному рівні, вони містять розповіді про особистий досвід героя, пов'язаний із суспільно значущими сучасними подіями. Загалом тексти цього жанру є літературним переосмисленням фактів, де наратором найчастіше виступає очевидець. Тут переважає опис подій, явищ чи ситуацій, де за текстом розгортається просторовий план, а художні засоби допомагають створити ефект присутності, максимально передати атмосферу й емоції події.

Співзасновниця проєкту The Ukrainians і головна редакторка Reporters Марічка Паплаускайте зазначає, що Reporters пише про людей та ситуації, які навряд чи потрапили б до стрічки новин, але цікаві своїм сюжетом, внутрішніми переживаннями героїв і тими змінами, які відбуваються з ними та їхнім середовищем [...]. Ми, здавалось би, пишемо про буденність, але головний наш критерій при виборі теми – це те, чи можна за цією історією побачити і трохи краще зрозуміти людину як таку» [5].

Метою публікації є дослідження мовних особливостей репортажних текстів і визначення ключових характеристик їх структури, стилю та засобів вираження, що сприяють створенню ефекту присутності, передають емоційність та деталізацію подій, виокремлення лексичних, стилістичних і синтаксичних засобів, що використовуються для створення образності, динамічності та привернення уваги читача в репортажі.

Завданням вбачаємо визначення мовних засобів, що використовуються для створення динаміки та реалістичності текстів, посилення емоційного сприйняття тексту аудиторією, аналіз функцій прямих цитат і діалогів для підвищення достовірності й автентичності, вивчення ролі порівнянь і метафор у створенні ефекту присутності та візуалізації подій

для читача, поєднання стильових ознак офіційного та розмовного стилів для привернення уваги й емоційного залучення аудиторії.

Реалізації поставленої мети сприяло використання методів порівняльного аналізу (для зіставлення мовних особливостей репортажу з іншими жанрами журналістики), спостереження (для фіксації використання характерних засобів у реальних репортажних текстах), контент-аналізу (для систематизації та аналізу лексичних і стилістичних засобів у репортажних текстах), дискурсивного аналізу (для дослідження взаємодії текстових елементів та їхнього впливу на цільову аудиторію).

Це дослідження сприятиме кращому розумінню особливостей побудови репортажного тексту та його впливу на читача.

Для аналізу були вибрані тексти за 2024 рік, розміщені на сайті Reporters.Media під хештегом «Права людини»: «Жити чекаючи» (11 січня 2024 р.) [3], «Коли не рятують стіни» (15 лютого 2024 р.) [1], «Щоденник із підвалу» (1 березня 2024 р.) [4], «Я майже вдома, відчиняй» (15 квітня 2024 р.) [2].

До складових художнього репортажу, на думку М. Паплаускайте, належать «конфлікт, сильна історія і фактурні герої, сюжетність, ефект занурення в ситуацію, який створюється через описи, діалоги та деталі, проста мова і метафоричність» [5]. У рамках цього дослідження зупинимось на мовних засобах, що допомагають реалізувати завдання художнього репортажу – показати «сильну» історію, у центрі якої стоїть людина.

У вказаних репортажах наявні конкретні описи місць, людей, обставин подій. Автори намагаються відтворити всі можливі деталі – від погодних умов до реакцій присутніх: «У мій приїзд неспокійно. Один з резидентів хапається за нав'язливу думку, буцім у нього крадуть гроші, бо на його карту приходять не вся пенсія [...]. Ніхто не осуджує його за ці слова, та атмосфера стає напруженішою. Поки асистентка роздумує, як заспокоїти хлопця, Валентина підхоплює емоцію і починає зриватись на крик. Зрештою всі сідають за вечерю і за хвилину ніхто вже не свариться» [2]; «Попри те, що у підвалі майже не було світла, Ольга напотемки щодня вишкрябувала на папері кілька речень» [4]; «Світ Віктора здригнувся й полетів, попеліючи, під три чорти разом з фундаментом і фасадами – як акуратні будинки рідного міста від російських артснарядів і авіабомб» [1]; «Все кипіло, дехто кричав, дехто виходив. Міська влада дала оголошення про цю зустріч для охочих, люди подумали, що дадуть якусь інформація про наших рідних. А тут – психологічна допомога» [3].

Використання метафор допомагає візуалізувати події, роблячи їх більш відчутними та реалістичними: «І тут уже зрозуміло, що вибухи вже не несуть такої небезпеки, як їхні солдати. Бо це *п'яні мавпи з гранатами і автоматами в руках*» [4]; «Мій знайомий, колишній начальник слідчого ізолятора, з'їздивши в не найгірший інтернат, сказав мені, що навіть більшість в'язнів, які вчинили злочини, вийдуть на волю, а люди в психоневрологічних інтернатах *сидітимуть довічно*» [2]; «Віктор сам *замінює синові цілий світ, поки його власний замкнений простором лікарні і квартири*»; «Натомість через повномасштабне вторгнення діти з онкологічними захворюваннями *опинилися поміж двох війн: з раком та в країні*» [3]; «Коли я заглянула в спортзал, мене охопив жах. Сумнівів не було – *я заглядала в саме пекло*» [4].

Портретні характеристики героїв містять епітети для підкреслення рис характеру або особливостей людини: «У Ліді *примружені очі, темне каре, кругле обличчя, рожеві щоки*» [2]; «Данило *мовчазний, самозанурений*, і його повільність із морквою могла б дратувати» [2]; «У нас вчать молоді люди із синдромом Дауна, аутизмом, різними психічними або інтелектуальними порушеннями. Хтось *більш закритий, більш стриманий, мовчазний або й немовний*, а хтось *емоційний, вибуховий, гіперактивний*» [2];

«Два дні мене супроводжує двадцятирічна Валентина [...]. У неї *фарбоване малинове волосся, яскравий манікюр*» [2]; «*Більш самотійний* Мар'ян, *самозанурений* Василь, який уперше проїхав трамваєм у 32 роки, і *товариський немовний* Ігор, який має власну систему для спілкування з іншими, а також програму в телефоні, де натискає картинки, щоби скласти речення» [2]; «... мамо, не переживай, я *виспаний, ситий, сильний і розумний*» [3]; «Рома дуже *спокійний*, трохи *сором'язливий*, але в цілому – *приятний* до дорослих (скоріше за все – вловлює настрої тата і повторює за ним)» [1].

Більшої реалістичності й динамічності тексту, відчуття безпосередньої участі читача в подіях, що відбуваються «тут і зараз», надають дієслова теперішнього часу. Це дає можливість сприймати інформацію як таку, що розгортається безпосередньо перед очима аудиторії.

Так, у матеріалі «Коли не рятують стіни» виокремлюємо таке: «Шестирічний Рома майже *не спілкується* у лікарні з іншими дітьми, *не бачиться* з бабусею і сестрою. Поки що *не планує йти* до школи у перший клас і майже *не замислюється* про те, де його дід. 45-річний Віктор – його тато – ніколи *не курить* поруч із сином, навчився ставити йому уколи з першого дня діагнозу, *тримає* десятки упаковок ліків та велику пляшку антисептика поруч із ліжком. А ще *знає*, що дому у них більше немає. Але *горювати* над тим не має ні сил, ні часу. Віктор *думає* лише про те, аби кров сина знову стала чистою від ракових клітин» [1]; «Звісно, шестирічний Рома ще мало що *розуміє* і поки що не сильно *потребує* друзів і великих компаній. Але дуже *сумує* за сестрою, з якою кожного вечора *говорить* відеозв'язком. Віктор *сумує* за донькою теж. І *намагається вгамувати* хвилювання за старшого сина, коли той довго *не виходить* на зв'язок, – він *воює* на одному з найгарячіших напрямків на сході» [1].

У репортажі «Я майже вдома, відчиняй» показовими прикладами, на наш погляд, є такі: «Вона *шурхотить* капцями по підлозі, інколи *розхитується* на місці або довго *дивиться* в стіну» [2]; «Данило неквапом *відтинає* ножем смужки морквяної шкірки, інколи *оглядає* їх, а затим *скидає* легким рухом до смітника» [2]; «У денному центрі й будинках ніхто нічого *не робить* замість. Немає кухарів чи прибиральниць, лише асистенти – щоби *підтримати й порадити*. Молодь *складає* графік чергувань, обідів, *планує* меню – сьогодні суп чи борщ, *підбирає* та *купує* продукти – скільки треба на тиждень молока чи рису, разом *готує* і *прибирає* зі столу, *планує* день, *пропонує* заняття – музика, співи, кіно? Хтось *робить* це повільніше, хтось швидше» [2]; «Двоє людей *можуть діяти й виявляти* себе геть по-різному, і ми *шукаємо* підхід до кожного окремо, але ніколи *не втручаємося* у їхню самотійність. І водночас *показуємо* батькам, на що здатні їхні діти, – *каже* Галина Штогрин» [2]; «У неї фарбоване малинове волосся, яскравий манікюр, дівчина постійно *відволікається* на листування в соцмережах, часто *повторює* одне й те саме, *пропускає* запитання, *втрачає* нитку розмови й *сердиться*, коли на її слова немає реакції. *Може вдарити* по столу кулаками чи *розкричатися*. Їй важче *стримати* емоції, ніж, наприклад, мені, хоч із дитинства *я маю* спалахи неконтрольованої агресії, важкі істерики й *можу верещати* на камінь, об який спіткнулася» [2]; «У будинку всі вони *ведуть* звичайне життя молодих людей. Прогулянки, закупи, власний простір, власні речі. Дід *доглядають* як свій, *ставлять* свої фото, *вішають* свої картини, разом *готують* вечерю, *сваряться*, *миряться*, *їздять* разом до майстерень, а їхній вечір за настільною грою «Уно» нічим не відрізняється від вечора будь-якої сім'ї» [2]; «Молоді люди *потрапляють* до інтернатів із різних причин, але шансу *вийти* звідти майже *не мають*. Люди там *виростають* і там *помирають* – за парканом віддаленої від міст і людей будови» [2]; «Валентина *пишається* тим, що *проводить* мене від денного центру до будинку. Вона *потребує* схвалення і відчуття власної

участі. Дівчина одна з небагатьох, хто добре *знає* маршрут і *їздить* містом сама. В автобусі *просить* мене не переживати про дорогу і всім асистентам *говорить*, що це вона мене *провела*» [2].

У репортажі «Жити чекаючи» зустрічаємо: «Він добрий хлопець, *каже* мама. Коли хтось на вулиці *впаде*, він тої ж миті *кинеться допомогти*. Син *обожднює* котів і собак. З Людімою тепер *живе* його кіт. Син навіть носив його із собою в магазин під курткою. Казав: «Левчику, *вибирай*, який йогурт їстимемо» [3].

Порівняння також допомагають увиразнити текст, однак у репортажах зустрічаються нечасто, оскільки художність не повинна переважати над точністю інформації: «Коли Ліда бере вашу долоню в свою і, усміхнувшись, підносить її ближче до очей, є спокуса подумати про неї *як про безпорадну дитину*» [2]; «Тоді бачила очі чоловіка, очі, *як у побитого собак*» [3]; «Він був *великим*, *каже*, *як гарне рожеве поросятко*» [3]; «Усі дивилися, а вона не могла вимовити й слова, *як у казці Андерсена*, коли Еліза, давши обіцянку мовчанки, шила братам сорочки, аби врятувати їх від прокляття» [3]; «Світ Віктора здригнувся й полетів, попеліючи, під три чорти разом з фундаментом і фасадами – *як акуратні будинки рідного міста від російських артснарядів і авіабомб*» [1]; «В погребі гуде, *як у вулику*» [4].

В аналізованих репортажах поєднуються елементи офіційного й розмовного стилів, оскільки передача фактів та цитат з офіційних документів і передача настрою поглиблюють вплив на читача. Наприклад, у репортажі «Коли не рятують стіни» наводиться офіційна інформація щодо запровадження з 15 лютого 2003 року Міжнародного дня боротьби проти дитячого раку: «Таку дату запровадили задля того, аби привернути увагу до проблем дітей з онкологією» [1] і про статистику захворювання: «За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, щороку у майже 300 000 дітей до 19 років діагностують онкопатології. Згідно з офіційною статистикою, в Україні такий діагноз щороку отримує близько тисячі дітей до 18 років» [1].

Також надається статистика та історія створення спільноти в іншому репортажі – «Жити чекаючи»: «Понад 26 тисяч людей в Україні із 2022 року вважаються зниклими безвісти. Стільки ж сімей живуть в очікуванні, переживаючи те, що психологи називають невизначеною втратою. У Червонограді та ще двох громадах Львівщини сім'ї зниклих військових об'єднуються у спільноти самопідтримки та самодопомоги – «Жити чекаючи»» [3].

Для передачі автентичності та створення ефекту присутності в аналізованих репортажах використовуються діалоги, пряма мова учасників подій, що підсилює емоційність і реалістичність тексту: «Галина не тямилася себе і *казала*: «Хай би серце розірвалося і я все забула» [...].

– Галю, а я? А мені тоді як самому?

Галина просила у нього вибачення. Він мав рацію. Як би вона могла його залишити? Вони мають чекати» [3];

«Коли нам скажуть, що Рома поборов цю заразу, – я плясатиму на Майдані так, як він того ще не бачив», – *усміхається* Віктор, поки син в одноразовій масці стрибає у дитячому куточку поруч» [1];

«Будинки підтриманого проживання, денні центри чи будь-яка подібна соціальна послуга – не цех із ремонту взуття. Людей не ремонтують. Суспільство має не звільнитися від цих людей, а підтримати їх. Запропонувати простір, робочі місця, навіть якщо це фасування серветок чи мерчендайзер, який розставляє продукти на полиці, – *пояснює* Галина Штогрин» [2];

«– Я вже майже вдома, відчиняй. Зі мною гості, – *каже* Валентина в слухавку.

Я не одразу це зауважую. Тоді *запитую* необачно:

– Чи ти називала раніше інтернат «домом»?

Валентина не пам'ятає.

– Ти хочеш тут лишитися?

– Так, тут добре, я люблю тут жити. Але й ні, бо зрештою я хочу впоратися сама» [2].

Важливою частиною репортажів є їх візуальний супровід, однак це тема іншого дослідження. Проаналізовані тексти художніх репортажів поєднують у собі фактичну достовірність із художньою виразністю, зосереджуються на конкретних особах, підкреслюють індивідуальний досвід, емоції та реакції людей на події. Для створення динаміки та реалістичності текстів, посилення ефективності комунікації в репортажних текстах використовуються різноманітні мовні засоби, що допомагають зробити текст більш захопливим, передати швидкість подій, жвавість та емоційність, забезпечують змалювання героїв і середовища в найдрібніших деталях, що, зі свого боку, наближує всіх учасників комунікації до своєї аудиторії, дозволяючи читачам зануритися в події та теми, що викликають суспільний інтерес.

Література:

1. Безрученко Д., Павлов Д. Коли не рятують стіни. URL: <https://reporters.media/koly-ne-ryatuyut-stiny/> (дата звернення: 24.10.24).
2. Курико В. Я майже вдома, відчиняй. URL: <https://reporters.media/ya-vzhe-majzhe-vdoma-vidchynuj/> (дата звернення: 24.10.24).
3. Курико В., Москалюк К. Жити чекаючи. URL: <https://reporters.media/zhyty-chekayuchy/> (дата звернення: 24.10.24)
4. Меняйло О., Яремчук О., Павлов Д. Щоденник із підвалу. URL: <https://reporters.media/shhodennyk-iz-pidvalu/> (дата звернення: 24.10.24).
5. Нишпорська Д. Що треба знати про художній репортаж – розбираємо на прикладі Reporters. URL: <https://www.thelede.media/lifehacks/2020/01/27/775/> (дата звернення: 31.10.24).

References:

1. Bezruchenko, D., Pavlov, D. (2024). Koly ne ryatuyut stiny [When the walls do not save]. Retrieved from: <https://reporters.media/koly-ne-ryatuyut-stiny/> [in Ukrainian]
2. Kuryko, V. (2024). Ya mayzhe vdoma, vidchynuj [I'm almost home, open it]. Retrieved from: <https://reporters.media/ya-vzhe-majzhe-vdoma-vidchynuj/> [in Ukrainian]
3. Kuryko, V., Moskalyuk, K. (2024). Zhyty chekayuchy [Live waiting] Retrieved from: <https://reporters.media/zhyty-chekayuchy/> [in Ukrainian]
4. Menyaylo, O., Yaremchuk, O., Pavlov, D. (2024). Shchodennyk iz pidvalu [Diary from the basement]. Retrieved from: <https://reporters.media/shhodennyk-iz-pidvalu/> [in Ukrainian]
5. Nyshpors'ka, D. (2020). Shcho treba znaty pro khudozhniy reportazh – rozbyrayemo na prykladi Reporters [What you need to know about artistic reportage – let's take a look at an example Reporters]. Retrieved from: <https://www.thelede.media/lifehacks/2020/01/27/775/> [in Ukrainian].

УДК 811.11'42

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2024-XXII-6>

МАНІПУЛЯЦІЯ ЯК ФОРМА МОВНОГО ВПЛИВУ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОГО АНЕКДОТУ

Мовчан Діана

доцент кафедри германської філології
Сумський державний університет
ORCID ID: 0000-0003-3604-7057

Щигло Лариса

доцент кафедри германської філології
Сумський державний університет
ORCID ID: 0000-0002-9441-6175

Стрельнікова Єлизавета

студентка кафедри германської філології
Сумський державний університет
ORCID ID: 0009-0002-3851-8078

Статтю присвячено дослідженню маніпулятивних стратегій і тактик у політичному дискурсі через призму анекдотів. Політичний анекдот відіграє роль одного з різновидів відгалуження масової комунікації, у межах якого формуються та поширюються інформативні, образні, експресивно-сугестивні тексти, що адресуються окремим групам людей із метою спонукання до підтримки або дискредитації політичної сили чи окремих політиків. Традиційно анекдоти належать до сучасних фольклорних форм, основними критеріями яких є прикладний характер, анонімність, комічність і синтетичність. На основі функціонального критерію виокремлено іміджевий, інформативний, казуальний і ситуативний види політичного анекдоту.

Доведено, що політичний анекдот передбачає існування впливового адресанта, який має змогу використовувати різноманітний арсенал лінгвостилістичних засобів, представлених у форматі відносно лаконічного послання для досягнення гумористичного впливу на адресата та контролю його ментальної діяльності.

Для досягнення зазначеної мети автори політичних анекдотів використовують такі мовні інструменти: емоційно навантажену лексику, жаргон, скорочення, орфографічні, пунктуаційні неточності, повтори, елементи мовної гри, анафори, антитези, інверсії, риторичні запитання, еліпсиси, епіфори, сегментовані конструкції та парцеляцію.

З'ясовано, що політичний анекдот виконує ряд специфічних функцій, до яких належать: інформаційно-пізнавальна, афіліативно-інтегративна, розважально-ігрова, проєкційно-компенсаторна, роль соціального контролю, тактична.

Ключові слова: політичний дискурс, політичний анекдот, політична аудиторія, маніпулятивний вплив, комічний ефект.

Movchan Diana

Docent at the Department of Germanic Philology
Sumy State University

Shchyhlo Larysa

Docent at the Department of Germanic Philology
Sumy State University

Strelnikova Yelyzaveta

Student at the Department of Germanic Philology
Sumy State University

**MANIPULATION AS A FORM
OF LINGUISTIC INFLUENCE BY MEANS OF A POLITICAL ANECDOTE**

The article is devoted to the study of manipulative strategies and tactics in political discourse by means of anecdotes. Political anecdote plays the role of one of the varieties of mass communication, which includes informative, imaginative, expressive and suggestive texts addressed to certain groups of people in order to encourage, support or discredit a political force or individual politicians. Traditionally, anecdotes belong to modern folklore forms, the main criteria of which are applied nature, anonymity, comic nature and syntheticity. According to the functional criterion, the author distinguishes image, informative, casual and situational types of political anecdote.

It is proved that a political anecdote implies the existence of an influential addressee who is able to use a diverse arsenal of linguistic and stylistic means presented in the format of a relatively concise message to achieve a humorous impact on the addressee and control his/her mental activity.

To achieve this goal, the authors of political jokes use the following linguistic tools: emotional vocabulary, jargon, abbreviations, spelling and punctuation errors, repetitions, elements of wordplay, anaphors, antitheses, inversions, rhetorical questions, ellipses, epiphors, segmented structures and paraphrases.

It is established that political anecdote performs a number of specific functions, which include: informational and cognitive, affiliative and integrative, entertainment and game, projection and compensatory, social control, and tactical.

Key words: *political discourse, political anecdote, political audience, manipulative influence, comic effect.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку лінгвістики спостерігається значне зростання інтересу до вивчення політичного дискурсу, що зумовлено розширенням спектра інструментів маніпуляції масовою свідомістю завдяки механізмам політичної комунікації. Причиною цього є інтенсифікація політичних подій, загострення політичного протистояння, а також постійні трансформації у сфері мови та мовлення. Між мовленням та політикою існує тісний взаємозв'язок, оскільки в межах політичної комунікації мовлення виступає як потужний інструмент політичної боротьби.

Крім загальноприйнятих формалізованих інструментів політичної комунікації, прийнято виділяти й неформальні, до яких належать політичні анекдоти. Вони виступають як некеровані й неконтрольовані форми комунікації між окремими індивідами або групами, виникнення яких характеризується стихійністю та самостійністю. Незважаючи на це, саме неформальні процеси масової комунікації забезпечують досягнення найвищих показників ефективності маніпулятивного впливу, у тому числі в політичній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні в науковій літературі існує невелика кількість досліджень, у рамках яких аналізуються ті чи інші аспекти дискурсу політичного анекдоту. Зокрема, використання гумору й політичних анекдотів у контексті політичної маніпуляції досліджувалось у працях таких науковців, як В. О. Самохіна, Дж. Лакофф, Л. Ільницька, Л. Нагорна, М. О. Зайцева, Н. Кондратенко, О. Д. Бойко, О. Лінч, О. М. Демська, С. Каміль, Т. Ван Дейк, П. Бергер та ін. При цьому в науковій літературі відсутнє ґрунтовне дослідження використання маніпулятивних стратегій у політичному дискурсі засобами гумору, що додатково обґрунтовує актуальність нашої роботи.

Метою цієї наукової розвідки є дослідження маніпулятивних стратегій у політичному дискурсі через призму анекдотів.

Методи дослідження. Для аналізу анекдотів політичного спрямування використано загальнонаукові методи: спостереження, гіпотезу, аналіз та синтез. Семантику, структуру та функції досліджуваного об'єкта вивчено за допомогою описового методу, таксономії з компонентним аналізом, контекстуально-інтерпретаційного та контекстологічного методів. Як допоміжний застосовано метод лінгвокультурологічного аналізу.

Результати та дискусії. Як зауважують Г. Вусик та О. Антонюк, виокремлення політичного аспекту дискурсу відіграє ключову роль у процесі розуміння специфіки співвідношення між категоріями «політика» та «мова». Це зумовлено зосередженням уваги на створенні, вираженні й відтворенні владного характеру взаємовідносин у соціумі [1, с. 215].

Політичний дискурс відіграє роль одного з різновидів відгалуження масової комунікації, у межах якого формуються й поширюються інформативні, образні, експресивно-сугестивні тексти, що адресуються окремим групам людей із метою спонукання до підтримки політичної сили чи окремих політиків. Політична діяльність провадиться відповідно до чітких цілей, функцій і завдань.

У межах комунікативно-дискурсивного підходу Н. Кондратенко пропонує розглядати категорію «політичний дискурс» як чітко визначену форму виявлення політичної комунікації, у рамках якої передбачено актуалізацію політичних текстів у спілкуванні політичних акторів та аудиторії [6].

Для політичного дискурсу є притаманним використання різноманітних і специфічних за своїм характером засобів. Сутність досліджуваної категорії полягає не лише в практичному використанні специфічних, детермінованих політичною сферою мовленнєвих зворотів, але й у своєрідному підході до підбору й організації конкретних форм вираження з урахуванням прагматичних настанов, цілей та умов комунікації, що формуються в процесі професійної політичної діяльності та в межах відповідних інституцій [13, с. 26].

Первинними є такі жанри політичного дискурсу, які є похідними безпосередньо від політичних осіб і спрямовані на реалізацію у початковому вигляді. До зазначеного жанрового різновиду належать ті, за допомогою яких можливо повноцінно реалізувати ключові інтенції політичного дискурсу, сутність яких полягає у боротьбі за владу: публічні промови, дебати, проголошення гасел тощо.

Тексти неінституційного жанру політичного дискурсу створюються не політиками, а є лише суб'єктивною формою інтерпретації їх позиції. Такі жанри перебувають на межі інших дискурсів, характеризуючись респонсивними ознаками та специфікою реакції на діяльність політиків, висвітлену в первинних формах. До зазначеної категорії належать мемуари, інтерв'ю, графіті, аналітичні й оглядові статті, гумористичні жанри (наприклад, анекдоти, політичні карикатури, пародії тощо) [1, с. 216].

Одним із репрезентативних різновидів політичної комунікації виступає політичний анекдот. Він є короткою формою відповіді на певні події та характеризується повчальним

і дотепним фіналом. Традиційно анекдоти належать до сучасних фольклорних форм, основними критеріями яких є прикладний характер, анонімність, комічність та синтетичність [6].

У сучасному світі є достатньо поширеним функціонування політичного анекдоту в мережі Інтернет.

Головним завданням політичних анекдотів є дискредитаційний вплив на політичного противника; формування симпатій до лідерів політичних сил; висміювання державного устрою або політичного стану в країні; висловлення ставлення влади до народу. Здебільшого конструювання та поширення політичних анекдотів здійснюється умисно, що спрямовано на досягнення чітко визначених політичних цілей.

Комунікація між адресантом та адресатом у межах політичного анекдоту має індивідуалізований характер. Процес поширення анекдотів здійснюється неофіційно в умовах позитивного емоційного сприйняття суб'єктами комунікації одне одного, через що досягається зниження й інтимізація соціальних бар'єрів [4].

Політичний анекдот передбачає існування впливового адресанта, який має змогу використовувати різноманітний арсенал лінгвостилістичних засобів, представлених у форматі відносно лаконічного послання для досягнення гумористичного впливу на аудиторію. Прихована маніпуляція свідомістю адресата здійснюється через віддзеркалювання його поглядів, думок і бажань.

Маніпулюванням свідомістю аудиторії можна вважати специфічний вплив на психіку, що має на меті забезпечення трансформації та управління ціннісними орієнтирами, емоційним настроєм і штучними потребами для корегування поведінки та досягнення бажаного результату для оратора [5, с. 214]. Ідеться про приховане домінування адресанта та контроль ментальної діяльності адресата. У цьому випадку людина не здатна усвідомлювати, що її потреби, інтереси, світогляд і спосіб життя перебувають у взаємозалежності від суб'єктів маніпулювання [7, с. 104].

Способи, що використовуються в процесі маніпулятивного впливу, характеризуються значною різноманітністю, варіюючись від умисного викривлення в тексті об'єктивної дійсності шляхом закріплення невластивих раніше ключовим словам конотацій, віртуозної і тонкої гри слів, створення необхідного враження за допомогою використання засобів мовленнєвої виразності, зокрема стилістичних і риторичних фігур, тропів тощо [5, с. 215].

Варто зауважити, що встановлення такого контролю не може мати тотальний характер, оскільки людина отримує відомості з різноманітних джерел, унаслідок чого може робити власні висновки, залишаючи поза увагою інтенцію впливового адресанта [4].

У науковій літературі пропонується здійснювати поділ політичних анекдотів за функціональним критерієм, в основу якого покладено мету політичних анекдотів, незалежно від їх тематики та без урахування національних чи історичних особливостей останніх. У цьому зв'язку прийнято виділяти такі види політичних анекдотів: іміджеві, інформативні, казуальні та ситуативні.

Основним завданням **іміджевих** політичних анекдотів виступає формування образу конкретного політика. За умови використання іміджевих політичних анекдотів у межах реалізації «чорних» політтехнологій останні мають на меті створення негативного образу політичних опонентів, а також висміювання їх різноманітних характеристик:

Donald Trump, Joe Biden, and Hillary Clinton are in a boat, and the boat sinks. Who is saved? The United States of America. [15].

Незважаючи на те що політичні анекдоти спрямовані на висміювання конкретних рис політиків, створення іміджевих анекдотів, незалежно від їх спрямування, свідчить про

наявність високих рейтингів політичних акторів. При цьому йдеться про порівняння реальних політичних ситуацій або політиків з ідеалізованими уявленнями суспільства про них [6].

В основу **інформативних** політичних анекдотів покладено актуальні й оперативні відомості щодо політичних подій в країні:

Some sad news: George W Bush's lapdog passed away. Gee, I didn't even know Tony Blair was sick. [19].

За своїми стилістичними та структурними особливостями інформативні анекдоти є подібними до новинних повідомлень, а їх гумор розкривається через призму абсурдного характеру політичних подій, про які йдеться [9, с. 2].

Казуальні політичні анекдоти містять у собі елементи аргументативного дискурсу та спрямовані на інтерпретацію політичної обстановки, включно з відображенням причинно-наслідкового зв'язку між діями політиків та їх наслідками:

Two men talking at the bar:

"So, whats news?"

"NATO is at war with Russia"

"Oh, so how it's going?"

"Russia lost couple thousands of their soldiers including their elite squads, over hundred helicopters and planes, couple hundreds of armored vehicles and tanks, three vessels, capability to exchange currency, Ikea, McDonald's and it's possible their whole country will go bankrupt in couple of weeks."

"And how's NATO doing?"

"NATO didn't entered the war yet." [24].

Зображення умовних ситуацій, що є дуже подібними до реальних, проте характеризуються принциповою абсурдністю, змушує реципієнтів до пошуку подібних фактів у реальності. Отже, описані дії політиків і реальні факти починають сприйматися як абсурдні [6].

Для **ситуативних** політичних анекдотів притаманним є абсурдність у відображенні реальної дійсності. При цьому в тексті таких анекдотів ситуації та факти абсурдного характеру сприймаються як норма [10, с. 37]:

Why did the Cold War end? Global warming started [21].

Політичний анекдот як одна з форм неформальної комунікації демонструє певний рівень суб'єктивності й інтимності. Будь-який індивід, який виступає у ролі слухача чи читача, розглядає його як персонально адресований. Це дає змогу людині сприймати політичний дискурс не в ролі віртуальних паралелей, а зрозумілого для неї природного елемента власного існування в суспільстві та світі загалом [3, с. 98]. Завдяки індивідуалізованому характеру існує можливість використання політичного анекдоту в процесі досягнення маніпулятивних цілей, впливаючи на велику за обсягом аудиторію, що не здатна сприймати інформацію, представлену через призму формалізованих комунікативних засобів.

Зазначимо, що політичний анекдот не варто сприймати лише як лінійну послідовність вербальних елементів. Ключове значення в цьому випадку відіграє не тільки рівень їх взаємозв'язку, але й цілісність на змістовному й комунікативному рівнях. Отже, прийнято виокремлювати три ключові елементи політичного анекдоту: синтаксичний (відношення між одними знаками й іншими); семантичний (відношення між знаками та значеннями); прагматичний (відношення між знаком і загальним змістом) [12, с. 56].

Загальновизнаним у науковій літературі вважається той факт, що створення політичного анекдоту пов'язане з потребою в інформуванні, агітації, спонуканні до дій, переконанні потенційних виборців. Для досягнення зазначеної мети автори політичних анекдотів використовують цілу низку різноманітних мовних інструментів, серед яких:

– специфічна лексика, як-от ударні слова (*now, here, finally, today*); дієслова, що надають тексту динаміки і спонукають до негайної дії (*come, look, think, ask, send, etc*); емоційні слова і фрази з привабливим описом фактів (*wonderful, impressive, unforgettable, elite, fabulous, outstanding, etc.*); емоційно навантажені слова та словосполучення (*honest, transparent, trustworthy, etc.*);

– алітерація, що виникає з повторення приємних для слуху звуків (*So there's this monarch who has an unexplainable fetish for unlocking doors. But what else can I say, he's King Key* [23]);

– розмовні вирази, короткі тексти з відомими виразами і скороченнями, що не вимагають у читача зусиль для їх розуміння (*How much space will Brexit free up in the European Union? 1 GB* [22]);

– синтаксичні неточності, зловживання розділовими знаками (особливо знаком оклику). Наприклад: *A man yells in the street: "Nicholas is a moron!". He is taken away by the police on charges of lese majeste (insulting the monarch). He tells the policemen "Please let me go, I meant another Nicholas!". The police chief replies: "Do not lie. If you said 'moron', you certainly meant the Czar!"* [25];

– фрази з одного слова, пропущені прийменники та сполучники; повторення одного слова на початку кожного абзацу, неодноразове згадування назви політичної партії або політика, застосування ехо-фрази [11]:

The geography of a woman as she ages:

Between 18 and 22, a woman is like Africa.

Half discovered, half wild, fertile and naturally Beautiful!

Between 23 and 30, a woman is like Europe.

Well developed and open to trade, especially for someone of real value.

Between 31 and 35, a woman is like Spain.

Very hot, relaxed and convinced of her own beauty.

Between 36 and 40, a woman is like Greece.

Gently aging but still a warm and desirable place to visit.

Between 41 and 50, a woman is like Great Britain.

With a glorious and all conquering past.

Between 51 and 60, a woman is like Israel.

Has been through war, doesn't make the same mistakes twice, and takes care of business.

Between 61 and 70, a woman is like Canada.

Self-preserving, but open to meeting new people.

After 70, she becomes Tibet.

Wildly beautiful, with a mysterious past and the wisdom of the ages. An adventurous spirit and a thirst for spiritual knowledge.

THE GEOGRAPHY OF A MAN

Between 1 and 100, a man is like North Korea and Russia:

Ruled by a pair of nuts. [25]

Достатньо поширеним явищем під час створення політичних анекдотів виступає використання елементів мовної гри як ключового композиційного елемента з метою оптимізації способів викладення інформації:

Q: Why does the queen carry a scepter? A: Because everyone works 'cept her. [16].

Одним із найефективніших засобів мовної гри є каламбури, які базуються на використанні омонімів, паронімів або багатозначних слів для створення комічного ефекту. Завдяки своїй гнучкості та легкій впізнаваності каламбури дають змогу авторам анекдотів досягати максимального впливу на аудиторію, залучаючи при цьому мінімум тексту:

Why can't Trump go to White house anymore? It's FOR BIDEN. [14].

Основною метою мовної гри виступає комплексна активізація пізнавальних властивостей аудиторії: логіко-розумових, творчих, слухових, зорових, фокусування уваги тощо. Під час створення політичного анекдоту потрібно брати до уваги той факт, що специфіка запропонованої гри повинна співвідноситися та взаємоузгоджуватися з розумовими, мисленнєвими та мовленнєвими характеристиками цільової аудиторії [12, с. 57].

Особливої значущості у цьому зв'язку набуває наявність у політичному анекдоті іконічних знаків. Наприклад:

Креалізований політичний текст містить не лише ілюстративний матеріал, але й пояснення, оскільки має той зміст, який неможливо висловити вербальними методами. Тож за допомогою взаємодії тексту та зображення формується додатковий смисловий зміст на металінгвістичному рівні [11].

У політичному анекдоті часто спостерігається актуалізація використання жаргону, зокрема молодіжного сленгу. Це обґрунтовано потребою у налагодженні довіри між політиками та цільовою аудиторією [2, с. 70]:

Zelensky calls Putin

Zelensky: Hey Volodya, wanna hear a joke?

Putin: Sure.

Zelensky: Ukraine.

Putin: I don't get it.

Zelensky: You will never get it. [24]

Однією із ключових характеристик політичних анекдотів є орієнтація на мовні й культурні компетентності аудиторії, що пов'язано з необхідністю усунення комунікативних недоліків. Тож у політичних анекдотах перевага надається розмовному типу спілкування, який часто характеризується наявністю орфографічних, пунктуаційних, лексичних і граматичних помилок:

After numerous rounds of, "We don't know if Osama is still alive," Osama himself decided to send Ted Kennedy a letter in his own handwriting to let him know he was still in the game.

Рис. 1. Artists take on political pride, information indigestion, and more [20]

Kennedy opened the letter which appeared to contain a single line of coded message, 370HSSV-0773H. Kennedy was baffled, so he e-mailed it to John Kerry. Kerry and his aides had no clue either, so they sent it to the FBI. Noone could solve it at the FBI, so it went to the CIA, then to the NSA. With no clue as to its meaning, the FBI finally asked Marine Corps Intelligence for help. Within a few seconds the Marine Corps cabled back with this reply, "Tell Kennedy he's holding the message upside down" [14].

З метою інтенсифікації виразності висловлювань у політичному анекдоті вдаються до використання стилістичних фігур, як-от анафори, антитези, інверсії, риторичних запитань, замовчування, еліпсу, епіфори, сегментованих конструкцій та парцеляції [8, с. 318].

Найбільш поширеним прийомом виступає антитеза, тобто протиставлення з метою акцентування уваги на перевагах одного об'єкта політичної діяльності порівняно з іншим:

How is Volodymyr Zelensky different from other politicians?

Most politicians act like heroes until they are elected, and then they become comedians [27].

Лексичні повтори у формі анафори чи епіфори в політичних анекдотах покликані фокусувати увагу на назвах політичних партій або іменах конкретних політичних акторів. Наприклад:

Carol Moseley Braun: "I am the clearest alternative to George Bush. I don't look like him. I don't talk like him. I don't think like him. And I don't act like him." [17].

Дуже поширеними в політичних анекдотах є парцельовані та сегментовані конструкції. Парцеляція – це спосіб мовленнєвого оформлення синтаксичної структури кількома комунікативними одиницями (фразами), що полягає у розподілі простого чи складного речення на більш короткі самостійні відрізки. Цей стилістичний прийом посилює смислові й експресивні відтінки значень, підвищує якість сприйняття фрази [12, с. 58]. Наприклад:

I don't approve of political jokes... I've seen too many of them get elected [14].

Використання прийому сегментації, тобто акцентування уваги на синтаксичних та інтонаційних фрагментах тексту, прийнято пов'язувати із смисловими й експресивними акцентами ключової ідеї такого повідомлення. Наприклад:

Dinner With Boris

Boris Johnson takes the cabinet out for dinner.

The waiter comes along and asks her what he will be eating tonight.

"I'll have the steak," Boris says.

The waiter then asks, 'What about the vegetables?'

Boris replies, "Oh, they'll have the same as me." [18].

Важливу роль для реалізації прагматичної настанови в політичному анекдоті відіграє риторичне запитання, яке використовують для ствердження, підвищення рівня емоційності та привернення уваги [8, с. 319]:

Why do Americans choose from just two people to run for president and 50 for Miss America? [16].

Зазначимо, що політичний анекдот виконує ряд функцій, до яких належать:

- інформаційно-пізнавальна, коли анекдот виступає як додаток до офіційно оприлюдненої інформації, заповнюючи інформаційний вакуум у засобах масової інформації;
- афіліативно-інтегративна, що передбачає обмін анекдотами людей, які мають спільні інтереси, політичні пріоритети й уподобання, унаслідок чого формується певна інформаційна спільність;
- розважально-ігрова, яка реалізується за допомогою неформальних характеристик політичного анекдоту;

- проєкційно-компенсаторна, коли анекдот транслює близькі оповідачеві симпатії та антипатії;
- роль соціального контролю, у межах якої політичний анекдот виступає як складовий елемент громадської думки й елемент прихованого механізму забезпечення неформального контролю мас над представниками еліт;
- тактична, що полягає у поширенні анекдотів з метою здійснення негативного впливу на імідж і репутацію опонентів, тобто використовується як засіб боротьби між конкурентами [4].

Висновки. У зв'язку із вищевикладеним можна зробити висновок, що ключовим елементом для будь-якого політичного анекдоту виступає текст, який оформлюється у формі певного повідомлення з урахуванням основних завдань і кінцевої мети. Політичні анекдоти є одним із засобів поширення інформації та налагодження взаємодії між адресантом і цільовою аудиторією. У процесі створення політичного анекдоту ключовим питанням є врахування мовленнєвого та композиційного аспектів побудови висловлювань, що впливає на забезпечення його цілісності, єдності та розуміння, а також досягнення кінцевої мети маніпулятивного впливу на свідомість політичної аудиторії.

Література:

1. Вусик Г. М., Антонюк О. В. Сучасний політичний дискурс як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. № 12. Т. 2. 2020. С. 213–217.
2. Гарлицька Т. С. Лексика рекламних текстів як вияв лінгвокультурної свідомості містян. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка*. № 5. 2016. С. 69–71.
3. Демичева А. В. Сучасний політичний гумор як поліфункціональне явище. *Вісник ДонНУ імені Василя Стуса*. № 2. 2019. С. 96–100.
4. Карпчук Н. П. Політичний анекдот як інструмент PR. URL: https://studies.in.ua/pravo/polit_anekdot.pdf.
5. Коваленко А. М., Марченко Т. С. Мовні засоби реалізації маніпулятивного впливу в сучасних англомовних ЗМІ. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. № 38. 2019. С. 214–218.
6. Кондратенко Н. В. Неформальні засоби політичної комунікації: дискурс політичного анекдоту. URL: <http://journal.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1957>.
7. Левченко Л. О. Психологічні особливості діяльності засобів масової інформації. Людина і політика. 2001. № 2. С. 103–108.
8. Мацько О. М., Сидоренко О. М. Стилїстика української мови : підручник. Київ : Вища школа. 2003. 462 с.
9. Мороз П. В., Мороз І. В. Вивчення історії скрізь призму політичного анекдоту. *Електронний збірник наукових праць ЗОІГПО*. № 5 (52). 2022. С. 1–5.
10. Непіпенко Л. П. Політична культура українського суспільства періоду НЕПу крізь призму політичного анекдоту. *Гілея*. Вип. 112. 2016. С. 36–41.
11. Порпуліт О. Прийоми створення мовної гри в рекламному тексті. URL: http://linguistics.kspu.edu/webfm_send/1653.
12. Тимкова В. Лінгвокультурний підхід до аналізу друкованих рекламних оголошень. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. № 41. 2020. С. 51–61.
13. Шевчук Н. В. Особливості політичного дискурсу: зміст, функції, жанрове втілення. *Вісник ДАК-ККіМ. Політологія*. Вип. 1. 2013. С. 263–269.
14. Bored panda. The Most Amusing Political Jokes The Internet Has To Offer. URL: https://www.boredpanda.com/politicaljokes/?utm_source=google&utm_medium=organic&utm_campaign=organic (дата звернення: 06.10.2024).
15. HumorNama. 40 Joe Biden Jokes That Will Get You a Good Laugh. URL: <https://humornama.com/jokes/joe-biden-jokes/>.

16. Laugh factory. Political jokes. URL: <https://www.laughfactory.com/jokes/political-jokes>.
17. NBC News. The Top 10 jokes from the campaign trail. URL: <https://www.nbcnews.com/id/wbna3784940>.
18. The Irish Post. 10 brilliant Boris Johnson jokes... because if you didn't laugh you would probably cry. URL: <https://www.irishpost.com/news/10-brilliant-boris-johnson-jokes-to-help-ease-the-pain-of-having-to-deal-with-the-uk-prime-minister-207941>.
19. The Telegraph. 32 funny jokes about Jeremy Corbyn, political liberals and left wingers. URL: <https://www.telegraph.co.uk/comedy/comedians/funny-jokes-liberals-labour-left-wing/>.
20. The Week. 5 refreshingly funny cartoons about election fatigue. URL: <https://theweek.com/cartoons/cartoons-election-fatigue>.
21. UPJOKE. Cold War Jokes. URL: <https://upjoke.com/cold-war-jokes>.
22. UPJOKE. European Union Jokes. URL: <https://upjoke.com/european-union-jokes>.
23. UPJOKE. Monarch Jokes. URL: <https://upjoke.com/monarch-jokes>.
24. UPJOKE. NATO Jokes. URL: <https://upjoke.com/nato-jokes>.
25. UPJOKE. Russia Jokes. URL: <https://upjoke.com/russia-jokes>.
26. UPJOKE. Vladimir Putin Jokes. URL: <https://upjoke.com/vladimir-putin-jokes>.
27. UPJOKE. Zelenskyi Jokes. URL: <https://upjoke.com/zelenskyy-jokes>.

References:

1. Vusyk, H.M., & Antoniuk, O.V. (2020). *Suchasnyi politychnyi dyskurs yak ob'ekt linhvistychnykh doslidzhen* [Modern political discourse as an object of linguistic research]. *Visnyk studentskoho naukovo-ho tovarystva Donetskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stusa – Bulletin of the Scientific Society of Students of Donetsk National University named after Vasyl Stus*, 12 (2), 213–217 [in Ukrainian].
2. Harylytska, T.S. (2016). *Leksyka reklamykh tekstiv yak vyjav linhvokulturnoi svidomosti mistian* [The vocabulary of advertising texts as a manifestation of the linguistic and cultural consciousness of urban residents]. *Naukovyi visnyk DDPU imeni I. Franka – Scientific Bulletin of Drohobych State Pedagogical University named after I. Franko*, 5, 69–71 [in Ukrainian].
3. Demicheva, A.V. (2019). *Suchasnyi politychnyi humor yak polifunktsionalne yavyshche* [Modern political humor as a multifunctional phenomenon]. *Visnyk DonNU imeni Vasylia Stusa – Bulletin of Donetsk National University named after Vasyl Stus*, 2, 96–100 [in Ukrainian].
4. Karpchuk, N.P. (n.d.). *Politychnyi anekdot yak instrument PR* [Political anecdote as a PR tool]. Retrieved from: https://studies.in.ua/pravo/polit_anekdot.pdf [in Ukrainian].
5. Kovalenko, A.M., & Marchenko, T.S. (2019). *Movni zasoby realizatsii manipulyativnoho vplyvu v suchasnykh anhlomovnykh ZMI* [Linguistic means of manipulative influence in modern English-language mass media]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University*, 38, 214–218 [in Ukrainian].
6. Kondratenko, N.V. (n.d.). *Neformalni zasoby politychnoi komunikatsii: dyskurs politychnoho anekdotu* [Informal means of political communication: the discourse of political anecdotes]. Retrieved from: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1957> [in Ukrainian].
7. Levchenko, L.O. (2001). *Psykhologichni osoblyvosti diialnosti zasobiv masovoi informatsii* [Psychological peculiarities of mass media activity]. *Liudyna i polityka – Human and Politics*, 2, 103–108 [in Ukrainian].
8. Matsko, O.M., & Sydorenko, O.M. (2003). *Stylistyka ukrainskoi movy* [Ukrainian language stylistics]. Kyiv: Vyscha Shkola [in Ukrainian].
9. Moroz, P.V., & Moroz, I.V. (2022). *Vyvchennia istorii skriz pryzmu politychnoho anekdotu* [The study of history through the prism of political anecdotes]. *Elektronnyi zbirnyk naukovykh prats ZOIPPO – Electronic Collection of Scientific Papers of Zaporizhzhia Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education*, 5 (52), 1–5 [in Ukrainian].
10. Nepipenko, L.P. (2016). *Politychna kultura ukrainskoho suspilstva periodu NEPu kriz pryzmu politychnoho anekdotu* [Political culture of Ukrainian society during the NEP through the prism of political anecdotes]. *Hileia – Gileya*, 112, 36–41 [in Ukrainian].

11. Porpulit, O. (n.d.). *Pryiomy stvorennia movnoi hry v reklamnomu teksti* [Techniques for creating language games in advertising texts]. Retrieved from: http://linguistics.kspu.edu/webfm_send/1653 [in Ukrainian].
12. Tymkova, V. (2020). *Linhvokulturnyi pidkhid do analizu drukovanykh reklamnykh oholoshen* [Linguistic and cultural approach to the analysis of printed advertisements]. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchykh navchalnykh zakladakh – Humanitarian Education in Technical Higher Educational Institutions*, 41, 51–61 [in Ukrainian].
13. Shevchuk, N.V. (2013). *Osoblyvosti politychnoho dyskursu: zmist, funktsii, zhanrove vtilennia* [Features of political discourse: content, functions, genre implementation]. *Visnyk DAKKKiM. Politolohiia – Bulletin of the State Academy of Culture and Arts Managers*, 1, 263–269 [in Ukrainian].
14. Bored Panda (n.d.). The Most Amusing Political Jokes The Internet Has To Offer. Retrieved from: https://www.boredpanda.com/politicaljokes/?utm_source=google&utm_medium=organic&utm_campaign=organic [in English].
15. HumorNama (n.d.). 40 Joe Biden Jokes That Will Get You a Good Laugh. Retrieved from <https://humornama.com/jokes/joe-biden-jokes> [in English].
16. Laugh Factory (n.d.). Political jokes. Retrieved from: <https://www.laughfactory.com/jokes/political-jokes> [in English].
17. NBC News (n.d.). The Top 10 Jokes from the Campaign Trail. Retrieved from <https://www.nbc-news.com/id/wbna3784940> [in English].
18. The Irish Post (n.d.). 10 Brilliant Boris Johnson Jokes... Because if You Didn't Laugh You Would Probably Cry. Retrieved from: <https://www.irishpost.com/news/10-brilliant-boris-johnson-jokes-to-help-ease-the-pain-of-having-to-deal-with-the-uk-prime-minister-207941> [in English].
19. The Telegraph (n.d.). 32 Funny Jokes About Jeremy Corbyn, Political Liberals and Left Wingers. Retrieved from: <https://www.telegraph.co.uk/comedy/comedians/funny-jokes-liberals-labour-left-wing/> [in English].
20. The Week (n.d.). 5 Refreshingly Funny Cartoons About Election Fatigue. Retrieved from <https://theweek.com/cartoons/cartoons-election-fatigue> [in English].
21. UPJOKE (n.d.). Cold War Jokes. Retrieved from: <https://upjoke.com/cold-war-jokes> [in English].
22. UPJOKE (n.d.). European Union Jokes. Retrieved from: <https://upjoke.com/european-union-jokes> [in English].
23. UPJOKE (n.d.). Monarch Jokes. Retrieved from: <https://upjoke.com/monarch-jokes> [in English].
24. UPJOKE (n.d.). NATO Jokes. Retrieved from <https://upjoke.com/nato-jokes> [in English].
25. UPJOKE (n.d.). Russia Jokes. Retrieved from: <https://upjoke.com/russia-jokes> [in English].
26. UPJOKE (n.d.). Vladimir Putin Jokes. Retrieved from: <https://upjoke.com/vladimir-putin-jokes> [in English].
27. UPJOKE (n.d.). Zelenskyi Jokes. Retrieved from: <https://upjoke.com/zelenskyi-jokes> [in English].

УДК 821.161.2-31:7.036.48

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2024-XXII-7>

МЕЛОДІЯ ТАНГО ЯК СИМВОЛ БЕЗСМЕРТЯ В РОМАНІ «ТАНГО СМЕРТІ» ЮРІЯ ВИННИЧУКА

Урись Тетяна

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української літератури
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
ORCID ID: 0000-0002-7933-4737

Олексенко Вікторія

здобувач II рівня освіти
ОПП «Середня освіта (Українська мова і література)»
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
ORCID ID: 0009-0002-2704-310X

У статті розглянуто роль мелодії танго в романі «Танго смерті» Ю. Винничука як символу безсмертя, що не лише відображає емоційний стан персонажів, а й підкреслює глибокі філософські теми, пов'язані з безсмертям, пам'яттю та реінкарнацією. Виявлено вплив мелодії на емоційну глибину подій твору, зв'язок між епохами, поєднання минулого і теперішнього. Танго в романі постає не лише естетичним елементом, а й важливим концептуальним інструментом, що відтворює взаємозв'язок між життям і смертю, при цьому підкреслюючи циклічність часу. Досліджено, як через музичний мотив автор акцентує увагу на безсмерті кохання, що продовжує існувати через роки та різні втілення душ, і на пам'яті, що зберігає досвід минулих життів. У статті запропоновано новий погляд на філософське наповнення роману, підкреслено значення мелодії як засобу вираження вічних тем людського буття: зв'язку життя та смерті, невмирущості кохання, спогадів.

Мотив реінкарнації проходить через увесь текст, поєднуючи різні сюжетні лінії та повертаючи персонажів до пережитих ними моментів, спогади повертаються до героїв за допомогою мелодії танго. Ці теми підкріплюються арканумським трактатом Йоганна Калькбренера, з якого герої дізнаються, що особливі ноти танго можуть пробуджувати спогади про попередні життя. Ю. Винничук передає цю ідею через внутрішні роздуми героїв та містифікації. Опис взаємодії між людьми та їхнім минулим підкреслюється філософськими роздумами про те, що справжнє безсмертя не у фізичному існуванні, а в здатності відроджуватися через мелодію і пам'ять.

Ключові слова: мелодія танго, символ, безсмертя, реінкарнація, сучасна українська проза, Ю. Винничук.

Urys Tetiana

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Literature
Dragomanov Ukrainian State University

Oleksenko Victoriia

Applicant for the Second Level of Higher Education
Educational Programme "Secondary Education.
Ukrainian Language and Literature"
Dragomanov Ukrainian State University

TANGO MELODY AS A SYMBOL OF IMMORTALITY IN THE NOVEL "TANGO OF DEATH" BY YURIY VYNNYCHUK

The article examines the role of the tango melody in the novel "Tango of Death" by Yu. Vynnychuk is a symbol of immortality, which not only reflects the emotional state of the characters but also emphasizes deep philosophical themes related to immortality, memory and reincarnation. The influence of the melody on the emotional depth of the events of the work, the connection between eras, the combination of the past and the present has been revealed. In the novel, tango appears as an aesthetic element and an essential conceptual tool reproducing the relationship between life and death while emphasizing the cyclical nature of time. It is studied how, through a musical motif, the author focuses on the immortality of love, which continues to exist through years and different incarnations of souls, and on memory, which preserves the experience of past lives. The article offers a new look at the philosophical content of the novel, emphasizing the importance of melody to express the eternal themes of human existence: the connection between life and death, the immortality of love, and memories.

The motif of reincarnation runs throughout the text, connecting the various storylines and bringing the characters back to the moments they have experienced, the memories returning to the characters with the help of a tango melody. These themes are reinforced by an arcanum treatise by Johann Kalkbrenner, from which the characters learn that special tango notes can awaken memories of past lives. Yu. Vynnychuk conveys this idea through the character's inner thoughts and mystifications. The description of the interaction between people and their past is emphasized by philosophical reflections that true immortality is not in physical existence but in the ability to be reborn through melody and memory.

Key words: *tango melody, symbol, immortality, reincarnation, modern Ukrainian prose, Yu. Vynnychuk.*

Ю. Винничук – відомий український письменник, журналіст і редактор, укладач та упорядник багатьох антологій, автор поетичних збірок «Передчуття осені» (1990), «Ніч еротичної поезії» (2011), дитячої літератури – повість-казка «Місце для дракона» (1990), фантастична казка «Літопис від равлика» (2002), «Історія одного поросятка» (2005), казка «Метелик вивчає життя» (2016), віршована казка «Цукровий півник» (2018) та ін. і, власне, дорослої прози – збірки оповідань «Спалах» (1990), «Вікна застиглому часу» (2001), «Ги-ги-и» (2007), «Арканум» (2019), «Збитошна пора» (2020), повісті «Діви ночі» (1991), «Мальва Ланда» (2000), «Весняні ігри в осінніх садах» (2005), «Груші в тісті» (2010), «Лютетція» (2017), «Вілла Деккера» (2021), «Алмази з Танжера» (2023) та багато ін.

З-поміж романів вирізняється твір «Танго смерті», який було відзначено премією «Книга року ВВС» за 2012 рік. Відразу ж після публікації він викликав масу обговорень і став об'єктом для наукових досліджень. У ньому автор майстерно поєднує реалістичні описи історичних

подій з елементами містифікацій та фантастики, надаючи твору багатшаровість. Роман став бестселером, продемонструвавши здатність осмислювати історію крізь призму символічного й філософського погляду. Його основою є авторська інтерпретація життя львів'ян до, під час та після подій Другої світової війни. Автор показує події у Львові 30–40-х, суголосні сьогоdnішнім реаліям в Україні, зокрема в прифронтових містечка, окупованих територіях та ін.

У романі Юрія Винничука «Танго смерті» мелодія танго виступає не лише естетичним елементом, а й глибоким символом безсмертя, що пронизує основні теми твору: пам'ять, любов і реінкарнація. Винничук створює складну мережу асоціацій, де танго стає містком між минулим і теперішнім, надаючи читачеві змогу зануритися в емоційний простір героїв. Проблема полягає в потребі розглянути, як музика стає інтегральною частиною художнього простору твору, виконуючи роль не лише естетичного елемента, а й метафоричного мосту між різними часами і просторами. У цьому контексті важливо дослідити, яким чином мелодія танго впливає на сприйняття персонажів та їхньої долі, а також як вона відображає складні культурні й історичні реалії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роман Ю. Винничука «Танго смерті» досліджували в теоретичних та історико-літературних працях Я. Голобородько, Д. Коваленко, Г. Косарева, Є. Ковалевська, Г. Левченко, І. Монолатій, Л. Підкуймуха, Х. Рутах, Р. Семків, О. Чимиркова та ін. Проте вони зверталися до окремих аспектів змісту та форми роману, інтерпретації образу міста (О. Кискін, І. Монолатій, Л. Підкуймуха, О. Чимиркова), інтертекстуальності (Я. Голобородько, Д. Коваленко), досліджували травматичний досвід (Х. Рутар), колективну пам'ять (Г. Косарева, О. Чимиркова) тощо. Проте поза увагою критиків залишився образ-символ мелодії танго, його функціонування й ідейне, змістове та смислове навантаження в романі.

Мета статті – проаналізувати функції мелодії танго в романі «Танго смерті» Юрія Винничука як символу безсмертя, відстежити взаємодію музики з темами пам'яті, реінкарнації та любові.

Методологічні засади дослідження ґрунтуються на комплексному поєднанні культурно-історичного методу (аналіз твору у зв'язку з культурним та історичним розвитком суспільства відповідних періодів), біографічного (для розуміння впливу життєвих подій автору, його світогляду на описані в романі події), психологічного (для характеристики внутрішнього стану, емоцій та переживань героїв) і культурологічного (для вивчення культурних аспектів, які відображаються в романі) методів.

Музика – це мистецтво з різноманітними можливостями для художнього синтезу, яке легко адаптується до вимог літератури, кіно, театру, архітектури, живопису та графіки. Її вплив на літературу проявляється в різних аспектах: письменники часто звертаються до музики для поглиблення виражальних можливостей свого мистецтва, посилення його емоційної насиченості, створення нових жанрів, використання специфічної строфіки та ритміки. Музика трансформувала жанри, збагатила драму, епос і лірику, надаючи їм нових естетичних вимірів.

Об'єднує ці два види мистецтва здатність викликати різноманітні емоції у читача, особливо завдяки застосуванню певних композиційних прийомів, що допомагають створювати напругу й динаміку. До того ж як у літературних, так і в музичних творах важливу роль відіграє контекст їхнього створення, зокрема історичні обставини, що зумовили їхню появу, та авторські наміри.

Взаємозв'язок між літературою та музикою є органічним і глибоким. Літературознавці розглядають поєднання музики з літературою через різноманітні призми, аналізуючи втілення елементів музичної форми в літературі.

У художніх текстах є сцени, де герої виконують музичні твори або ж музика стає темою міркувань у репліках персонажів чи авторському коментарі. Це створює своєрідний емоційний фон і додає атмосферності, підсилюючи почуття героїв або їхнє ставлення до подій (п'єси І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, І. Кочерги). Іноді ж музика в описах з'являється як образ або настрої, який не прив'язаний до певної композиції. Це дає змогу створювати загальну атмосферу чи акцентувати увагу на відчуттях героїв, не обмежуючи їх сприйняттям конкретного твору. Аналізуючи тексти, дослідники проводять паралелі між архітектонікою словесних і музичних жанрів. Такий підхід підкреслює структурну подібність літературного тексту з музичними формами, що сприяє глибшому розумінню композиції. Музичний вплив відчувається в літературі також через ритм, інтонацію, звукову організацію, які співвідносяться з розвитком теми в музичному творі. Поняття «музика вірша» чи «ритм прози» описують цю техніку, що допомагає передавати настрої і динаміку тексту. Ці аспекти свідчать про глибокі зв'язки між літературою та музикою, які дають змогу авторам збагачувати твори емоційними й ритмічними ефектами, розширюючи межі літературної виразності через використання музичних елементів. Наприклад, Леся Українка в циклі «Сім струн» групувала вірші за музичним принципом, розширюючи виражальні можливості слова, дбаючи про мелодійність звучання. В основі циклу лежать ноти музичної гами, сім струн, звучанню яких відповідає ритмікофонічний візерунок ліричних віршів, інкрустованих алітераціями й асонансами.

Поєднання музики та літератури в романі «Танго смерті» Ю. Винничука є доволі виразним. Починаючи з назви, мелодія пронизує увесь текст. Саме з танго розпочинається детективний сюжет, у якому Ярош – головний герой роману, житель сучасного Львова – прагне розгадати загадку особливої мелодії «танго смерті», що має містичну властивість, а саме – здатність відроджувати пам'ять душі.

У романі музика має значний вплив на почуття героїв та їх поведінку: «Я десь читав у Оскара Вайльда, що музика дарує нам наше власне минуле, про яке ми до цієї хвилини не підозрювали, змушуючи шкодувати про втрати, яких не було, і вчинки, за які ми не винні» [1, с. 104]. Мелодія у творі є символом зв'язку минулого і теперішнього.

З розповіді одного з героїв роману Йосипа Мількера очевидно, що він, перебуваючи разом із друзями у схованці, відчував, що час їхньої смерті вже близько: «Ми цей день передчували дуже ясно й готові були до його приходу, ми знали, що помremo, що нас вб'ють або ми самі себе вб'ємо, щоб не датися їм у руки... Ми знали, що вибір у нас один. Я заграє «Танго смерті», а потім пролунає вибух, я знепритомнів. Отямився вже на снігу, енкаведисти нишпорили в криївці, шукаючи документів, але ми їх встигли спалити» [1, с. 360]. Тоді ж хлопці зрозуміли своїх батьків, які вибрали смерть, щоб не зрадити свою країну. Цим автор ніби підтверджує незламність українського народу, стійкість сили духу, що передається спадково.

Наратор оповідає: «Ми грали відоме усім танго, в яке було вмонтовано усього лише дванадцять нот з манускрипта...» [1, с. 103], мелодія «відігравала роль тунелю для нового перевтілення душі» [1, с. 103]. Ці звуки мали своєрідні знаки, які могли розшифрувати тільки музиканти, що були обізнані у їхньому значенні. Це ноти з трактату львівського аптекаря Йоганна Калькбренера. Про них також ідеться в арканумській «Книзі Смерті», яку досліджує головний герой Ярош. У міжвоєнні роки Йосип Мількер наклав ці ноти на музику танго, що в новому звучанні стало називатися «Танго смерті». Юрій Винничук пояснює зв'язок нот із традиційним арканумським танцем смерті «dan-go trah», що є, на думку І. Олійник, черговою містифікацією автора, проте підкреслює, що «саме танго є в романі знаком увіковічення душі, джерелом її безсмертя. Танго також

апелює до самої епохи, для якої є провідним жанром, що до наших днів зберігає пам'ять про загублене покоління» [11].

Реінкарнація у романі розкривається через ідею, що душі людей здатні перевтілюватися, зберігаючи пам'ять через час і простір. Герої твору розмірковують над цією темою: *«Тоді не бачу сенсу в такому перевтіленні. Що з того, що моя душа буде жити в іншому тілі, якщо МЕНЕ вже не буде? Це вже буде інша людина, з іншими інтересами і захопленнями. Це не буду Я. – А все ж у людини можна розбудити спогад про попереднє життя за однієї умови: якщо ця людина перед смертю чула мелодію з трактату Калькбренера. І зробити це можна лише одним-єдиним способом: людина повинна почути цю мелодію знову»* [1, с. 103]. Йосип Мількер, говорячи про переродження, зазначає: *«Смерть – не завжди є смертю. Інколи це лише дивовижна інсценізація, перформенс»* [1, с. 100].

Мотив реінкарнації об'єднує дві сюжетні лінії роману і проходить через увесь твір, що пов'язано з ідейним сприйняттям усього тексту: *«Але ж ви ще не знайшли остаточного підтвердження. Ви ще не зустріли жодного із тих, кому грали своє танго. – Не зустрів, але все ще чекаю. І не помру, доки не дочекаюся. – Усмішка пана Йосипа була сумна, а очі, що поглянули на Яроша, мружились і тріпотіли повіками, мовби поборюючи непрохану сльозу»* [1, с. 99].

За свідченнями в'язнів Янівського табору та розвідками Ю. Винничука, мелодія, що грали при розстрілі, була відомою у Польщі в 1930-х роках: *«Я розмовляв з реальними людьми, які були в концтаборі. Вони називали точно цю мелодію. Крім того, її назва є в багатьох спогадах. Це відоме польське танго «To ostatnia niedzila»... І сама назва «танго смерті» походить ще з часів, коли під це танго в 30-х роках закохані стрілялися»* [5]. Цю інтерпретацію зустрічаємо і в тексті роману: *«“Танго смерті” на перший погляд – меланхолійна, сповнена ностальгії мелодія. Здається, нічого особливого. Ви ж її чули? – Звичайно. Це та сама мелодія, що й у танго “Мельонга”. – Щось схоже, але насправді найближчим за звучанням до “Танга смерті” було “Макабричне танго”, під яке стрілялися закохані»* [1, с. 100].

За допомогою філософських роздумів, метафор і музичних термінів митець устами героїв описує дію мелодії, її вплив на людей: *«...перед смертю треба увібрати в себе особливу мелодію... не прослухати, а таки увібрати. Усім тілом, усім єством. Річ у тім, що тональність звучання будь-якої ноти відповідає тональності звучання відповідного органу чи частини тіла. Іншими словами, наша душа – це музичний твір, який виконує цілий злагоджений оркестр внутрішніх органів... Йоган Калькбреннер відкрив, що людська душа – окрема симфонія, період звучання якої триває не тільки від народження до смерті, а й довше, можливо, навіть вічно, треба лише міняти склад оркестру. Кожна людина – це окремий камертон, який дуже чутливий, і коли спеціально підібрані звуки пройдуть через людину, то відкриється особливе бачення, треба тільки дозволити звукам наповнити себе»* [1, с. 102]. Ця теорія є однією з містифікацій Ю. Винничука, але саме танго у творі виступає джерелом безсмертя, знаком увіковічення душі.

Є також зв'язок з історичним контекстом, оскільки існують свідчення, що при Янівському концентраційному таборі дійсно був оркестр, який грав мелодії для приречених на розстріл. Музику в нацистських концтаборах досліджував О. Пагіря. Він зауважував, що вона *«була інтегральною частиною табірної повсякденного життя у майже всіх нацистських таборах»*, за колючим дротом Третього Райху вона існувала у двох формах: як *«музика, яка виконувалася за наказом СС-івців у таборах»* (що давало можливість їм ламати волю в'язнів та *«принижували їх як людських істот»*) та *«музична діяльність, яка за власною ініціативою здійснювалася самими в'язнями»* (що було *«духовною розрадою та певним*

культурним захистом в умовах повсякденного табірної терору») [12]. Про історію виникнення «танго смерті» автор описує так: «Музикантам [в Янівському таборі у Львові у 40-х рр. XX ст.] заступник коменданта табору Ріхард Рокіта наказав написати особливу мелодію знищення, що отримала назву «танго смерті»... Нацисти змушували оркестр виконувати цю мелодію під час масових страт євреїв в урочищі Піски та інших місцях. Для багатьох в'язнів ця мелодія стала останнім звуком, який вони почули перед смертю» [12].

За цих обставин виникає різкий контраст: прекрасне стає знаряддям жорстокості та безнадії; музика, що покликана пробуджувати в людині найглибші почуття, замість того викликає страх. *«Роковані на смерть у Янівському таборі умирали саме під цю мелодію»* [1, с. 103], *«Я не падав і не сідав, а музика підносила мене над землею, мені здавалося, що я став невагомим. Я грав їм усім на скрипці, щоб вони потрапили у вічність»* [1, с. 357], – розповідає Йосип Мількер Ярошу. Отже, метою митця був пошук певного інструменту, засобу, що зможе вивести із забуття сотні тисяч жертв нацистів. Кожен закатований був особистістю, що мала власну історію, була носієм мови, культури та традицій. Усі вони канули в забуття, перетворилися на суцільну сакральну рану.

Окрім «Танго смерті», схожу функцію виконували мелодії з «Книги смерті», їх *«...виконували не після смерті, а перед, тобто людині ще живій, але умираючій, ці пісні мали полегшити перехід на тамтой світ, ба не тільки полегшити, а виконати роль провідиря, провести безсмертну душу померлого крізь усі митарства потойбіччя і повернути назад до життя. Пісні ці виконували в танці під звук бубна і сопілок»* [1, с. 39–40]. Такий опис ритуалу та музичних інструментів дає змогу читачу почути мелодію у своїй уяві. У «Книзі Ібліса», написаній Йоганном Калькбреннером, яку Ярош досліджував у Стамбулі, були *«описані певні обряди, завдяки яким можна довідатися, ким ти був у попередньому житті. Ба більше, можна також перейняти усі знання, які були здобуті в попередніх існуваннях»* [1, с. 192]. На сторінках книги герой знаходить тексти про реінкарнацію: *«Я помер як людина і став рослиною. Я помер також і як рослина і став твариною. Я помер як тварина і став людиною. Чому я мушу боятися втрати своїх людських якостей? Я помру як людина, щоб воскреснути янголом... І шлях наш до первнів своїх, до джерел буде осяяний маяками, які ми повинні упізнавати, щоб зустрітися там, де цвіте гашгаш, під тінню його»* [1, с. 193], *«Найголовніше в цьому всьому, щоб людина перед смертю зазнала осяння... Вона повинна перед смертю або взяти участь у танці дервішів, або ж чути цей танець»* [1, с. 194].

Вплив музики проявляється не лише на змістовому рівні роману, але й на структурному. Чергування розповідей двох головних героїв Ореста Барбаріки і Мирка Яроша створює особливий ритм, що нагадує танець танго. Така побудова надає твору динаміки та гармонії, подібно до того, як музичні мотиви формують ритм танцю. Ю. Винничук використовує цей прийом, аби показати масштаб історичних змін, що пережили герої, друзі Ореста. Не можливо було б однаково писати про безтурботне дитинство в мирні часи і про жорстоку війну, яка принесла смерть в кожен дім, кожна сім'ю. Для цього митцю довелося змінювати тональність оповіді, переходячи від легкого й комічного до серйозного і трагічного. Мелодія стає лейтмотивом, що поєднує ці контрастні часові періоди, а також навколо неї розгортаються любовні лінії. Це є підтвердженням того, що споріднені душі знайдуть одна одну навіть після переродження. Зокрема, це відтворено в історіях Мирка та Данки, Йосипа та Ярки.

Отже, мелодія танго в романі «Танго смерті» Юрія Винничука виконує низку важливих функцій: вона є символом пам'яті, реінкарнації та безсмертної любові. Через цей музичний мотив автор створює глибокий зв'язок між героями та їхнім минулим, показуючи як

переплітаються пам'ять і час. За допомогою реінкарнації митець зобразив взаємодію різних етносів, мультикультуралізм львів'ян, зміцнення міжособистісних зв'язків. Естетика мелодії танго спотворена через використання її як інструменту для організації масових розстрілів на території Янівського концтабору. У романі завдяки дванадцяти нотам зі старовинного манускрипту музиканти відновлюють красу цієї мелодії, надаючи їй магичної сили. Це дає змогу слухачеві згадати себе поза межами плинного часу, подорожуючи крізь будь-які моменти власного життя. Мелодія стає засобом вираження пам'яті та болю, порятунком від реальності. Музика надає подіям глибшого смислового значення, адже є сакральним зв'язком між минулим і теперішнім, часом і простором, життям і смертю.

Література:

1. Винничук Ю. «Танго смерті»: роман. Харків: Фоліо, 2015. 379 с.
2. Вісім тактів забутої музики 1982 року. УкрКіноХроніка. *YouTube*: вебсайт. URL: https://www.youtube.com/watch?v=urhSeXdL_Zg.
3. Голобородько Я. Інтертекстуальність й ультрасексуальність. Синекура Юрія Винничука. *Арте-граунд. Український літературний істеблшмент*: зб. ст. Київ: Факт. 2006. С. 101–118.
4. Кискін О. Урбаністичний хронотоп у постмодерністському романі: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.01.01 «Українська література». Київ, 2006. 22 с.
5. Ковалевська Є. «Танго смерті» Юрія Винничука – вир історії і містифікації. Інтерв'ю. *BBC Україна*: вебсайт. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2012/11/121116_book_2012_interview_vynnychuk_ek.
6. Коваленко Д. Інтертекстуальний простір роману Юрія Винничука «Танго смерті». *Слово і Час*. № 2. 2018. С. 80–86. URL: <https://il-journal.com/index.php/journal/article/view/166/688>.
7. Коваленко Д. Моделювання образів часопростору в сучасному українському романі: дис. ... на здоб канд. філол. наук: 10.01.01. Київ, 2018. 215 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kovalenko_Diana/Modeliuvannia_obraziv_chasoprostoru_v_suchasnomu_ukrainskomu_romani.pdf.
8. Косарева Г. Часопросторові топоси пам'яті у романі «Танго смерті» Ю. Винничука. *Модель пам'яті в українській пост/модерністській літературі: колективна монографія*. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. С. 74–84. URL: <https://cutt.ly/P0Y4aKY>.
9. Левченко Г. Трюк, атракціон і гротеск у поетиці роману Юрія Винничука «Танго смерті». *Сучасні літературознавчі студії. Літературні виміри видовищних форм культури*: зб. наук. праць. 2017. Вип. 14. С. 264–275.
10. Монолатій І. Від міста-перехрестя до міста-жертви: Львів у романі Юрія Винничука «Танго смерті». *Місто: історія, культура, суспільство*. 2020. № 9 (2). С. 141–153. URL: https://www.researchgate.net/publication/343355680_VID_MISTA-PEREHRESTA_DO_MISTA-ZERTVI_LVIV_U_ROMANI_URIYA_VINNICHUKA_TANGO_SMERTI.
11. Олійник І. «Танго смерті» Юрія Винничука: зберігаючи пам'ять поколінь. *The Claquers*. URL: <https://theclaquers.com/posts/9269>.
12. Пагіря О. «Танго смерті»: музика за колючим дротом III Райху. *Збруч*: інтернет-журнал. URL: <https://zbruc.eu/node/91945>.
13. Підкуймуха Л. Мовне життя Львова в художніх текстах Юрія Винничука. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2019. Вип. 7. С. 125–128. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/d47eae58-76f2-4abe-954a-1047294b17ea/download>.
14. Рутар Х. Травмована чи міфологізована пам'ять? (на матеріалі роману «Танго смерті» Юрія Винничука). *Сучасні проблеми мовознавства і літературознавства (збірник наукових праць)*. 2018. Вип. 23. С. 294–298. URL: <http://er.ucu.edu.ua/handle/1/2363>.
15. Семків Р. Юрій Винничук як центральна постать галицької бурлескної літератури. *Після постмодернізму?* 2012. С. 83–98. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/10930>.
16. Чимиркова О. Топос Львова як місце пам'яті у романі Ю. Винничука «Танго смерті». *Українські студії в європейському контексті*. 2020. № 1. С. 183–188. URL: http://obrii.org.ua/usec/storage/conference/zb_vol2_20201.pdf.

References:

1. Vynnychuk, Yu. (2015). "Tanho smerti": roman ["Tango of Death": Novel]. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
2. Visim taktiv zabutoi muzyky 1982 roku. UkrKinoKhronika [Eight Bars of Forgotten Music from 1982. UkrKinoChronika]. *YouTube*. Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=urhSeXdL_Zg [in Ukrainian].
3. Holoborodko, Ya. (2006). Intertekstualnist y ultraseksualnist. Sinekura Yurii Vynnychuka [Intertextuality and Ultrasexuality. Yurii Vynnychuk's Sinecure]. *Artegrand. Ukrainskyi literaturnyi isteblyshment: zb. st. – Ukrainian Literary Establishment: Collection of Articles*, 101–118 [in Ukrainian].
4. Kyskin, O. (2006). Urbanistichniy khronotop u postmodernistyskomu romani [Urban Chronotope in the Postmodern Novel]. Author's abstract of PhD dissertation, specialty 10.01.01 "Ukrainian Literature" [in Ukrainian].
5. Kovalevska, Ye. (2012). "Tanho smerti" Yurii Vynnychuka – vyr istorii i mistyfikatsii ["Tango of Death" by Yurii Vynnychuk – a Vortex of History and Mystification]. Interview. *BBC Ukraina*. Retrieved from: https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2012/11/121116_book_2012_interview_vynnychuk_ek [in Ukrainian].
6. Kovalenko, D. (2018). Intertekstualnyi prostir romanu Yurii Vynnychuka "Tanho smerti" [Intertextual Space in Yurii Vynnychuk's Novel "Tango of Death"]. *Slovo i Chas – Word and time*, (2), 80–86. Retrieved from: <https://il-journal.com/index.php/journal/article/view/166/688> [in Ukrainian].
7. Kovalenko, D. (2018). Modeliuvannia obraziv chasoprostoru v suchasnomu ukrainskomu romani [Modeling of Space-Time Images in the Contemporary Ukrainian Novel]. PhD dissertation. Kyiv. Retrieved from https://shron1.chtyvo.org.ua/Kovalenko_Diana/Modeliuvannia_obraziv_chasoprostoru_v_suchasnomu_ukrainskomu_romani.pdf [in Ukrainian].
8. Kosarieva, H. (2019). Chasoprostorovi toposy pamiaty u romani "Tanho smerti" Yu. Vynnychuka [Chronotopic Places of Memory in Yurii Vynnychuk's Novel "Tango of Death"]. *Model pamiaty v ukrainskii post/modernistckii literaturi: kolektyvna monohrafiia – The Memory Model in Ukrainian Post/Modernist Literature: A Collective Monograph*. Mykolaiv: CNU imeni Petra Mohyly, 74–84. Retrieved from: <https://cutt.ly/P0Y4aKY> [in Ukrainian].
9. Levchenko, H. (2017). Triuk, atraktsion i hrotesk u poetytsi romanu Yurii Vynnychuka "Tanho smerti" [Trick, Attraction, and Grotesque in the Poetics of Yurii Vynnychuk's Novel "Tango of Death"]. *Suchasni literaturoznavchi studii. Litaraturni vymiry vydovyshchnykh form kultury: zbirnyk naukovykh prats – Modern literary studies. Literary dimensions of spectacular forms of culture: collection of science works*, 14, 264–275 [in Ukrainian].
10. Monolatii, I. (2020). Vid mista-perekhrestia do mista-zhertvy: Lviv u romani Yurii Vynnychuka "Tanho smerti" [From Crossroad City to Victim City: Lviv in Yurii Vynnychuk's Novel "Tango of Death"]. *Misto: istoriia, kultura, suspilstvo – City: history, culture, society*, 9 (2), 141–153. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/343355680_VID_MISTA-PEREHRESTA_DO_MISTA-ZERTVI_LVIV_U_ROMANI_URIA_VINNICUKA_TANGO_SMERTI [in Ukrainian].
11. Oliinyk, I. (2022). "Tango smerti" Yurii Vynnychuka: zberihaiuchy pamiat pokolin ["Tango of Death" by Yury Vynnychuk: preserving the memory of generations]. *The Claquers*. Retrieved from: <https://theclaquers.com/posts/9269> [in Ukrainian].
12. Pahiria, O. (2019). "Tanho smerti": muzyka za koliuchym drotom III Raikhu ["Tango of death": music behind the barbed wire of the III Reich]. *Zbruch*. Retrieved from: <https://zbruc.eu/node/91945> [in Ukrainian].
13. Pidkuimukha, L. (2019). Movne zhyttia Lvova v khudozhnikh tekstakh Yurii Vynnychuka [The Linguistic Life of Lviv in Yurii Vynnychuk's Artistic Texts]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrovska akademiia". Seriiia «Filolohiia» – Scientific notes of the National University "Ostroh Academy". Series "Philology"*, 7, 125–128. Retrieved from: <https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/d47eae58-76f2-4abe-954a-1047294b17ea/download> [in Ukrainian].
14. Rutar, Kh. (2018). Travmovana chy mifolohizovana pamiat? (na materialy romanu "Tanho smerti" Yurii Vynnychuka) [Traumatized or Mythologized Memory? (Based on Yurii Vynnychuk's Novel "Tango of Death")]. *Suchasni problemy movoznavstva i literaturoznavstva (zb. naukovykh prats) – Current*

Issues in Linguistics and Literary Studies (Collection of Scientific Works), 23, 294–298. Retrieved from: <http://er.ucu.edu.ua/handle/1/2363> [in Ukrainian].

15. Semkiv, R. (2012). Yurii Vynnychuk yak tsentralna postat halytskoi burlesknoi literatury [Yuriy Vynnychuk as a central figure of Galician burlesque literature]. *Pislia postmodernizmu? – After postmodernism?* 83–98. Retrieved from <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/10930> [in Ukrainian].

16. Chymirkova, O. (2020). Topos Lvova yak mistse pam'iaty u romani Yu. Vynnychuka "Tanho smerti" [The Topos of Lviv as a Place of Memory in Yurii Vynnychuk's Novel "Tango of Death"]. *Ukrainski studii v yevropeiskomu konteksti – Ukrainian studies in the European context*, 1, 183–188. Retrieved from: http://obrii.org.ua/usec/storage/conference/zb_vol2_20201.pdf [in Ukrainian].

УДК 821.161.2-6

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2024-XXII-8>

ФУНКЦІЮВАННЯ ПЕРФОРМАТИВНИХ КОМУНІКАТИВНИХ АКТІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ЕПІСТОЛЯРІЇ

Павлик Неля

кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри української мови та журналістики
Бердянський державний педагогічний університет
ORCID ID: 0000-0002-2957-6973
Scopus-Author ID: 58180290600
Web of Science Researcher ID: HNI-6943-2023

У пропонованій роботі окреслено специфіку функціювання перформативних висловлювань в українському епістолярії. Зацікавлення означеною проблематикою пояснюється тим, що перформативні акти як складники епістолярного тексту в контексті репрезентації комунікативної взаємодії адресантів у вітчизняному мовознавстві наразі цілісно не вивчалися. У статті перформатив досліджується як структурно-змістова компонента епістолярного дискурсу, зокрема розглядається семантика й комунікативно-прагматичні властивості перформативних актів у письменийкому листуванні. Досягнення мети сприяло подальшій систематизації та узагальненню текстового матеріалу й наукових студій, які визначають жанрово-стилістичну, структурно-типологічну та комунікативно-прагматичну специфіку різних типів текстів.

У сучасній лінгвоукраїністиці перформатив дефінують як висловлення, еквівалентне дії, вчинку. Канонічна перформативна модель містить такі складники: займенник Я + предикат, виражений дієсловом із значенням мовленнєвої дії у формі 1-ї особи однини теперішнього часу дійсного способу активного стану + пропозиційна частина висловлення – семантична структура, яка репрезентує певні факти дійсності, дотичні до ситуації спілкування.

Спостереження над епістолярним дискурсом дають змогу зробити узагальнення, що лист містить описово-інформативну й перформативну частини. Це уможливило трактувати окремий тип листування як зв'язне комунікативне утворення, головним компонентом якого є перформативне висловлювання або їх група, що виконують прагматично-інформативну функцію. Авторкою виявлено й класифіковано найуживаніші типи перформативів в епістолярному дискурсі, котрі виступають важливим засобом комунікативного впливу на адресата. Зокрема, це перформативні акти повідомлення, твердження, прохання, мовленнєвих ритуалів, відмови, відчуження, наказу, пропозиції, поради, обіцянки, гарантії, оцінки.

Подібні дослідження поглиблюють вивчення мовних одиниць у контексті комунікативно-прагматичного аналізу національного дискурсу і мають подальшу перспективу в лінгвоукраїністиці.

Ключові слова: епістолярний дискурс, перформатив, перформативний акт, категорія адресації.

Pavlyk Nelia

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Ukrainian Language and Journalism
Berdyansk State Pedagogical University

**FUNCTIONING OF PERFORMATIVE COMMUNICATIVE ACTS
IN UKRAINIAN EPISTOLARY**

The paper outlines the specifics of the functioning of performative utterances in Ukrainian epistolary. The interest in this issue is explained by the fact that performative acts as components of the epistolary text in the context of the representation of communicative interaction of addressees have not been studied in national linguistics so far. The article investigates the performative as a structural and semantic component of epistolary discourse, in particular, the semantics and communicative and pragmatic properties of performative acts in written correspondence. The achievement of the goal contributed to the further systematization and generalization of textual material and scientific studies that determine the genre-stylistic, structural-typological, communicative, and pragmatic specificity of different types of texts.

In modern linguo-Ukrainian studies, performative is defined as an utterance equivalent to an action or deed. The canonical performative model contains the following components: the pronoun I + the predicate expressed by a verb with the meaning of speech action in the 1st person singular present tense of the active voice + the propositional part of the utterance, i.e. the semantic structure representing certain facts of reality relevant to the communication situation.

Observations of epistolary discourse allow us to generalize that the letter contains descriptive-informative and performative parts. This makes it possible to interpret a particular type of correspondence as a coherent communicative formation, the main component of which is a performative utterance or a group of them that perform a pragmatic and informative function. The author has identified and classified the most common types of performatives in epistolary discourse, which are an important means of communicative influence on the addressee. In particular, these are performative acts of notification, statement, request, speech rituals, refusal, alienation, order, suggestion, advice, promise, guarantee, and evaluation.

Such studies deepen the study of linguistic units in the context of communicative and pragmatic analysis of national discourse and have further prospects in linguo-Ukrainian studies.

Key words: *epistolary discourse, performative, performative act, addressing category.*

Вступ. Сучасні лінгвістичні дослідження характеризуються посиленою увагою до комунікативно-прагматичного аспекту різних типів дискурсу. У межах аналізу прагматики різних рівнів мовних одиниць виокремлюється категорія адресації, однією із властивостей якої є комунікативна взаємодія мовців і вплив на співрозмовника, а компонентою виступає перформативний комунікативний акт.

У наукових працях на матеріалі різних мов досліджується формально-структурна (граматична), лінгвопрагматична, семантична природа перформативних висловлювань. Функціонування перформативів розглядається в різних типах дискурсу, зокрема художньому, етикетному, теологічному тощо. Однак досліджень, присвячених вивченню перформативів в українському епістолярному дискурсі, не виявлено, що спонукало до розгляду цього аспекту письменницького листування. Варто наголосити, що перформатив є важливою компонентою категорії адресації епістолярного тексту й засобом комунікативного впливу на адресата.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З-поміж публікацій останніх десятиліть, присвячених аналізу перформативності саме в сучасній українській мові, виокремимо праці Фл. Бацевича, зокрема статтю «Прагматичні перформативи: спроба обґрунтування комунікативного статусу» (2008 р.) [4], у якій розглядаються семантико-прагматичні

та комунікативні особливості висловлень живого мовлення й обґрунтовується їхній статус як прагматичних перформативів.

Заслуговує на увагу низка дисертаційних досліджень, а саме:

1) Ю. Твердохліб «Семантичні параметри функціонування перформативних речень у сучасній українській мові» (2004 р.); у роботі за допомогою перформативного аналізу з'ясовано співвідношення між значенням перформативного висловлювання та його іллокутивною силою і згруповано перформативні дієслова у структурі перформативного речення відповідно до комунікативної мети, передбаченої адресантом [10];

2) Л. Турик «Перформативні висловлення в українській історичній прозі» (2009 р.); дослідницею схарактеризовано основні тематичні групи перформативних дієслів і синонімічних їм перформативних фразеологізмів, виявлених у художньому дискурсі, зокрема історичній прозі; описано п'ять типів перформативних одиниць (асертиви, комісиви, директиви, декларативи, експресиви), виділених на основі п'яти іллокутивних цілей, реалізованих у мовленнєвих актах через взаємодію суб'єкта мовлення та слухача [11];

3) А. Дедухо «Лінгвопрагматичні та структурно-функціональні параметри перформативних актів мовлення в українській мові» (2015 р.), де авторка на матеріалі художнього, офіційно-ділового та розмовного стилів спробувала здійснити цілісний опис лінгвопрагматичних і структурно-функціональних параметрів перформативних актів українського мовлення, зокрема, у роботі було уточнено науковий апарат із проблеми дослідження, класифіковано перформативні акти за іллокутивною спрямованістю; приділено увагу типовим і нетиповим структурно-семантичним перформативним моделям в українській мові; визначено повні та модифіковані синтаксичні структури перформативного речення тощо [6].

Вагомим внеском у розробку теорії перформативності вважаємо праці дослідниць З. Будій [5], Н. Баландіної [2] та ін., у яких розглядаються передусім комунікативно-прагматичні властивості перформативних висловлень у їхньому зв'язку з рівнями мовленнєвого акту (локуцією, іллокуцією і перлокуцією), питання опису етикетних перформативів у словниках тощо.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження засвідчує, що перформативні мовленнєві акти як складники епістолярію в контексті репрезентації комунікативної взаємодії адресантів у вітчизняному мовознавстві наразі цілісно не вивчалися. *Мета статті* – дослідити перформатив як структурно-змістову компоненту епістолярного дискурсу, зокрема розглянути семантику й комунікативно-прагматичні властивості перформативних висловлювань у письменницькому листуванні. Завдання полягає у спробі подальшої систематизації та узагальненні текстового матеріалу й наукових студій, які визначають жанрово-стилістичну, структурно-типологічну та комунікативно-прагматичну специфіку різних типів епістолярних текстів.

Методи та методика дослідження. У процесі дослідження використано комплекс методів наукового дослідження, зокрема: *інтерпретаційно-аналітичний метод*, на основі якого вивчалися наукові джерела із застосуванням синтезу, аналізу та систематизації; *метод теоретичного узагальнення*, який сприяв обґрунтуванню наукових положень і формулюванню узагальнених висновків; *дискурсивно-лінгвопрагматичні* – для виявлення комунікативно-прагматичної специфіки перформативних висловлювань у письменницькому листуванні; *метод спостереження* над аналізованими мовними одиницями в різних типах епістолярних текстів.

Для аналізу в межах пропонованого дослідження вибрано епістолярну спадщину знакових постатей літературного та суспільно-політичного життя України ХХ ст.

Результати. Відомо, що терміни «перформативне речення», «перформативне висловлення», «перформатив» у науковий обіг було введено британським філософом-аналітиком ХХ ст., представником лінгвофілософії Джоном Остіном. У межах теорії мовленнєвих

актів дослідник виокремив такий тип висловлень, що містять певне комунікативно-прагматичне значення і можуть розглядатися як цілеспрямована мовленнєва дія, скерована на адресата мовлення чи учасника комунікативного процесу. У відомій праці, опублікованій під назвою «Слово як дія» (або «Як виконувати дії за допомогою слів», Оксфорд, 1962 р.), Дж. Остін стверджував, що мова слугує не лише для опису певних подій, а й здійснює функцію впливу з допомогою перформативних мовленнєвих актів. «Промовляння висловлювання і є виконанням дії», – наголошував учений [1, с. 6]. Походження поняття *перформатив* Остін розтлумачує значенням дієслова *perform* (*виконувати, робити, здійснювати*), що поєднується з іменником *action* – *дія* [1, с. 6–7]. Отже, продукування висловлювання, на думку філософа, співвідноситься з вчиненням самої дії. Зокрема, це може бути обіцянка, наказ, прохання, дозвіл, заперечення, порада, запрошення, заборона тощо.

У сучасній лінгвоукраїністиці спостерігаються спроби поточнити визначення та створити типологію перформативних висловлювань. Наведемо кілька дефініцій вітчизняних учених. У «Сучасному лінгвістичному словнику» А. Загнітко розглядає перформатив як «тип повідомлення, котрий тотожний мовленнєвому вчинку (зливо воедино кодування дії та сама дія); висловлення, що являє собою реалізовану адресантом дію (обіцянка, привітання, вітання, прохання тощо)» [7, с. 553]. Ф. Бацевич дефінує перформатив у традиційному його значенні – висловлення, еквівалентне дії, вчинку [3, с. 176]. Дослідник наголошує, що перформатив є складником соціальної, комунікативної чи міжособистісної ситуації, яка має певні наслідки, що обумовлює її зовнішнє спрямування, одномоментний вияв і результативність. А. Дедухо перформативним називає речення з відповідною дієслівною формою у своєму складі, що в реальній ситуації експлікує іллокутивну функцію, а перформативний мовленнєвий акт окреслює як одиницю спілкування й акт виголошення адресантом певного висловлювання, що містить пропозиційний зміст та іллокутивну функцію [6]. З. Будій убачає в перформативному акті особливий вид висловлювань, значенням яких є здійснення мовцем мовленнєвої дії у прагматичних координатах безпосереднього спілкування [5, с. 23].

У проаналізованій науковій літературі значну увагу також приділено опису класичної (або канонічної) перформативної моделі висловлення, яка містить такі складники: займенник *Я* + предикат, виражений дієсловом із значенням мовленнєвої дії у формі 1-ї особи однини теперішнього часу дійсного способу активного стану + пропозиційна частина висловлення – семантична структура, яка репрезентує певні факти дійсності, дотичні до ситуації спілкування.

Наразі дослідниками [1; 5; 7 та ін.] чітко окреслені властивості перформативів, з-поміж яких називають:

- 1) *еквіакційність* перформативного мовленнєвого акту, котру потрактовують як рівнозначність висловлювання самій дії, вказаній перформативом;
- 2) *неверифікованість* – що проявляється в неможливості застосування щодо перформативного висловлювання критеріїв істинності / хибності [8, с. 554];
- 3) *автореферентність і суб'єктивність* – дослідники наголошують, що перформатив покликається сам на себе, а означувана ним дія є суб'єктивною і не передбачає нічого, крім промовляння й найменування акту, точніше його іллокутивної цілі [7, с. 554; 5, с. 22];
- 4) *автономіативність* – це здатність перформативного акту називати, описувати себе, зокрема містити вказівку на дію, експліковану перформативним дієсловом, і адресанта (так званого перформатора, того, хто продукує перформативне висловлювання);
- 5) *еквітемпоральність* – проявляється в одномоментному вияві перформативного висловлювання з дією, позначуваною аналогічним дієсловом;
- 6) *компетентність* – перформативний мовленнєвий акт передбачає наявність у комунікатора відповідних повноважень.

Учені наголошують, що дотримання вказаних ознак уможливило створення канонічної формули експліцитного перформативного акту, пропуск тих чи тих компонентів формує імпліцитний перформатив і потребує ідентифікації прагматичних функцій [7, с. 554].

Загальноновизнаним у науковій парадигмі є твердження, що дискурс – це багатопараметризована структура, і безперечним є той факт, що епістолярний дискурс виступає, зокрема, синтезом тематично-змістового, прагматичного та функціонально-стильового чинників. У попередніх дослідженнях, присвячених типології дискурсивних одиниць в українському епістолярії [8], доведено, що комунікативний акт регулюється не лише знанням мовної системи та дотриманням норм уживання мовних одиниць, а й сукупністю екстралінгвальних факторів і соціальним досвідом адресанта й адресата. Саме комунікативна діяльність людей впливає на вдосконалення мовної спроможності, адже засоби спілкування (мовні і немовні) функціують згідно з умовами, ситуаціями та цілями комунікантів і завдяки цьому стають дієвими формами соціального впливу на реципієнта.

Епістолярна комунікація реалізується через мовленнєві акти, зокрема повідомлення, пояснення, питання, відповідь, пропозицію, прохання, оцінку, ствердження, конкретизацію, узагальнення, нагадування, акцентування, прогнозування тощо. Можемо стверджувати, що в проаналізованих епістолярних текстах актуалізується низка комунікативних намірів адресанта, спрямованих на співбесідника, а саме: а) автор намагається вплинути на адресата і схилити його до прийняття відповідного рішення; б) дописувач прагне довести до свідомості реципієнта дійсний стан справ або якесь повідомлення; в) адресант прямо вказує на своє бажання отримати від адресата відповідь на питання, заповнити за його допомогою інформаційну недостатність; вирішити проблему; г) автор намагається підтримати спілкування, дружні стосунки або полегшити розлуку через листування тощо.

Отже, спостереження над епістолярним дискурсом дають змогу зробити узагальнення, що епістолярна комунікація часто зумовлена діловим приводом, пов'язаним із життєвими потребами мовців, наявністю справи, що вимагає негайної участі адресата. Традиційно лист містить *описово-інформативну* та *перформативну* частини. Прагматична компонента епістолярного тексту представлена у формі певного стимулювального акту (пропозиції, запрошення, прохання, відмови, вказівки тощо), мовною реалізацією якого є «перформативне висловлення разом із супутніми – поясненнями, описами стану справ, який викликав необхідність звертання до адресата, аргументацією, повідомленнями» [9, с. 117]. Тому окремий тип листування можемо трактувати як зв'язне комунікативне утворення, головним компонентом якого є перформативне висловлення або їх група, що виконує прагматично-інформативну функцію.

У межах пропонованого дослідження нами виокремлено найуживаніші типи перформативних актів, виявлені в проаналізованому письменницькому епістолярії, у яких експліковано комунікативний намір адресанта. Для їхньої класифікації використано типологію перформативів, запропоновану мовознавцями Ф. Бацевичем [3], А. Дедухо [6], Л. Турик [11].

Типи перформативів в епістолярному дискурсі:

– **Повідомлення і твердження**, наприклад: *Повідомляю, що я живий, здоровий, молодий і красивий, чого й тобі бажаю від усього серця, що зворушливо тьохкає під екстравагантною військовою гімнастюркою* (В. Симоненко); *Признаюся по правді, що не писала Вам, відколи з Берліна, бо того ж таки вечора, як писала Вам картку, виїхала...* (Леся Українка); *Мушу признатися, що мені викорінювати провінціалізми типу на плечіх, на грудіх тощо страшенно тяжко* (І. Багрянний).

– **Прохання**, наприклад: *Я Вас дуже прошу прислати мені такий варіант* (О. Горбач); *Звертаюсь до Вас з проханням: будь ласка, не друкуйте моєї п'єси* (В. Винниченко); *Також*

благаю Вас не бачити в цьому листі особистих моїх претензій, бо вірте, з ними я не дозволю собі лізти куди б там не було, а тим більше в громадську справу... (А. Ніковський).

– **Мовленнєві ритуали**, що включають акти поздоровлення, побажання, подяки, вибачення, співчуття, прощання тощо, наприклад: **Віншую** тебе з висвяченням у служителі другої найдавнішої професії та **зичу** тобі кілька возів успіхів, добра й натхнення (В. Симоненко); **Кланяюся** сонечку вусатому і жду його елегій, сонетів, білих віршів (В. Стус); **Здоровлю** Вас щиро й **прошу** вірити в мої щирі симпатії й прихильність до Вас (М. Грушевський); **Посилаю** вам найщиріші мої та найсердечніші **побажання**, щоб вони на чужині росли міцні, розумні й вірні своїй батьківщині (І. Багрянний); **Дуже співчужаю** з Вами в тому, що дратує Ваші нерви, і тим паче, що мені це роблять обставини на кожному кроці (В. Винниченко); **Дуже дякую** Вам за листа й за увагу до моєї особи запротореної (І. Багрянний); **Насамперед дякую** за подарунок – він надійшов щасливо (І. Багрянний); **Тисну** Твою руку, бо ж чоломкатися хлопцям не подобає (В. Стус); **Тисну** Вашу руку (І. Багрянний).

– **Акт відмови, відчуження**, наприклад: **Я каюсь** і дуже прохаю вернути мені того листа (В. Винниченко); **І через це я зовсім пориваю** з ним всякі стосунки до тої пори, коли він знайде можливість задовольнити мої не дуже вибагливі бажання (В. Винниченко); **Цим листом я зраджую** свою давню звичку

– **Наказ**, наприклад: **Я не прошу, а наказую** тобі жити не самим зеленцем (В. Симоненко).

– **Пропозиція, порада**, наприклад: **Я би** Вам серйозно **радив** цю саму тему поширити, наповнити так би мовити, цю схему живим животрепетним матеріалом, який лежить невикористаним горами у Вашій душі (І. Багрянний); **Закликаю** тебе до оптимізму, вірю, що ти скоро зробиш мене дядьком (В. Симоненко); **Раджу** конче прочитати (І. Багрянний); **Я готовий зробити** Вам **пропозицію** вернути Вам дорожні видатки, якщо се для Вас зручно, або дати Вам як аванс (Є. Чикаленко).

– **Обіцянка**, наприклад: **Обіцяю**, Дмитре Васильовичу, зробити все можливе в поширенні словника у школах нашого міста (В. Гайдарівський); **І на цей раз я не зрікаюся** подати щось такого в «Раду», бо я ще власне не перейшов стадії формування і охоче слухаю **порад** (А. Ніковський); **Не обіцяю** Вам, любя пані, «гримати» на Вас... (Леся Українка).

– **Гарантія**, наприклад: **За певність його звісток могу ручитися** (А. Ніковський).

– **Оцінка**, наприклад: **А свій стан оцінюю** як цілком терпимий, коли не сказати **головніше** (В. Стус).

Аналіз текстового матеріалу засвідчує використання типових і нетипових, або модифікованих, форм вираження перформативів. Модифіковані моделі представлені аналітичними утвореннями (модальний предикат + інфінітив), умовним способом дієслова, модальними словами, доконаним видом дієслова, допоміжними лексичними засобами.

Висновки. Отже, у пропонованій роботі окреслено специфіку функціонування перформативів в українському епістолярії та виявлено їхні найуживаніші типи, а саме це перформативні акти повідомлення, твердження, прохання, мовленнєвих ритуалів, відмови, відчуження, наказу, пропозиції, поради, обіцянки, гарантії, оцінки. Перформатив як компонента категорії адресації епістолярного тексту є важливим засобом комунікативного впливу на адресата. На нашу думку, подібні дослідження поглиблюють вивчення мовних одиниць у контексті комунікативно-прагматичного аналізу національного дискурсу, що розширює обрії лінгвістичної науки.

Література:

1. Austin J. How to Do Things With Words. Oxford: Clarendon Press, 1962. 174 p. URL: <https://danielwharris.com/teaching/364/readings/AustinHowTo.pdf> (дата звернення: 05.01.2024).

2. Баландина Н. Ф. Перформативи як індикатори функцій конвенційних висловлень. *Мовознавство*. 2010. № 2–3. С. 194–203. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MoZn_2010_2-3_17 (дата звернення: 13.06.2024).
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
4. Бацевич Ф. С. Прагматичні перформативи: спроба обґрунтування комунікативного статусу. *Мовознавство*. 2008. № 1. С. 31–36.
5. Будій З. Комунікативно-прагматичні властивості перформативних мовленнєвих актів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Сер. Мовознавство*. Тернопіль : ТНПУ, 2016. Вип. 2 (26). С. 20–23. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/22801/1/2016-20-23.pdf> (дата звернення: 13.06.2024).
6. Дедухо А. В. Лінгвопрагматичні та структурно-функціональні параметри перформативних актів мовлення в українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2015. 20 с.
7. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 920 с.
8. Павлик Н. В. Типологія дискурсивних одиниць в українському епістолярному мовленні : монографія. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2007. 177 с.
9. Радзієвська Т. В. Текст як засіб комунікації. Київ: Вид-во НАН України, 1998. 191 с.
10. Твердохліб Ю. Г. Семантичні параметри функціонування перформативних речень у сучасній українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 2004. 196 с.
11. Турик Л. Р. Перформативні висловлення в українській історичній прозі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Луцьк, 2009. 21 с.

References:

1. Austin, J. (1962). *How to Do Things With Words*. Oxford: Clarendon Press. Retrieved from: <https://danielwharris.com/teaching/364/readings/AustinHowTo.pdf> [in English].
2. Balandyna, N.F. (2010). Performatyvyu yak indykatory funktsii konventsiiynykh vyslovlennia [Performatives as indicators of the functions of conventional expressions]. *Movoznavstvo – Linguistics*, 2–3, 194–203. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MoZn_2010_2-3_17 [in Ukrainian].
3. Batsevych, F.S. (2004). *Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky: pidruchnyk* [Basics of communicative linguistics: a textbook.]. Kyiv: Vydavnychiy tsentr “Akademiiia” [in Ukrainian].
4. Batsevych, F.S. (2008). Prahmatychni performatyvy: sproma obgruntuvannia komunikatyvnoho statusu [Pragmatic performatives: an attempt to substantiate the communicative status]. *Movoznavstvo – Linguistics*, 1, 31–36 [in Ukrainian].
5. Budii, Z. (2016). Komunikatyvno-prahmatychni vlastyvyosti performatyvnykh movlennievnykh aktiv [Communicative and pragmatic properties of performative speech acts]. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Ser. Movoznavstvo – Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University. Ser. Linguistics*, 2 (26), 20–23. Ternopil: TNPU. Retrieved from: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/22801/1/2016-20-23.pdf> [in Ukrainian].
6. Dedukhno, A.V. (2015). Linhvoprahmatychni ta strukturno-funktsionalni parametry performatyvnykh aktiv movlennia v ukrainskii movi [Linguopragmatic and structural-functional parameters of performative acts of speech in the Ukrainian language]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
7. Zahnitko, A. (2020) *Suchasnyi linhvistychnyi slovnyk* [Modern linguistic dictionary]. Vinnytsia: TVORY [in Ukrainian].
8. Pavlyk, N.V. (2007). *Typolohiia dyskursyvnykh odynyts v ukrainskomu epistoliarному movlenni: monohrafiia* [Typology of discursive units in Ukrainian epistolary speech: monograph]. Donetsk: TOV “Iuho-Vostok, Ltd” [in Ukrainian].
9. Radziievska, T.V. (1998). *Tekst yak zasib komunikatsii* [Text as a means of communication.]. Kyiv: Vyd-vo NAN Ukrainy [in Ukrainian].
10. Tverdokhlib, Yu.H. (2004). *Semantychni parametry funktsionuvannia performatyvnykh rechen u suchasni ukrainskii movi* [Semantic parameters of the functioning of performative sentences in modern Ukrainian languages]. *Candidate's thesis*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
11. Turyk, L.R. (2009). *Performatyvni vyslovlennia v ukrainskii istorychnii prozi* [Performative expressions in Ukrainian historical prose]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lutsk [in Ukrainian].

УДК 821.162.1.09:808.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2024-XXII-9>

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПОЕТИЧНОГО АВТЕНТИЗМУ У ПЕРІОД МІЖВОЄННОГО ДВАДЦЯТИЛІТТЯ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ СТЕФАНА ШАЙДАКА)

Рибальченко Ольга

магістр, аспірантка кафедри полоністики і перекладу
Волинський національний університет імені Лесі Українки
ORCID ID: 0000-0001-6919-0509

У публікації висвітлено особливості розвитку автентизму як напряму польської поезії у період Міжвоєнного двадцятиліття. Для підтвердження опрацьованих наукових тез обрано аналіз лірики Стефана Шайдака, який в досліджувані роки проживав і творив на Волині.

В методологічній базі дослідження вказано, що з метою більшої вірогідності отриманих результатів застосовано контекстуальний аналіз творів та літературну інтерпретацію. Це сприяло цілісній систематизації проявів автентизму в поезії українсько-польського пограниччя, до якої зараховуємо вірші Стефана Шайдака, Чеслава Янчарського, Станіслава Черніка, Яна-Болеслава Ожуга та ін. Основним медійним «рупором» напряму був часопис «Околиця поетів», навколо якого збиралася значна кількість митців.

У праці звернено увагу на теоретичну інтерпретацію напряму, проаналізовано різні описи терміну «автентизм», виділено необхідні компоненти дефініції і підтверджено їх у практичній частині, під час аналізу віршів Стефана Шайдака.

Під час аналізу виявлено такі основні риси автентизму: єдність зі світом природи (у віршах Шайдака це волинські краєвиди); занурення у пласти локального фольклору як спроба поєднання із народною творчістю та життям села (особливо це помітно в поезії Яна-Болеслава Ожуга, натомість у Стефана Шайдака регіоналізм, попри любов до «малої вітчизни», має принагідний характер); єдність із катастрофічними мотивами з огляду на перехідний історичний період міжвоєнтя (ці риси характерні для всіх представників напряму, проте у Стефана Шайдака вони виявлені найвиразніше); відображення щоденного побуту і зосередження на важливих реальних деталях. Можемо ствердити, що автентизм кожного з поетів Міжвоєнного періоду мав індивідуальний вияв, а автентична поезія посідає гідне місце в історії літератури українсько-польського пограниччя, що у віршах Стефана Шайдака можемо окреслити як «волинський текст».

Ключові слова: автентизм, катастрофізм, українсько-польське пограниччя, «волинський текст», Міжвоєнне двадцятиліття.

Rybalchenko Olha

Master's Degree, Postgraduate Student at the Department
of Polonistics and Translation
Lesya Ukrainka Volyn National University

CHARACTERISTICS OF THE DEVELOPMENT OF POETIC AUTHENTICISM IN THE INTERWAR TWENTY-YEAR PERIOD (ON THE EXAMPLE OF STEFAN SZAJDAK'S CREATIVITY)

The publication highlights the peculiarities of the development of authenticism as a trend in Polish poetry during the interwar period. To confirm the developed scientific theses, the author analyses the lyrics of Stefan Szajdak, who lived and worked in Volyn during the studied years.

The methodological basis of the study states that in order to make the results more reliable, the contextual analysis of works and literary interpretation were applied. This contributed to a holistic systematisation of the manifestations of authenticism in the poetry of the Ukrainian-Polish borderland, which includes poems by Stefan Szajdak, Czesław Janczarski, Stanisław Czernik, Jan-Bolesław Ożóg, and others. The main media «mouthpiece» of the movement was the journal «Poets' Neighbourhood», which gathered a significant number of artists.

The work draws attention to the theoretical interpretation of the direction, analyzes various descriptions of the term «authenticism», highlights the necessary components of the definition and confirms them in the practical part, during the analysis of Stefan Szajdak's poems.

During the analysis, the following main features of authenticism were revealed: unity with the natural world (in Szajdak's poems, these are Volyn landscapes); diving into the layers of local folklore as an attempt to combine it with folk art and village life (this is especially noticeable in the poetry of Jan Boleslaw Ożóg, on the other hand, in Stefan Szajdak's poems, regionalism, despite the love for the «small homeland», has an accidental character); reflecting everyday life and focusing on important real details

In conclusion, we can state that the authenticity of each of the poets of the interwar period had an individual manifestation, and authentic poetry occupies a worthy place in the history of literature of the Ukrainian-Polish borderland, which in the poems of Stefan Szajdak can be described as a «Volyn text».

Key words: *authenticism, catastrophism, Ukrainian-Polish borderland, «Volyn text», Interwar Twentieth Century.*

Вступ. Вивчаючи літературу Міжвоєнного двадцятиліття на Волині, не можна оминати увагою такого важливого напрямку розвитку поезії українсько-польського пограниччя, як автентизм, який репрезентували Стефан Шайдак, Ян-Болеслав Ожуг, Чеслав Янчарський, Єжи Петркевич, Юзеф-Анджей Фрасік, Тадеуш-Юліуш Демчик, Болеслав Кобжинський і засновник цього теоретико-літературного спрямування Станіслав Чернік. Подібно, як у випадку зі скамандритами, не існувало офіційно проголошеної програми новоствореної групи, бо автентисти не належали до формального угруповання, а лише сповідували подібні естетичні принципи втілення поетичних інспірацій.

Творча автентична майстерня виникнула і початково поширилась на заході Польщі – в Остшешові Великопольському, а медійним органом, офіційним «рупором» напрямку став часопис «Околиця поетів» («Okolica poetów»), головним редактором якого був С. Чернік. Ідея назви збірника почерпнута із однойменного першого вірша Яна-Болеслава Ожуга, одного з найактивніших представників автентизму [7, с. 19].

В основу нашого дослідження покладено методи літературної інтерпретації та контекстуального аналізу, завдяки яким на прикладі поезії Стефана Шайдака міжвоєнного періоду можемо виділити і систематизувати основні риси досліджуваного напрямку.

У «Словнику польської мови» Державного наукового видавництва РП (PWN) подане таке визначення автентизму в теоретико-літературному ракурсі: «*Автентизм – це напрям*

в польській міжвоєнній літературі, який визнає предметом творчості виключно особисті переживання автора» [4].

«Енциклопедія PWN» значно поширює цю дефініцію, вказуючи на представників автентизму, його характерні риси та походження самого терміну (важливим тут є первісне значення слова: «згідність з дійсністю» [4]). Відповідно до «Енциклопедії», «автентизм (гр. *authentikós* – «автентичний») поетичний напрямок в польській міжвоєнній літературі, ініційований С. Черніком, (...) пропагував сучасну тематику (зокрема, сільську), предметом поетичної інспірації вважав виключно переживання автора, підтвержені його власним життєвим досвідом, сповнені безпосередністю, не обмежені поетичними формами; автентизм став одним із засобів кристалізації сільської тематики у літературі середини ХХ століття» [2].

Специфіці поезії автентистів присвятили свої праці такі вчені, як Е. Курилович, А. Москальова, Р. Мочкодан, І. Опацький, Т. Скочек, М. Шадковська та ін. Основні положення напряму виклали у своїх публікаціях програмного характеру його натхненники С. Чернік і Я-Б. Ожуг. Поезії автентистів у 1984 р. були уміщені в антології із промовисто назвою «Околичани» («Okolicznie» [3]), бо сучасники саме так називали представників цього літературного спрямування. Тим не менше, проблематика вираження автентизму у віршах, створених на українсько-польському пограниччі, особливо у межах «волинського тексту», усе ще маловивчена і потребує більш детальних досліджень.

Мистецьку концепцію «околичан» як підтримували, так і критикували чи сприймали зі скептицизмом, тож її оцінки не були однорідними. Проте потрібно зазначити, що саме в «Околиці поетів» розпочинало чи розвивало свою творчу діяльність чимало майстрів художнього слова. Окрім самих представників напряму, маємо на увазі Леопольда Стаффа, Яна Лехоня, Антонія Слонімського, Юліана Тувіма, Костянтина Галчинського, Марію Павліковську-Ясножєвську, Яна Пшибося та інших польських поетів.

Артур-Марія Свинарський в літературно-мистецькому тижневику «Просто з мосту» так гумористично представив у віршованій формі «Okolica poetów» тодішні літературні взаємовпливи та зв'язки:

*Kocha Fik Czernika,
A Czernik Demczyka,
Demczyk Iwaniuka,
Iwaniuk Frasika.*

*A Frasik Olechnę,
Olechno Śpiewaka,
Śpiewak Szajdaka,
A Szajdak Piętaka*

*Piętak ceni Rymszę,
A Rymsza Pomera,
Pomer woli Żyłkę,
Lecz Żyłka Peipera,*

*Peiper lubi Pigwę,
A Pigwa Lewina,
Lewin Putramenta,
Putrament Turczyną,*

Turczyn chce Dziubana,
Dziuban Zechentera,
Zechenter ma Kotta...
– *A ja mam Eigera!* [7, с. 131].

Окрім жартівливої ситуації щодо широкого кола дописувачів в «Околиці поетів», у цьому вірші віднаходимо важливі для нас історичні факти співпраці з автентистами половини тодішніх польських поетів, які або самі підпадали під вплив нового напрямку, або значно впливали на його розвиток. Серед перерахованих Свинарським прізвищ літераторів було гроно і тогочасних волинських авторів (С. Шайдак, Я. Спевак, В. Іванюк), що свідчить про автентичні впливи на волинську геопоетику.

Відтак поезія Стефана Шайдака, «волинянина за вибором» [5], може слугувати зразком цих інспірацій, що стверджував і сам поет. При цьому він наголошував, що у воєнний та післявоєнний періоди його зв'язок з автентизмом поступово притихав, а на наступних життєвих етапах контактів із С. Черніком він зовсім не підтримував. Звідси напрашується висновок, що лише волинські та міжвоєнні вірші С. Шайдака можемо вважати доробком власне автентичної лірики. У пізнішій поезії цього автора подекуди проглядаються автентичні елементи і мотиви.

Ще в Остшешові Великопольському, де Стефан Шайдак навчався у Вчительській семінарії і звідки прибув на Волинь вчителювати, він долучився до творчої школи молодих автентистів, які перебували під опікою Станіслава Черніка. Тож часопис під редакцією старшого наставника став успішним стартом у поетичній кар'єрі молодого поета. Його дебютними віршами, надрукованими у перших номерах, стали: «Хочу» («Chcę»), «Мій стіл» («Mój stół»), «Волинський ліс» («Wołyński las»).

Для зіставлення індивідуальних стилів обох митців варто звернутися до фрагменту вірша «Дерева» («Drzewa») С. Черніка:

*Sosna. Nie tak bliska, jak najrodzinniejsze
Wierzyby, brzozy i buki.
I z nią się też przyjaźniłem.
Bez zobowiązań. Więc nie dla żywicy,
Chociaż w niej wino dla wężu.
Nie dla konaru, pnia, nie dla gałązek,
Chociaż w nich cenię zsosnowiałe słońce...* [1].

Помітною є залюбленість письменника у суб'єктивній, особистій оцінці всього довкола – у цьому випадку сосни.

У вірші «Перший вечір» («Pierwszy wieczór») С. Шайдак одухотворює лісову дорогу із далекими соснами, персоніфікує цей образ, фантазійно описуючи не ґрунт, а живу істоту, з якою можна вести діалог. Його пейзажі повні конкретних деталей, які збуджують глибокі почуття любові до «малої вітчизни», її відкриття у сфері слова.

Зокрема, поет писав:
*Drogo przez las –
zasłana w ten wieczór wonią kwiatów i szumu,
nutami ptaków i dalekich sosen:
o, nowo drzewnego – wciąż pachniesz mi świeżo,
jak twoje oczy radosne i włosy* [6, с. 32].

Окрім автентичного занурення у правду життя, в обох цих віршах проглядається зв'язок із регіоналізмом, який на волинській землі виконував особливу роль культурно-історичного українсько-польського пограниччя і чітко прописаний саме у віршах С. Шайдака.

Волинські сосни та інші дерева, які описував С. Шайдак, на його думку, мали у собі природний шарм локальної природи із екзотичними нашаруваннями, у чому Чернік дорікав молодому поетові. Тож необхідно вказати, що не кожен опис пейзажу, на думку засновників автентизму, вміщався у рамки цього спрямування, а лише пережитий внутрішньо самим поетом, пов'язаний з «тілом, кров'ю і життям» [7, с. 127].

Стефан Шайдак пішов далі за свого вчителя і в автентичній манері постійно експериментував, занурювався в локальну усну народну творчість, черпаючи з неї натхнення, таким чином свідомо чи несвідомо поєднуючи реальний життєвий простір і міф. На основі цього злиття кількох літературних явищ в одному творчому доробку формувалася сільська поезія, яка певною мірою нагадує твори Я.-Б. Ожуга, що бачимо на прикладі вірша «Сільська дорога» («Wiejska droga»):

*Kreśli krzywą linię.
Garbate wierzby
Odmierzają dystanse
z domu do domu
z wioski do wioski.
W oknach domów
I w oczach dzieci
Wiosna kwitnie.
Koleinami odpływają pory roku.
Po lewej stronie –
dźwięczą kłosa żyta,
po prawej – liści buraków .
Z sufitu nieba
ognisty Zygmunt dzwoni* [6, с. 167].

Нарівні з глибокими почуттями автора простежуємо регіоналізми та антиномії з використанням традиційних образів, побачених письменником у новій перспективі. Його волинська «мала батьківщина» не зовнішніми ознаками, а саме внутрішньою наповненістю нагадує великопольські пейзажі з дитинства та юності й пробуджує подібні почуття близькості, любові, захоплення, прив'язаності («*w oczach śpiew sosen*» [6, с. 34], «*las moje metafory czyści*» [9, с. 125]).

Міжвоєнний період в суспільному розрізі не міг не пробуджувати у серцях молодих людей тривоги за завтрашній день. Так сталося і з музою Стефана Шайдака. Позаду ще маячили привиди попередньої війни із її втратами, опустошенням, убогістю. Села тільки піднялися на ноги, стали розвиватися у всій повноті, як на порозі вже відчувався прихід нової війни, викликаної фашистською політикою. Це відголосся докочувалось і на волинські землі, а ускладнювалось загрозою з найближчого кордону, за яким знаходився тоталітарний режим Радянського Союзу.

За таких обставин автентизм С. Шайдака тісно переплітався із його катастрофічними мотивами, які передусім проглядалися в сільських замальовках і містили в собі усі типові риси катастрофізму як літературного явища.

Так, у вірші «Балада» («Ballada») поет описував нічний пейзаж, застосовуючи катастрофічні символи, основані на народній символіці:

*Skamieniały bór
w czarny marmur.
Pruszy z niego żałobna mgła
I dziwożony wychodzą jedna, druga.*

*W ciszy pluska ich wysoki chichot
i księżycyca – cicho.*

*Z lewa czołgają się wzgórza – już blisko.
Północ bije. Słychać szept: Powalisko, Powalisko,
Chodź ze mną na żalnik (...)*

*Straszy upiorna noc, demoniczna mgła.
A księżyc złąkniony ukrywa się w górach [6, s. 33].*

Перед читачем відкриваються традиційні картини півночі, сполоханого місяця, мото-рошної імли, в якій прихована невідомість, темрява лісу та ночі. Ця поетична панорама, в якій присутні і міфологічні образи Волині, в дусі автентизму покликана передати внутрішні переживання ліричного героя, а відтак і автора. Він глибоко стурбований наближенням кінця того світу, в якому минали його молоді, активні роки життя. Принагідно варто пригадати, що передбачення темного майбутнього у С. Шайдака збулися: він був арештований НКВД і висланий углиб Росії. Лише амністія та приєднання до війська В. Андерса врятувало його від неминучої загибелі.

Автентичні прийоми світосприйняття крізь призму поетичного осмислення життя тримають читача у стані невпинної напруги, де кульмінаційним моментом є визнання автора про його приналежність до вічності, як у вірші «Так щодня» («Так co dzień»):

*... nie płaczę.
Po co płakać?
Przestrzeni i czasu nie umiem utracić.
Wieczność tam w sobie [9, s. 121].*

Зміна життєвого статусу С. Шайдака після гітлерівського захоплення Волині, – арешт, служба у війську Андерса, еміграційні будні, повернення у соціалістичну Польщу, – вплинула і на зміну індивідуального стилю автора. Проте почерпнуті у молоді роки свіжі образи, фарби, засоби художнього відтворення, мистецькі ідеали залишили слід на всій наступній творчості поета.

Можна зробити висновок, що автентизм С. Шайдака, пропри усі смутки і передбачення, мав оптимістичне обличчя в індивідуальному плані. В універсальному контексті поет уболював над долею свого народу. Його заглиблення у пейзажне відображення почуттів, патріотика на рівні «малої вітчизни», виражений у формі «волинського тексту» регіональний характер творів у поєднанні з катастрофічною візією майбутнього складала той важливий стержень, на якому далі розвивалися особливості автентизму, нового і часто контр-оверсійного спрямування в польській міжвоєнній літературі. У перспективі присутні в поезії С. Шайдака риси автентизму варто було б дослідити методом зіставлення із автентичними творами інших авторів його часу.

Література:

1. Czernik S. Wiersze. *Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy Ostrzeszów*. URL: http://bp.ostrzeszow.pl/asp/pl_start.asp?typ=6&katalog=Czernik-wiersze&tytul=
2. Autentyzm. *Encyklopedia PWN*. URL: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/autentyzm;3872512.html>
3. *Okoliczanie. Antologia poezji polskiego autentyzmu* / Oprac. J. B. Ożóg, Warszawa : Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1984. 163 s.
4. *Słownik języka polskiego*. Warszawa : PWN, URL: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/autentyzm.html>.
5. Szajdak L. W. Stefan Szajdak wołyńianin z wyboru. *Monitor Wołyński*. 2014. Nr 17. S. 12–13.

6. Szajdak L. W. Stefan Szajdak. Autentysta. Współzałożyciel Grupy Poetyckiej «Wołyń». Utwory. Poznań: ProDruk, 2016. 219 s.
7. Szajdak S. «A jednak i to minęło». Poeta Autentysta. Współzałożyciel Grupy Poetyckiej «Wołyń». Środa Wielkopolska: ProDruk, 2021. 259 s.
8. Szajdak S. Blisko i bliżej. Środa Wielkopolska: ProDruk, 2018. 141 s.
9. Szajdak S. Utwory zebrane. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe, 2024. 402 s.

References:

1. Czernik, S. Wiersze [Poems]. *Public Library of Ostrzeszów Town and Municipality*. Retrieved from: http://bp.ostrzeszow.pl/asp/pl_start.asp?typ=6&katalog=Czernik-wiersze&tytul= [in Polish]
2. Autentyzm [Authenticism]. *Encyclopedia PWN*. Retrieved from: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/autentyzm;3872512.html>
3. *Okoliczanie. Antologia poezji polskiego autentyzmu [People from the neighbourhood. An anthology of Polish authentic poetry]* / Ed. J. B. Ożóg, Warsaw: People's Cooperative Publish, 1984. 163 p. [in Polish]
4. Słownik języka polskiego [Dictionary of the Polish language]. Warsaw: PWN, Retrieved from: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/autentyzm.html>. [in Polish]
5. Szajdak, L. W. (2014). Stefan Szajdak wołyńnianin z wyboru [Stefan Szajdak Volyn resident by choice]. *Volyn Monitor*. No 17. P. 12–13. [in Polish]
6. Szajdak, L. W. (2016). Stefan Szajdak. Autentysta. Współzałożyciel Grupy Poetyckiej «Wołyń» [Stefan Szajdak. Authenticist. Co-founder of the Poetry Group «Volyn». Works]. Poznań: ProDruk, 219 p. [in Polish]
7. Szajdak, S. (2021). «A jednak i to minęło». Poeta Autentysta. Współzałożyciel Grupy Poetyckiej «Wołyń» [«And yet it too has passed». The Authentic Poet. Co-founder of the Poetry Group «Volyn»]. Środa Wielkopolska: ProDruk, 259 p. [in Polish]
8. Szajdak, S. (2018). Blisko i bliżej [Close and closer]. Środa Wielkopolska: ProDruk, 141 p. [in Polish]
9. Szajdak, S. (2024). Utwory zebrane [Collected Works]. Poznań: Bogucki Scientific Publishing, 402 p. [in Polish]

УДК 811.161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2024-XXII-10>

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ В СОЦІАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПОЛІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

Федорова Анна

аспірантка IV року навчання кафедри української мови
факультету української філології та літературної творчості
імені Андрія Малишка
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
ORCID ID: 0009-0001-8487-1924

Статтю присвячено комплексному аналізу особливостей комунікації в соціально-інформаційному полі сучасного українського політичного дискурсу. Аналіз здійснено на матеріалі мовних засобів українських політичних експертів і політичних технологів. Аргументовано вживання лінгвістичних засобів переконання аудиторії, безпосереднього й опосередкованого впливу. Репрезентовано лексичні, морфологічні, синтаксичні засоби, завдяки яким сучасні політичні експерти та технологи створюють власні вербальні стратегії впливу на свідомість і підсвідомість, політичні вподобання і погляди суспільства.

Мовлення представників політикуму, зокрема українського, є багатогранним і залежним відразу від декількох чинників. Під час аналізу будь-якого типу дискурсу, наприклад політичного, потрібно враховувати саме прагматичний аспект використаних мовленнєвих засобів, адже він є провідним в ефективності комунікації. Тому в нашій науковій роботі проаналізовано вербальні засоби політичних експертів і технологів, урахувавши не тільки лінгвістичні, а й соціо- та психолінгвістичні ознаки.

Лінгвокультурний рівень як адресата, так і адресанта, широкий контекст, інтенції всіх учасників комунікації – усе це здатне детерминувати способи вербалізації сенсів висловлюваного та концептуальний зміст. Імідж політэкспертів і політтехнологів, їх соціальний статус, високий рівень професіоналізму, ораторської майстерності, політичний досвід, мовна та мовленнєва компетентність відіграють фундаментальну роль під час політичної комунікації.

Провідною проблематикою дослідження є лінгвістичний опис і з'ясування специфічних мовленнєвих засобів, притаманних політичним експертам і технологам, використаних із метою впливу на суспільну думку. Наукова робота спрямована на вивчення особливостей вербальних засобів у мовленні українських сучасних політичних експертів і технологів.

Мета статті – з'ясувати семантико-функційні та структурно-граматичні мовні та мовленнєві засоби, використовувані для реалізації відповідних стратегій і тактик у комунікативному політичному середовищі України. Увагу зосереджено також на посиленні емоційності, виразності, образності, завдяки яким реалізується ефективна комунікація, зокрема адекватна реакція аудиторії.

Результати наукового дослідження репрезентують низку характерних лінгвістичних особливостей політичного дискурсу, зокрема в мовленні українських сучасних політэкспертів і технологів.

Ключові слова: політичний дискурс, мова/мовлення політичних експертів і технологів, комунікативна стратегія, комунікативна тактика.

Fedorova Anna

4th year Postgraduate Student at the Department of the Ukrainian Language
Faculty of Ukrainian Philology and Literary Work named after Andrii Malyshko
Dragomanov Ukrainian State University

FEATURES OF COMMUNICATION IN THE SOCIAL-INFORMATION FIELD OF MODERN UKRAINIAN POLITICS

The article is devoted to a comprehensive analysis of the features of communication in the socio-informational field of modern Ukrainian political discourse. The analysis was carried out on the material of the language means of Ukrainian political experts and political technologists. The use of linguistic means of audience persuasion, direct and indirect influence is argued. The lexical, morphological, and syntactic means are represented, thanks to which modern political experts and technologists create their own verbal strategies for influencing the consciousness and subconscious, political preferences and views of society.

The speech of representatives of the political community, in particular the Ukrainian one, is multifaceted and dependent on several factors at once. During the analysis of any type of discourse, for example, political, it is necessary to take into account the pragmatic aspect of the used means of speech, because it is the leader in the effectiveness of communication. Therefore, in our scientific work, the verbal means of political experts and technologists were analyzed, taking into account not only linguistic, but also socio- and psycholinguistic features.

The linguistic and cultural level of both the addressee and the addressee, the broad context, the intentions of all participants in the communication – all this can determine the ways of verbalizing the meanings of what is being expressed and the conceptual content. The image of political experts and political technologists, their social status, high level of professionalism, oratorical skills, political experience, language and speech competence play a fundamental role during political communication.

The leading issue of the research is the linguistic description and clarification of specific speech means inherent in political experts and technologists, used to influence public opinion. The scientific work is aimed at studying the peculiarities of verbal means in the speech of modern Ukrainian political experts and technologists.

The purpose of the article is to find out the semantic-functional and structural-grammatical language and communication tools used to implement relevant strategies and tactics in the communicative political environment of Ukraine. Attention is also focused on strengthening emotionality, expressiveness, imagery, thanks to which effective communication is realized, in particular, an adequate reaction of the audience.

The results of the scientific research represent a number of characteristic linguistic features of political discourse, in particular in the speech of modern Ukrainian political experts and technologists.

Key words: *political discourse, language/speech of political experts and technologists, communicative strategy, communicative tactics.*

Вступ. Актуальність пропонованої теми наукового дослідження визначається особливостями функціонування у мовленні представників сучасного українського політикуму великого масиву мовленнєвих засобів, які потребують детального вивчення та дослідження в українському мовознавстві.

У наукових розвідках теми мовленнєвих особливостей політичного дискурсу вивчали вітчизняні мовознавці, зокрема: М. Вінтонів, Т. Вінтонів, Ю. Мала (2018) [1] досліджували засоби експресивізації в українському політичному дискурсі; Н. Кондратенко (2014; 2017) [3; 4; 5] у своїх наукових працях звернула увагу на лексичні особливості, процес неологізації у сучасному політичному дискурсі України, дослідила типологію мовленнєвих жанрів;

Н. Печко (2013) [13] зосередила науковий погляд у питаннях політичних неологізмів сучасного етапу. Різні аспекти вказаної тематики репрезентовано і в наукових здобутках зарубіжних лінгвістів, наприклад: М. Алавідзе (2017) [15] дослідила значення займенників у політичному дискурсі; Пол Ентоні Чилтон, Кристина Шеффнер, (2002) [17] вивчали особливості політичного дискурсу та інші.

Мета статті – з'ясування особливостей комунікації в соціально-інформаційному просторі сучасної української політики, зокрема, на прикладі мовних засобів українських політичних експертів і технологів. Для досягнення вищезазначеної мети розв'язано низку завдань: визначено специфіку політичного дискурсу, зокрема українського; з'ясовано лексичні, морфологічні й синтаксичні засоби політичної комунікації; окреслено комунікативні особливості, що характеризують мовлення сучасних українських політичних експертів і технологів тощо.

Методи та методики дослідження. Для дослідження особливостей комунікації в політичному дискурсі було використано такі методи та методики: метод критичного аналізу (для більш глибокого розуміння змісту та прихованих сенсів у тексті), порівняльний метод (зіставлення мовленнєвих особливостей представників політдискурсу), дискурс-аналіз (слугував для з'ясування соціокультурних чинників, що впливають на політичну комунікацію), соціо- та паралінгвістичний аналізи (для вивчення контексту, що впливає на вибір того чи того мовного засобу).

Результати та дискусії. Лінгвістичний шар сучасного політичного дискурсу України має цілісну, універсальну репрезентацію в наукових розвідках лінгвістів. Проте в сучасному українському мовознавстві існують певні лакуни щодо цієї тематики, які потребують дослідження та вивчення. Будь-який політичний дискурс не може існувати без вдало дібраного тактико-стратегічного комплексу, адже політичний дискурс – це мовленнєва комунікація, що здійснюється у вимірі, де адресант і реципієнти мають свої ролі, які розрізняються відповідно до їхньої участі в політикумі [1, с. 31].

Своєрідність і специфіка політичного дискурсу завжди залежала від низки чинників, серед яких потрібно виокремити такі: мовні традиції суспільства, культурні коди, історичні передумови. Мовний інстинкт сформувався внаслідок комунікації людей. Ведення політичної комунікації відбувається завдяки використанню конкретних мовних засобів, слів-ключів, які акцентують на собі увагу у комунікативному акті. Отже, унаслідок соціалізації, що передбачало створення коаліцій, спільної комунікації, об'єднання тощо, формується дискурсивний простір [17, с. 3].

Початок ХХ століття вирізняється формуванням в Україні нових джерел інформації. Функціонування українського радіо та телебачення, розмаїття газет і журналів. Найактивніший вплив, безумовно, дав інтернет-простір, що уможливило розширити властивості політичного дискурсу України.

До основних ознак новітнього політичного дискурсу, зокрема дискурсу в Україні, належить: жанрове розмаїття, неологічна лексика, інвективна, агресивна лексика, мовленнєвий вплив, маніпулювання й експресивність висловлювань.

Політичний дискурс вирізняється агоністичною поведінкою (наявність конкурентності у висловлюваннях); агресивністю до опонентів, інакодумців; ідеологічним характером, адже відображає не особистісні, а колективні переконання й цінності; театральністю, вбираючи в себе ознаки реклами та сценічної вистави. Політики часто адаптують свої промови, аби зацікавити «глядацьку аудиторію». Цей аспект передбачає створення політичних наративів, формування образів тощо [14, с. 197–198].

За Н. Печко [13, с. 65], політичні неологізми утворюються різними шляхами. Слово може просто змінити значення, аби дати найменування новому явищу або об'єкту; такі лексеми носитимуть назву семантичних неологізмів. Трансномінація – це групи неологізмів, що утворилися шляхом появи нової лексичної одиниці на позначення явища чи об'єкта. Також може з'явитися нове слово для найменування нового явища або об'єкта. Ці лексеми називають безпосередньо неологізмами. «Це традиційний погляд на утворення неологізмів. Найхарактернішими способами утворення неологізмів в мові сучасного англійського і українського політичного дискурсу є словоскладення, конверсія і зміна значень слів» [13, с. 65].

Лексичні інновації утворюються переважно афіксальним способом, найчастіше саме суфіксальним, а також за допомогою аббревіації, де переважають все ж складні слова, що стало наслідком поєднання різних основ [3, с. 89].

Також Н. Кондратенко [3, с. 89] класифікує лексику, що наявна в політичних програмах. Науковиця виокремлює такі групи лексики: 1) власне політична лексика; 2) політично-економічна лексика; 3) політично-юридична лексика; 4) військово-політична лексика; 5) термінологічна лексика широкої семантики.

Матеріалом пропонованої наукової статті вибрано фрагменти блогів декількох політичних експертів і технологів: **Тараса Загороднього, Володимира Кулика, Євгена Магди і Андрія Миселюка.**

Жанрова специфіка політичного дискурсу є однією з характерних своєрідностей. Під час вивчення жанрових особливостей у політичному дискурсі потрібно враховувати поточний і потенційний динамізм політичних родових форм, жанрові зміни, що можуть бути в потоці комунікації, які краще простежуються в дії, не тематичних, а методологічних площинах [16, с. 19].

Визнаючи статус (політичного) жанру як традиційно класифікаційного поняття, ми припускаємо, що, враховуючи поточний, а також очікуваний динамізм (політичних) родових форм, перспективні жанрові зміни та подальші міграції між будь-якими типологічними «класами», «категоріями» тощо найкраще досліджувати в методологічних, а не в тематичних площинах.

Наприклад, Н. Кондратенко [5, с. 19–21], виокремлює такі мовленнєві жанри українського політичного дискурсу: презентаційно-іміджеві, інформативні, ритуальні, агітаційні й агонально-аргументативні. До деяких із них схильні сучасні українські політексперти та технологи, трансформуючи їх під власну комунікативну мету та діяльність, наприклад: презентаційно-іміджевий, інформативний та агітаційний.

Презентаційно-іміджеві мовленнєві жанри – це тексти, що необхідні представникам політичного дискурсу й репрезентовані у вигляді програм, біографій, слоганів тощо. Такі тексти представляють політичного суб'єкта, а також створюють підтримку та формують його імідж.

Якщо вивчати цей засіб у мовленні політекспертів і технологів, то він репрезентуватиме певні подальші дії, відтворюватиме можливі події, налаштовуючи реципієнтів у той чи той бік. Якщо слогани, слова-ключі у мовленні політичних діячів відтворюють інформацію дещо опосередковано, то політексперти й технологи відтворюватимуть її безпосередньо. Це слова, словосполучення, на які падає логічний наголос, на яких хоче сфокусувати увагу сам промовець.

Своєрідною ознакою політичного дискурсу України є лексичний склад. Мовлення його представників насичене лексичним різноманіттям, як запозиченою, так і власне українською лексикою, наявністю термінів, власних назв на позначення державних посад, устав, організацій тощо: **Національний банк України, валютні обмеження, дивіденди,**

Меморандум з Міжнародним валютним фондом (МВФ); умови реструктуризації (9); Міжнародний кримінальний суд, дієвий механізм примусового виконання договору, Римський статут (2). Такі лексеми не додають семантичного значення висловлюванню, проте уточнюють інформацію, доповнюють фактаж, інформують щодо важливих подій і їх учасників. Але політична термінологія не переважає у висловлюваннях чи текстах адресанта, адже це ускладнює сприймання, зменшує кількість реципієнтів.

Іншою характерною ознакою політичного дискурсу України є наявність біографічних чи автобіографічних відомостей у його представників. Основне завдання такого прийому – це наближення адресата з адресантом із метою здобуття довіри.

За структурою мовленнєвих жанрів виокремлюють біографію-конспект і біографію-розповідь. Біографія-конспект вирізняється тим, що налічує переважно фактичну й цифрову інформацію про мовця, а біографія-розповідь є більш емоційно-експресивніша, містить певні коментарі та пояснення, намагається розкрити особистість політика [5, с. 20].

Не тільки політичні діячі, а й політичні експерти та технологи також вдаються до такої тенденції, проте не можна сказати, що це є висвітленням особистої інформації, оскільки здебільшого це репрезентується у вигляді демонстрації власного ставлення до подій: **Імовірно, буде ще «другий раунд» протистояння (7).** Зазначене вставне слово **імовірно** сприяє висвітленню інформації з власної позиції, інші компоненти (графічно оформлене словосполучення у лапках і гіперболізований іменник) є експресивами та вживаються, додаючи основній інформації ширшого значення.

Тлумачення, певне прогнозування подій із метафоричними конструкціями, що уточнюють семантичне значення: **І навіть якщо його спробують усунути, ця битва ще далеко не завершена (7).** Метафори здатні підкреслювати певні аспекти політичної дискурсивної практики та приховувати інші. Також метафори можуть допомогти громадськості зрозуміти політичні питання, виражати ставлення до політичної діяльності [17, с. 22].

Інформативні мовленнєві жанри містять оперативну інформацію, мають оптимізований характер. До цього жанру належать повідомлення, заява, інтерв'ю [5, с. 19–21].

Повідомлення висвітлює, фіксує реальні факти. Такий жанр здебільшого репрезентується в мас-медіа: **Планувалося забрати у ГУР контроль над військовими аташе, які відповідають за військові питання в дипломатичних місіях. Це суттєво знизило б міжнародний вплив воєнної розвідки (7).**

Заява є схожою до повідомлення, проте не тотожною. Вона фіксує теж дійсну інформацію, проте яскраво відтворює особистісне ставлення мовця. Це висвітлення офіційної позиції щодо певного питання, офіційна реакція на ту чи ту подію, аби щось спростувати чи пояснити. У заяві мовець завжди апелює не до однієї особи, а до громадськості, інформуючи її про щось: **Тому дуже цікаво спостерігати за різними вибриками у цьому напрямі. Днями я побував у Львові, і там мені розповіли про цікаві речі (10).** У цій заяві мовець дійсно, з одного боку, вдається до інформування, проте слово в переносному значенні свідчить про особистісне несхвалення, іронізацію ситуації.

Інтерв'ю характеризується діалогічним характером, де один із комунікантів – представник політичної галузі. З одного боку, мовець намагається передати максимально об'єктивну інформацію, а з іншого – не нехтує можливістю подати інформацію максимально вигідно для себе. Саме в таких текстах часто можна простежити прямий мовленнєвий вплив. Але варто зауважити, що така тенденція притаманна не тільки інтерв'ю, а й блогам, публічним виступам: **Наткнувся на захопливу історію, яка доводить, що реформа Генеральної прокуратури, в яку вклали стільки зусиль, коштів та часу наші міжнародні партнери, нагадує давню приказку про гору і мишу. Але, як бачимо, народжена миша зберегла**

усім відомі рефлексії, які країні добре відомі ще зі спадщини Потебенька та Пшонки (6). Завдяки особовому дієслову **наткнувся**, подачі фактичної інформації мовець дійсно намагається передати об'єктивну картину ситуації, проте додаючи до неї власну оцінку, що має саркастичний характер завдяки зверненню до відомих фактів: значення приказки й апелювання до постатей, які мають не найкращу репутацію у державі – це додає прихованого змісту.

Агітаційні мовленнєві жанри здебільшого є характерними для українських політичних діячів і використовуються під час виборчих кампаній. Мета – завоювати довіру народу, переконати. Цей жанр вирізняється словами-ключами, аргументацією тощо. Безумовно, у такому жанрі політики використовують спонукальні конструкції, аргументують свої тези тощо. Проте в мовленні політекспертів і технологів усе ж можна виокремити агітування до дій, але таке агітування буде непрямим і менш емоційним: **Якщо ж ми будемо покладатися виключно на державні кошти, то перетворимося на заручників політичної ситуації в різних країнах. Відтак Україні потрібно діяти проактивно** (9); **Тому Національному банку варто попрацювати над створенням сприятливих умов для стабільної роботи промисловців, аграріїв та енергетиків, які є ключовими донорами наповнення українських бюджетів різних рівнів** (9). Основною функцією спонукальних конструкцій – це схилити, скерувати адресата до необхідних дій. У вищезазначених прикладах можна спостерігати розширену площину мовних засобів, що увиразнюють вплив на адресанта: це і складнопідрядне речення з підрядними умови, складений дієслівний присудок і метафори, що спрощують сприйняття для реципієнтів, створюють відповідний образ і уточнюють значення. Безумовно, політичні експерти й технологи не вдаються до прямої агітації, проте здатні впливати та схилити соціум у свій бік.

У політичному дискурсі вирізняється і граматичний рівень. Н. Кондратенко класифікує такі групи неологізації на цьому рівні [4, с. 229–230]:

Зменшення питомої ваги субстантивів і надання переваги дієсловам і дієслівним формам, адже саме це підсилює загальну предикацію слів: **І як доводить новітня українська історія успішного відбиття російської агресії й перемог над таким небезпечним ворогом як Росія, наше суспільство разом із ЗСУ здатні швидко консолідуватися, діяти сміливо та мудро й перемагати** (11). Ми номінуємо таке явище як вербоцентричність, коли присудок виконує провідну роль у синтаксичних конструкціях, увиразнює його, наголошує на процесі, а не на суб'єктах виконання.

Усе частіше у політичному дискурсі вживають дієслова 1-ї особи форми однини, а також послуговуються у мовленні відповідними займенниками *я, мій*. Такий підхід значно зосереджує увагу саме на тій чи тій особистості, підсилюючи суб'єктивізацію промови, ототожнює, наближає промовця з народом: **Щодо економічної сторони – то ми теж здатні мінімізувати наслідки енергетичного терору; Ми можемо зробити це виключно за власні кошти** (8). Вибір особових займенників є одним із дискурсивних маркерів у політичному дискурсі. Вибір дейктичних слів, наприклад особових займенників, є одним із видів зброї, що використовують представники політичного дискурсу, аби досягти своїх цілей. Етимологія цього слова демонструє, що займенниками мовці вказують і показують суспільству свої наміри, використовуючи дейктичну лексику, яку вони вважають за потрібне [15, с. 351].

Посилення риторичності слів, зокрема в публічних виступах, допомагає вживання окличних і питальних речень, що можуть бути нявними навіть в офіційних заявах і коментарях: **Що було на кону?; Чи є це атакою на Буданова? (7); То чому ж він так по-дитячому проколовся? (6).**

У політичному мовленні доволі часто вживають сурядні ряди, що мають ознаки семантичної надмірності: *Визнаю, нам буде складно, особливо зимою. Але не більше того (8); Це рішення було виправданим у перші місяці 2022 року, аби забезпечити макроекономічну стабільність. Проте ситуація змінюється, і сьогодні ці обмеження заважають залучати закордонні кошти для відновлення української економіки (9); Далі – буде. Але – не одномоментно (12).*

Актуалізація синтаксичного паралелізму: **Саме тому українському бізнесу доцільно надати можливість вчасно обслуговувати існуючі кредити і залучати нові. Саме тому необхідно максимально спростити залучення інвестицій в країну, роблячи процес інвестування простішим і зручнішим для всіх (9).**

Висновки. Особливості комунікації в соціально-інформаційному полі сучасної української політики, зокрема в мовленні українських політичних експертів і технологів, репрезентуються в низку ознак, а саме: жанрова специфіка, лексичні, морфологічні, синтаксичні особливості, неологізація понять, наявність вербальних засобів, що здійснюють прямий і непрямий впливи на реципієнтів. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі вбачаємо в подальшому вивченні особливостей мовлення представників українському політикумі, зокрема зосередженні уваги на персуазивності мовлення.

Література:

1. Вінтонів М., Вінтонів Т., Мала Ю. Синтаксичні засоби експресивізації в українському політичному дискурсі : монографія. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2018. 336 с.
2. Загородній Т. Україна може вийти з МКС, якщо суд діятиме не в наших інтересах. URL: <https://vezha.com.ua/politika/ukrayina-mozhe-vyjty-z-mks-yakshho-sud-diyatyme-ne-v-nashyh-interesah/> (дата звернення: 15.09.2024).
3. Кондратенко Н. Лексичні особливості текстів мовленнєвого жанру «політична програма». *Вісник Одеського національного університету. Філологія*. 2017. Вип. 2 (16). С. 85–90. URL: <http://journals.uran.ua/index.php/2307-8332/article/view/137200/134460> (дата звернення: 01.10.2024).
4. Кондратенко Н. Неологізація сучасного українського політичного дискурсу: загальні тенденції. *Слов'янський збірник*. 2014. 86 Вип. 18. С. 225–233. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/slzb_2014_18_28 (дата звернення: 03.10.2024).
5. Кондратенко Н. Типологія мовленнєвих жанрів українського політичного дискурсу. *Studia philologica*. 2017. Вип. 9. С. 18–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stfil_2017_9_5 (дата звернення: 07.10.2024).
6. Кулик В. Кому муляє слава «лисих птахів?» URL: https://censor.net/ua/blogs/3512622/komumulyaye_slava_lysyh_ptahiv (дата звернення: 12.10.2024).
7. Кулик В. Політична гра та ослаблення воєнної розвідки. URL: https://censor.net/ua/blogs/3514061/politichna_gra_ta_oslablennya_vonno_rozvdki (дата звернення: 11.10.2024).
8. Магда Є. Енергетика: ефект гіркої пігулки. URL: <https://blog.liga.net/user/yemahda/article/53493> (дата звернення: 17.09.2024).
9. Магда Є. Лібералізація як реанімація. URL: <https://blog.liga.net/user/yemahda/article/53705> (дата звернення: 10.09.2024).
10. Магда Є. Цифровий Альфа-джаз. URL: <https://blog.liga.net/user/yemahda/article/54042> (дата звернення: 11.10.2024).
11. Миселюк А. Чотири екзистенційні виклики для України зійшлися в одній точці. URL: <https://vezha.com.ua/viyna/chotyry-ekzystencijni-vyklyky-dlya-ukrayiny-zijshlysa-v-odnij-tochczi/> (дата звернення: 11.10.2024).
12. Миселюк А. Як провал росіян в Україні призвів до третьої карабаської війни. URL: <https://vezha.com.ua/mizhnarodna-polityka/yak-proval-rosiyan-v-ukrayini-pryzviv-do-tretoy-karabaskoyi-vijny/> (дата звернення: 12.10.2024).
13. Печко Н. До питання про політичні неологізми сучасного етапу. *Нова філологія*. 2013. № 57. С. 64–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2013_57_19 (дата звернення: 01.10.2024).

14. Kuralay Kenzhekankyzy Kenzhekanova. Linguistic Features of Political Discourse. *Mediterranean Journal of Social Sciences MC SER Publishing, Rome-Italy*. Vol. 6, No 6, S2 November 2015. P. 192–199.
15. Maia Alavidze. The use of pronouns in political discourse. *International Journal of Arts & Sciences*. 2017. P. 349–357.
16. Piotr Cap and Urszula Okulska. Analyzing Genres in Political Communication. University of Łódź, Poland / University of Warsaw, Poland. 2013, In Cap, P. & U. Okulska (eds) *Analyzing Genres in Political Communication: Theory and Practice*: 1–26.
17. Politics as Text and Talk: Analytic Approaches to Political Discourse. Paul Anthony Chilton, Christina Schäffner, John Benjamins Publishing, 2002. 245 p.
18. Raphael Francis Otieno*, Francis Rew Owino and Judith Miguda Attyang'. Metaphors in political discourse: A review of selected studies. *Academic Journals. International Journal of English and Literature*. Vol. 7 (2), pp. 21–26, February 2016.

References:

1. Vintoniv, M., Vintoniv, T., Mala, Yu. (2018). Syntaksychni zasoby ekspresyvizatsii v ukrainskomu politychnomu dyskursi: monohrafiia [Syntactic means of expressiveness in Ukrainian political discourse: monograph]. Vynnytsia: TVORY LLC. 336 p. [in Ukrainian].
2. Zagorodniy, T. (2024). Ukraina mozhe vyity z MKS, yakshcho sud diiatyme ne v nashykh interesakh [Ukraine can withdraw from the ISS if the court does not act in our interests]. Retrieved from: <https://vezha.com.ua/politika/ukrayina-mozhe-vyjty-z-mks-yakshho-sud-diyatyme-ne-v-nashyh-interesah/> (date of access: 15.09.2024) [in Ukrainian].
3. Kondratenko, N. (2017). Leksychni osoblyvosti tekstiv movlennievoho zhanru “politychna prohrama” [Lexical features of the texts of the speech genre “political program”]. *Bulletin of Odessa National University. Philology*. Issue 2 (16). P. 85–90. Retrieved from: <http://journals.uran.ua/index.php/2307-8332/article/view/137200/134460> (date of access: 10.01.2024) [in Ukrainian].
4. Kondratenko, N. (2014). Neolohizatsiia suchasnoho ukrainskoho politychnoho dyskursu: zahalni tendentsii [Neologization of modern Ukrainian political discourse: general trends]. *Slavic collection*. 86 Issue 18. P. 225–233. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/slzb_2014_18_28 (date of access: 03.10.2024) [in Ukrainian].
5. Kondratenko, N. (2017). Typolohiia movlennievyykh zhanriv ukrainskoho politychnoho dyskursu [Typology of speech genres of Ukrainian political discourse]. *Studia philologica*. Issue 9. P. 18–22. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stfil_2017_9_5 (date of access: 07.10.2024) [in Ukrainian].
6. Kulyk, V. (2024). Komu muliaie slava “lysykh ptakhiv?” [Who cares about the glory of “bald birds?”]. Retrieved from: https://censor.net/ua/blogs/3512622/komumulyaye_slava_lysyh_ptahiv (date of access: 10.12.2024) [in Ukrainian].
7. Kulyk, V. (2024). Politychna hra ta oslablennia voiennoi rozvidky [Political game and the weakening of military intelligence]. Retrieved from: https://censor.net/ua/blogs/3514061/poltichna_gra_ta_oslablennya_vonno_rozvdki (date of access: 11.10.2024) [in Ukrainian].
8. Magda, E. (2024). Enerhetyka: efekt hirkoi pihulky [Energy: the effect of a bitter pill]. Retrieved from: <https://blog.liga.net/user/yemahda/article/53493> (date of access: 09.17.2024) [in Ukrainian].
9. Magda, E. (2024). Liberalizatsiia yak reanimatsiia [Liberalization as resuscitation]. Retrieved from: <https://blog.liga.net/user/yemahda/article/53705> (date of access: 10.09.2024) [in Ukrainian].
10. Magda, E. (2024). Tsyfrovyi Alfa-dzhaz [Digital Alpha-jazz]. Retrieved from: <https://blog.liga.net/user/yemahda/article/54042> (date of access: 11.10.2024) [in Ukrainian].
11. Myselyuk, A. (2023). Chotyry ekzystentsiini vyklyky dlia Ukrainy ziishlysia v odnii tochtsi [Four existential challenges for Ukraine converged at one point]. Retrieved from: <https://vezha.com.ua/viyna/chotyry-ekzystencziyni-vyklyky-dlya-ukrayiny-zijshlysya-v-odnij-tohczi/> (date of access: 11.10.2024) [in Ukrainian].
12. Myselyuk, A. (2023). Yak proval rosiian v Ukraini pryzviv do trettoi karabaskoi viiny [How the failure of the Russians in Ukraine led to the third Karabakh war]. Retrieved from: <https://vezha.com.ua/mizhnarodna-polityka/yak-proval-rosiyan-v-ukrayini-pryzviv-do-trettoi-karabaskoyi-viiny/> (date of access: 10.12.2024) [in Ukrainian].

13. Pechko, N. (2013). Do pytannia pro politychni neolohizmy suchasnoho etapu [To the question of political neologisms of the modern stage]. *New philology*. No. 57. P. 64–67. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2013_57_19 (date of access: 01.10.2024) [in Ukrainian].
14. Kuralay Kenzhekankyzy Kenzhekanova. (2015). Linguistic Features of Political Discourse. *Mediterranean Journal of Social Sciences MCSEER Publishing, Rome-Italy*. Vol. 6, No 6, S2 November. P. 192–199.
15. Maia Alavidze. (2017). The use of pronouns in political discourse. *International Journal of Arts & Sciences*. P. 349–357.
16. Piotr Cap and Urszula Okulska. Analyzing Genres in Political Communication. University of Łódź, Poland / University of Warsaw, Poland. 2013, In Cap, P. & U. Okulska (eds) *Analyzing Genres in Political Communication: Theory and Practice*: 1–26.
17. *Politics as Text and Talk: Analytic Approaches to Political Discourse*. (2002). Paul Anthony Chilton, Christina Schäffner, John Benjamins Publishing. 245 p.
18. Raphael Francis Otieno*, Francis Rew Owino and Judith Miguda Attyang'. (2016). Metaphors in political discourse: A review of selected studies. *Academic Journals. International Journal of English and Literature*. Vol. 7 (2), pp. 21–26.

УДК 81'243:378

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2024-XXII-11>

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ІНШОМОВНІЙ ПІДГОТОВЦІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Шум Ольга

кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов
факультетів психології та соціології

Навчально-наукового інституту філології

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID ID: 0000-0002-4638-843X

Гордєєва Анжела

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов
факультетів психології та соціології

Навчально-наукового інституту філології

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID ID: 0000-0002-8570-9099

У багатьох галузях штучний інтелект сьогодні є невід'ємною складовою успішного розвитку. Однак поряд із численними прихильниками існує когорта скептиків, які намагаються повсякчас відшукати недоліки. Говорячи про іншомовну підготовку і ШІ, ми відзначаємо появу різнопланових додатків, які спрямовані на вивчення певних мовних аспектів, коригування граматичних або лексичних помилок і розвиток навичок говоріння іноземною мовою тощо. Поточне дослідження присвячено розгляду характеристик ряду безкоштовних мобільних додатків, які студенти можуть використовувати з метою поглиблення та шліфування своїх іншомовних компетентностей, зокрема як компонент самоосвіти. У науковій розвідці наведено приклад результатів експерименту у двох групах студентів, які протягом шести місяців використовували запропоновані додатки в самостійній позакласній роботі з метою проаналізувати вплив комунікації з носіями мови на розвиток навичок говоріння. Розглянуті в дослідженні програми мають як свої переваги, так і недоліки. Однак, на нашу думку, позитивним є той факт, що переважна більшість додатків спрямована на підбір співбесідників за індивідуальними характеристиками учня, його вподобаннями. Також відзначимо можливість здійснення як спілкування в письмовій чи аудіоформі, так і участь у реальних сесіях. Особливої уваги заслуговує можливість отримання коментарів щодо помилок у форматі зворотного зв'язку. З результатів дослідження переконаємося, що постійне тренування навичок говоріння сприяє підвищенню рівня студентів та їх впевненості у веденні ділової комунікації. Проте, вважаємо, недоліком неможливості перевірки рівня носія мови, адже кожен може знати навіть рідну мову недосконало. Притримуємося думки про необхідність продовження досліджень щодо використання ШІ в освітньому процесі, зокрема у вивченні (серед іншого й самостійному) іноземних мов.

Ключові слова: штучний інтелект, іншомовна підготовка, англійська мова, мобільний додаток, самоосвіта.

Shum Olha

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
for Faculties of Psychology and Sociology
Educational and Scientific Institute of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Hordieieva Anzhela

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
for Faculties of Psychology and Sociology
Educational and Scientific Institute of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN FOREIGN LANGUAGE TRAINING: ADVANTAGES AND DISADVANTAGES

Nowadays artificial intelligence is an integral part of successful development in many industries. However, along with numerous supporters, there is a cohort of skeptics who are always trying to find flaws. Analyzing foreign language training and AI, we emphasize the emergence of multifaceted applications aimed at studying certain language aspects, correcting grammatical or lexical errors and developing foreign language speaking skills, etc. The current study is devoted to considering the characteristics of a number of mobile applications that students can use in order to deepen and polish their foreign language competences, in particular as a component of self-education. The scientific research provides an example of the results of an experiment in two groups of students who used the proposed applications as independent extracurricular work for six months in order to analyze the impact of communication with native speakers on the development of speaking skills. The programs considered in the study have both their advantages and disadvantages. We should admit the possibility of communication in written or audio form, as well as participation in real sessions. The ability to receive comments on errors in the feedback format deserves special attention. From the results of the research, we are convinced that constant training of speaking skills contributes to increasing the level of students and their confidence in conducting business communication. We adhere to the opinion of the need to continue research on the use of AI in the educational process, in particular in the study (among other things, independently) of foreign languages.

Key words: *artificial intelligence, foreign language training, English, mobile application, self-education.*

Важливість вивчення іноземних мов давно вже ніхто не піддає сумніву. Із розвитком технологій ми отримали широкий доступ до різноманітних джерел інформації, часто іншомовних. Однак попри легкість та зручність пошуку потрібної інформації у людей часто досі виникають проблеми з розумінням іноземних мов, зокрема англійської. Досі залишаються не до кінця розв'язаними проблеми ефективного вивчення іноземних мов і постійного підтримання півня володіння ними.

Актуальність нашого дослідження пов'язана з необхідністю пошуку ефективних способів вивчення іноземних мов у сучасному сповненому викликів світі. Частина потреб, що виникають, можуть задовольнити найновіші розробки з впровадженням штучного інтелекту (ШІ), проте їх тестування та виявлення недоліків потребують часу.

Мета нашого дослідження полягає у розгляді доступних широкому загалу програм і додатків на базі ШІ, які полегшують вивчення іноземних мов, зокрема англійської, здійсненні практичної оцінки вибраних ресурсів та виявленні переваг і недоліків їх роботи.

Методологія наукової розвідки має комплексний характер. Методологічну основу дослідження становить описовий метод, використаний із метою формування теоретичної бази дослідження, дефінітивний метод застосовується для обґрунтування ключових понять із досліджуваної проблеми, метод кількісного аналізу – з метою надання кількісних показників щодо змін у рівні володіння іноземною мовою студентів, які брали участь в експерименті, методом узагальнення послуговуємося з метою формулювання висновків наукового дослідження, а також візуальним методом – для наочного відображення перебігу та результатів дослідження.

Чимало дослідників цікавляться питаннями ШІ в різних галузях, зокрема, проблемам штучного інтелекту у сфері освіти присвячують свої розвідки К. Боровик, В. Прима, І. Візнюк, Н. Баглай та ін., штучним інтелектом в іншомовній підготовці цікавляться І. Зварич, Н. Михайлова, А. Титаренко, О. Шум та ін., програми зі штучним інтелектом для самостійного навчання досліджують Т. Друженко, С. Цимбал, А. Поліщук тощо.

Програми з інтегрованим ШІ стають усе дедалі популярнішими у вивченні іноземних мов, однак одночасно з колом їх прихильників з'являються численні критичні відгуки науковців, пов'язані не в останню чергу з питанням забезпечення академічної доброчесності.

Так, наприклад, досліджуючи використання ШІ для симуляції реального спілкування іноземною мовою, науковиці Т. Гарбуза та Т. Друженко зауважують, що опанування іноземною мовою є складним багатоетапним процесом, проте використання ресурсів зі ШІ, які здатні симулювати реальне спілкування, має велику перевагу, оскільки для багатьох учнів є доступнішим, ніж спілкування з носіями мови. Крім того, ще однією вагомою перевагою дослідниці вважають використання ШІ для симуляції реального спілкування іноземною мовою є те, що воно може бути персоналізованішим за спілкування з реальними носіями мови, адже ШІ-системи здатні налаштовуватися за рівнем підготовки студента та його інтересами [2, с. 24].

Подібною ж думки щодо переваг ШІ й І. Зварич, яка зазначає у своїх дослідженнях, що система ШІ доволі просто пристосовується до індивідуальних потреб студентів у вивченні іноземних мов, крім того, її можна зорієнтувати на прогалини у вивченні навчального матеріалу, наприклад, на сильні та слабкі сторони учня. Сучасні програми зі ШІ здатні оцінити рівень знань студента та надати поради у вивченні навчальної дисципліни, зокрема в опануванні іноземною мовою. Система ШІ у вивченні іноземної мови використовується серед іншого з метою планування курсів з перевірки граматики та орфографії [3, с. 34].

І. Візнюк разом із колегами також вбачає певні переваги у використанні ШІ в іншомовній підготовці для роботи зі студентами, а саме – з метою контролю знань, автоматизованої перевірки завдань, виявлення та виправлення помилок, допомоги викладачам, оскільки системи зі штучним інтелектом визначають самостійність виконання завдань у виставленні оцінок. Засновані на технологіях ШІ прокторінгові системи визначають самостійність виконання завдань. Дослідниця зазначає, що за результатами навчання: оцінки, якості засвоєння навчального матеріалу, його швидкості можна адаптувати навчання до особливостей кожної людини, її потреб, розумових здібностей [1, с. 17].

У дослідженні Р. Калько та ін. знаходимо ще одну цікаву думку, у якій окреслено, що розвиток ШІ сприяє формуванню технології індивідуалізованого вивчення іноземних мов, що цілком задовольняє вимогам інформатизації освіти. Зазначена технологія розробляє

індивідуальні траєкторії засвоєння знань, урахувавши особисті особливості студента в динамічній моделі його характеристик. Системи ШІ здатні, на думку науковиці, враховувати емоційну стабільність учня, повідомляючи викладачів або самостійно адаптуючи програму навчання [4, с. 183].

З метою реальної оцінки ефективності використання програм на базі ШІ для самостійного вивчення іноземних мов ми запропонували двом групам студентів по п'ять чоловік кожна долучитися до дослідження, яке тривало 6 місяців. Відібрані студенти навчались на 3-му курсі немовного факультету в академічних групах, які не ділили за рівнями та мали недостатній відповідно до вимог навчальних програм рівень знань за всіма іншомовними компетентностями. Ми здійснили декілька етапів тестування здобувачів освіти (граматичний, лексичний, мовленнєвий та аудіювання) за результатами якого розподілили учасників на 2 підгрупи з умовними рівнями A2 (*pre-intermediate*) та B1 (*intermediate*). Нашим завданням було визначити, як зміниться рівень володіння іноземною мовою студентів, які тривалий час самостійно підвищують свій рівень володіння іноземною мовою завдяки використанню програм з інтегрованим ШІ.

Практичний ресурс для учасників нашого експерименту ми вибирали серед таких безплатних мобільних застосунків для практики розмовної англійської:

Приклад 1

Busuu (www.busuu.com) – це додаток зі ШІ, який дає змогу вивчати різноманітні іноземні мови, створюючи індивідуальний план навчання. Учень переглядає відео від носіїв мови, виконує до них інтерактивні завдання й отримує зворотний відгук. Завдання й уроки розроблені фаховими лінгвістами та експертами. У додатку є можливість спілкуватися з іншими студентами, обговорювати різноманітні теми, коментувати взаємні досягнення

Coffee Strap (www.coffeestrapp.com) – цей ресурс дає змогу вивчати близько 12 іноземних мов. Додаток спрямований на спілкування з носіями мови й іншими учнями відповідно до вибраних інтересів. Однак слід зазначити, що тривалість спілкування обмежена часом до 7 хвилин на одного співрозмовника. Принцип роботи додатку побудований як чат-рулетка

English Baby (www.englishbaby.com) – це інтерактивний додаток, який дає змогу учням опанувати американський варіант розмовної англійської мови та сленг. Студенти вивчають мову завдяки розробленим урокам, вікторинам і тестам, спілкуються між собою, а також із носіями мови. У багатьох уроках ресурсу беруть участь відомі особистості

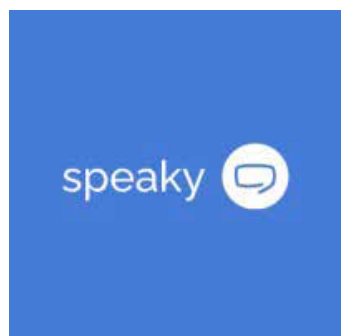

Hello Talk (www.hellotalk.com) – це один із додатків на базі штучного інтелекту, який дає змогу спілкуватися з носіями різних іноземних мов зі всього світу. Інструмент можна використовувати завдяки спілкуванню у текстових або голосових повідомленнях, а також аудіо- та відеодзвінках. Також користувачі можуть долучатися до інтерактивних голосових сесій і прямих ефірів з носіями конкретної мови

Inter Pals (www.interpals.net) – це один із ресурсів, який допомагає тим, хто вивчає іноземні мови, знайти друзів за перепискою. Обрати цікавого співбесідника дає змогу короткий профіль у додатку. Ресурс дає можливість налаштувати коло друзів для спілкування. Розробка дещо поступається іншим схожим платформам, оскільки не дає змоги живого спілкування

Lingbe (www.lingbe.com) – ще один додаток із вбудованим ШІ, який дає змогу студентам вивчати іноземні мови завдяки спілкуванню з носіями у вигляді дзвінків. Крім того, учні мають змогу активно спілкуватися між собою, що поліпшує і полегшує опанування іноземними мовами завдяки постійному іншомовному середовищу

Speaky (www.speaky.com) – це одна із соціальних мереж для розмовної іншомовної практики. Спілкування додатку побудовано на переписці учнів з носіями мови або між собою, а також відправленні аудіоповідлень. Часто це взаємонавчання, коли кожен учасник навчає колегу своєї рідної мови

Із вищенаведених ресурсів ми запропонували групі студентів рівня A2 працювати з ресурсом *Speaky*, а групі рівня B1 – *Coffee Strap*. Наш вибір був визначений характеристиками додатків, а також страхом студентів перед живим спілкуванням із носіями мови. Саме тому учні нижчого рівня спочатку вели переписку англійською мовою, а згодом переходили до відправлення голосових повідомлень. Студенти вищого рівня відразу перейшли до спілкування з носіями мови у форматі аудіо- чи відеодзвінків. Усі учасники мали завдання спілкуватися протягом зазначеного часу на професійну тематику відповідно до їхнього майбутнього фаху. За шість місяців ми провели повторне тестування учасників і виявили, що група B1 значно покращила свій словниковий запас та відповідно до нових результатів сягала впевненого рівня B2/B2+. Результати групи A2 дещо поступалися, але

теж були достатньо прогресивними. На жаль, один із п'яти учасників вибув з експерименту на другому місяці за власним бажанням, пояснюючи своє рішення страхом спілкування з носіями англійської мови. Решта учасників досягли впевненого рівня A2+ наближеного до B1, крім того, вони дуже рідко стали помилятися щодо вживання різних граматичних структур.

Висновки. Підсумовуючи проаналізоване зазначимо, що штучний інтелект швидко адаптується до різних галузей і здебільшого полегшує роботу фахівців. Стосовно освіти зазначимо, що як викладачі, так і студенти мають доступ до широкого кола мобільних додатків, які можна використовувати безпосередньо під час занять, а також позаурочно з метою розвитку комунікативних навичок. Можливість живого спілкування з носіями мови позитивно впливає на процес розвитку навичок іншомовного говоріння. Також додатки на базі ШІ дають змогу автоматично оцінювати роботу учня та надавати йому зворотний зв'язок тощо. Виконуючи вищезазначені тренувальні вправи в аудиторії або самостійно, студенти мають можливість на високому рівні практикувати свої навички володіння іноземною мовою. Вважаємо за доцільне продовжувати наукові розвідки щодо використання штучного інтелекту в освіті, зокрема з метою вивчення іноземних мов.

Література:

1. Візніук І., Буглай Н., Куцак Л., Поліщук А., Киливник В. Використання штучного інтелекту в освіті. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Випуск 59. Вінниця : ТОВ «Друк плюс», 2021. С. 14–22.
2. Гарбуза Т., Друженко Т. Використання штучного інтелекту для імітації реального спілкування іноземною мовою. Роль штучного інтелекту у вивченні іноземних мов : тези доп. Міжвуз. наук.-метод. семінару (Київ, 15 лют. 2024 р.). Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2024. С. 24–26.
3. Зварич І. Штучний інтелект у процесі вивчення іноземної мови в університетах України. Роль штучного інтелекту у вивченні іноземних мов : тези доп. Міжвуз. наук.-метод. семінару (Київ, 15 лют. 2024 р.). Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2024. С. 32–36.
4. Калько Р., Декусар Г., Лагун К. Теоретичні та практичні засади використання методів штучного інтелекту при вивченні іноземних мов у ЗВО. *Наукові записки: Серія «Філологічні науки»*. Вип. 1 (208). Кропивницький : «Гельветика», 2024. С. 181–187.
5. Паламар С., Науменко М. Штучний інтелект в освіті: використання без порушення принципів академічної чесності. *Освітологічний дискурс*, № 1 (44), 2024. С. 68–83. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/48609/1/Palamar_S_P_Naumenko_M_S_OD_2024.pdf.
6. Теслюк В. Перспективи застосування штучного інтелекту в освітньому процесі: теоретичний аспект. *Молодь і ринок*, № 6 (226). Дрогобич, 2024. С. 183–188.
7. Шум О. Іншомовна підготовка із використанням штучного інтелекту: переваги та недоліки. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Філологія»: науковий журнал*. Вип. 21 (89). Острого : Вид-во НаУОА, 2024. С. 224–227.

References:

1. Vizniuk, I., Buhlai, N., Kutsak, L., Polishchuk, A., Kylyvnyk, V. (2021). Vykorystannia shtuchnoho intelektu v osviti [Use of artificial intelligence in education]. Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy. Issue 59. Vinnytsia: TOV "Druk plus". P. 14–22 [in Ukrainian].
2. Harbuza, T., Druzhchenko, T. (2024). Vykorystannia shtuchnoho intelektu dlia imitatsii realnoho spilkuvannia inozemnoiu movoiu [Using artificial intelligence to simulate real communication in a foreign language]. Rol shtuchnoho intelektu u vyvchenni inozemnykh mov: tezy dop. Mizhvuz. nauk.-metod. seminaru (Kyiv, 15 liut. 2024 r.). Kyiv: Derzh. torh.-ekon. un-t. P. 24–26 [in Ukrainian].
3. Zvarych, I. (2024). Shtuchnyi intelekt u protsesi vyvchennia inozemnoi movy v universytetakh Ukrainy [Artificial intelligence in the process of learning a foreign language in Ukrainian universities]. Rol

shtuchnoho intelektu u vyvchenni inozemnykh mov: tezy dop. Mizhvuz. nauk.-metod. seminaru (Kyiv, 15 liut. 2024 r.). Kyiv: Derzh. torh.-ekon. un-t. P. 32–36 [in Ukrainian].

4. Kalko, R., Dekusar, H., Lahun, K. (2024). Teoretychni ta praktychni zasady vykorystannia metodiv shtuchnoho intelektu pry vyvchenni inozemnykh mov u ZVO [Theoretical and practical principles of using artificial intelligence methods in learning foreign languages in higher education institutions]. *Naukovi zapysky, seriia "Filolohichni nauky"*. Issue 1 (208). Kropyvnytskyi: Helvetyka. P. 181–187 [in Ukrainian].

5. Palamar, S., Naumenko, M. (2024). Shtuchnyi intelekt v osviti: vykorystannia bez porushennia pryntsyviv akademichnoi chesnosti [Artificial intelligence in education: use without violating the principles of academic integrity]. *Osvitlohichnyi dyskurs*, № 1 (44). P. 68–83. Retrieved from: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/48609/1/Palamar_S_P_Naumenko_M_S_OD_2024.pdf [in Ukrainian].

6. Tesliuk, V. (2021). Perspektyvy zastosuvannia shtuchnoho intelektu v osvitnomu protsesi: teoretychnyi aspekt [Prospects for the use of artificial intelligence in the educational process: theoretical aspect]. *Molod i rynek*, № 6 (226). Drohobych. P. 183–188 [in Ukrainian].

7. Shum, O. (2024). Inshomovna pidhotovka iz vykorystanniam shtuchnoho intelektu: perevahy ta nedoliky [Foreign language training using artificial intelligence: advantages and disadvantages]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia", seriia "Filolohiia": naukovyi zhurnal*. Issue 21 (89). Ostroh: Vyd-vo NaUOA. P. 224–227 [in Ukrainian].

НОТАТКИ

Наукове видання

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
БЕРДЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ.
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ**

Випуск XXII

Головний редактор –
доктор філологічних наук, професор **Ольга Харлан**

Комп'ютерна верстка – **Оксана Молодецька**

Надруковано з оригінал-макету, наданого авторами

Підписано до друку 03.12.2024.

Формат 60×84/8. Гарнітура Arial.

Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 11,16. Замов. № 1224/839. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК No 7623 від 22.06.2022 р.